

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 17 (683)

2009 m. rugsėjo 5 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

3

Eugenijus SKIPITIS

**Plėtra
yra
vienybėje**

„Vorutos“ skaitytojų dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio „Voruta“ prenumerata 2009 metams.

Galima „Vorutą“ užsiprenumeruoti ir internetu, adresu: www.post.lt

Prenumeratos kaina:

1 mėn.	3,00 Lt
3 mėn.	9,00 Lt

Taip pat galima užsiprenumeruoti ir elektroninį laikraščio „Voruta“ variantą. Reikia atsiųsti prašymą į „Vorutos“ redakciją el. paštu, adresu: vorutosfondas@voruta.lt.

Laikraštis bus išsiųstas el. paštu nurodytu adresu. Kaina kaip ir prenumeratos pašte.

„Vorutos“ administracija

Prezidentė sveikina mokinius ir mokytojus Naujųjų mokslo metų proga ir linki kūrybingų bei turiningų metų

Antradienis, rugsėjo 1 d. (Šalčininkai). Rugsėjo 1-osios – Mokslo ir žinių, laisvės dienos proga Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė

lankėsi Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio ir Jono Sniadeckio gimnazijose, pasveikino mokytojus bei mokinius ir įteikė pirmųjų metų pirmą kartą įžen-

gusiems į mokyklą pirmokėliams.

Valstybės vadovė pasveikino moksleivius, jų tėvelius ir mokytojus Naujųjų mokslo metų pradžios – Rugsėjo 1-osios proga ir palinkėjo kūrybingų, turiningų mokslo metų.

Prezidentė kvietė mokytojus ir mokinius naujaisiais mokslo metais išnaudoti visas galimybes, gyventi tuo, kuo tiki, ir būti aktyviais savo bendruomenės nariais.

„Tėvynė rūpinasi Jumis ir tikisi, kad užaugę būsite naudingi Lietuvai. Skaitykite, tobulėkite, mokykitės ir niekada nesustokite. Tik tuomet Lietuva bus tokia, kokioje visi norime gyventi“, – sakė Prezidentė Dalia Grybauskaitė.

Šalies vadovė sakė tikinti, kad mokykla – tai vieta, kur siekiama šviesių ir kilnių tikslų, kur kuriamos ir puoselėjamos tradicijos, kur kiekvienas gali jaustis esąs darnioje, draugiškoje šeimoje.

Prezidento
spaudos tarnyba

Sveikinime Rugsėjo 1-osios proga

Ruduo. Atkeliavo rugsėjis, kvėpiantis saldžiausiais sodo obuoliais, pražydęs gražiausiais jurginų ir astrų žiedais, pragydes ilgesinga į pietus išskrendančių gervių gaida, ilgesingai suskambęs krištoliniais mokyklų varpeliais...

Rugsėjį visi sugrįžtame į mokyklas. Vieni mintimis, prisiminimais, kiti pirmą kartą nedrąsiai verdami jų duris. Mokykla – tai tvirčiausias tiltas,

jungiantis buvusias, esamas ir būsimas kartas į visumą, ramybės ir gerovės uostas, viso, kas didinga ir gražu mūsų gyvenime lopšys.

Nuoširdžiai sveikinu Jūsų mokyklos bendruomenę – mokytojus, mokinius, tėvelius su nuostabia švente Rugsėjo 1-ąja, prasminga ir artima kiekvieno širdžiai, nes ne visiems mums teko ar tenka žengti didžiuoju mokslo ar pažinimo keliu arba ką nors į tą didįjį kelią palydėti...

Tebūnie sėkminga ši naujų darbų, naujų svajonių, siekių ir vilčių pradžia ne tik mokiniams, bet ir jų tėveliams bei pedagogams.

Tepakaks Jums visiems ryžto, atsaikingumo, tarpusavio pagarbos, emocinės sveikatos ir gerovės, juk bendras gėris kuriamas kiekvieno laime...

Vilniaus apskrities viršininko
administracijos vardu
Vilniaus apskrities viršininkas
Jonas VASILIAUSKAS

Rugsėjo 1-oji Pietryčių Lietuvoje: viltys ir iššūkiai

2009–2010 mokslo metus žurnalistas pristatęs švietimo ir mokslo ministras Gintaras Steponavičius sakė, kad naujuosius mokslo metus Lietuvoje pradės 35–36 tūkstančiai abiturientų ir 28–29 tūkstančiai pirmokų. Manoma, kad šį rugsėjį į mokyklas išeis apie 430 tūkstančių moksleivių, o tai yra maždaug 24 tūkstančiais mažiau negu pernai.

Ministras apgailestavo, kad dėl sunkmečio ir mažesnio moksleivių skaičiaus gali tekti išleisti į pensiją apie 10 proc. mokytojų, kad ne visos mokyklos yra baigtos renovuoti. Kartu jis pastebėjo, kad iš valstybės investicijų programos finansuojami 95 švietimo įstaigų renovacijos projektai, kad 70 švietimo įstaigų atrinkta renovavimui per Europos struktūrines lėšas. Pasak jo, naujiems mokslo metams nupirkti 47 nauji mokykliniai autobusai. Iš viso jų yra 474.

G. Steponavičius taip pat tvirtino, kad per įvairias programas šiais mokslo metais numatytos „šimtamilijoninės lėšos“ bendrojo ir ikimokyklinio lavinimo sąlygoms gerinti.

Mūsų laikraštyje ne kartą buvo rašyta,

kad prie bendrų visos Lietuvos mokykloms problemų Pietryčių Lietuvoje yra specifinių, Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiais iš savotiško mirties taško nepajudančių klausimų, kai lietuvių kalba dėstomoms mokykloms yra dirbtinai sukuriamos ir vietos valdžios toleruojamos (nesinori vartoti žodžio „skatinamos“) sąlygos, kurios nepalankiai atsiliepia augančio piliečio išsilavinimo ir pilietiško ugdymo kokybei.

Mintimis apie tai, kaip šiais sunkmečio metais Pietryčių Lietuvoje paskirstomos lėšos tarp lietuvių ir lenkų kalbomis dirbančių mokyklų, dalijasi Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas MASAITIS.

Man, išdirbusiam švietimo sistemoje per keturiasdešimt metų, rugsėjo pirmoji visada yra ne tik šventė, bet ir didelis įpareigojimas, verčiantis žvelgti į ateitį ir siekti ko geriausio rezultato ugdant jaunąją kartą. Ir dabar, nors tiesioginio pedagoginio darbo nebedirbu, visuomeniniais pagrindais seku įvykius regione, kuriam (taip lėmė likimas) teko atiduoti brandžiausius sąmoningus veiklos metus.

Nukelta į 5 p.

Eugenijus Gentvilas: „Kiekviena karta turi turėti savo kelią, mes – turėjome“

Eugenijus Gentvilas

Rugpjūčio 23-iają Lietuvos pajūryje, kaip prieš dvidešimt metų, tautiečiai vėl susikibo simboliniame Baltijos kelyje, šį kartą apka bindami Baltijos jūrą. Čia, antrajame Meln-ragės paplūdimyje, Klaipėdoje, virš galvų plevėsuojant Lietuvos vėliavoms apie Baltijos kelią ir Aukčiausiosios Tarybos - Atkuriamojo Seimo Sąjūdžio laikus kalbėjomės su vienu iš uostamiesčio Sąjūdžio lyderių, Lietuvos Respublikos nariu, Nepriklausomybės Akto signataru, šiuo metu - Klaipėdos jūrų uosto direkcijos generaliniu direktoriumi Eugenijumi Gentvilu.

– Šiandien pasigirsta pasisakymų, jog tada, prieš dvidešimt metų, ne vienas tuometinių sąjūdiečių kiek abejojo, nesitikėjo, kad toks projektas, kaip Baltijos kelias, gali būti sėkmingai įgyvendintas...

– Ne, tikrai tikėjo. Ir, jei neklystu, rugpjūčio 12 dieną Liaudies frontų Estijoje ir Latvijoje vadovai bei mūsų Sąjūdžio vadovs V. Landsbergis susitarė, kad reikia daryti šį paminėjimą ir organizuoti grandiozinį renginį. Nors tikrai buvo. Aš buvau aktyvus sąjūdininkas ne tik Klaipėdoje, bet ir Lietuvos Sąjūdžio seimo narys, mes tikėjome, kad žmonės susirinks. Kitas dalykas, mes netikėjome, jog susirinks du milijonai, bet kad užteks žmonių, kurie galėtų nutiesti tą gyvą grandinę, atrodo, abejonių niekam nekilo. Jeigu jų būtų buvę, įsivaizduokim, koks būtų reagavimas iš Komunistų partijos centro komiteto politinio biuro ir t. t. Būtų išsityciota.

Atvirai pasakius, kiek aš pamenu, nebuvo poreikio dėti didžiules organizacines pastangas - apie kokį nors žmonių varymą nebuvo net kalbos. Tiesiog reikėjo surasti autobusų, transporto priemonių, kas ką gali nuvežti, suorganizuoti logistiką, ir drįstu spėlioti, kad iš Klaipėdos ar iš kitų vietų net ne visi norintieji nuvažiavo. 1989 metais daug kas dar neturėjo nuosavų automobilių ir autobusų nebuvo tiek, kiek dabar. Manau, kad buvo sutelktos visos transporto priemonės, kad galėtume nuvežti visus žmones, kurie norėjo ten pakliūti. Lūkesčiai buvo viršyti, tačiau abejonių, kad mes galime nutiesti gyvą grandinę, nebuvo.

– Užsiminėte apie transporto problemą - su kokiais sunkumais buvo susidūrta organizuojant Baltijos kelią? Galbūt kažkas mėgino kaišioti pagalius į ratus?

– Reikėtų kalbėti su tais, kurie Klaipėdoje tuo metu organizavo šiuos dalykus - kolegomis Algird Grubliu, Nijole Laužikiene. Aš tuomet jau užsiiminėdavau ne tiek organizaciniais reikalais, kiek politiniais - Sąjūdžio pradžioje, 1988-aisiais, 1989 metų pradžioje, dar tekdavo daugiau organizaciniai reikalai. Tačiau, kiek suprantu, tikrai nebebuvo kažkokių kliudymų ir viskas vyko labai sklandžiai, bet čia reikėtų pasitikslinti. O kiek to transporto - turbūt net remontuojamus automobilius reikėjo prikelti iš mirusiųjų, kad nuvežtų visus norinčiuosius.

– Ar galima sakyti, kad Klaipėdoje Baltijos kelio idėja buvo priimta aktyviau nei likusioje Lietuvoje dalyje? Ar visa Lietuva kėlėsi kartu?

– Klaipėdos Sąjūdis tikrai visada buvo labai aktyvus ir gerai vertinamas Lietuvos Sąjūdžio vadovybės, tačiau kalbant apie šią akciją, vien geografinis atstumas lėmė, kad galbūt iš Klaipėdos dalyvavo proporcingai mažiau žmonių negu iš

kokio Panevėžio arba Šiaulių. Panevėžys visiškai greta tos magistralės, o klaipėdiečiams - tai jau didelis atstumas. Bet tai labiau geografinis, o ne politinis ar pasaulėžiūrinis aspektas. Klaipėdos sąjūdis tikrai buvo labai aktyvus įvairiausiais požiūriais - tiek politinės akcijos, parašų rinkimas, tiek antikarinės, gamtosauuginės akcijos, kuriose man nemažai teko dalyvauti.

– Kuriam kilometre pats stovėjote lemtingą dieną?

– Nuliniame. Važiavau į Sąjūdžio tarybos susirinkimą Vilniuje ir stovėjau prie Katedros. Ten tuo metu buvo Sąjūdžio būstinė - Lenino prospektas nr. 1, dabar Gedimino prospektas nr. 1. Didelė dalis mūsų iš karto patraukė prie Katedros, taigi stovėjau pradiniam kilometre, pirmajame.

Manau, labai svarbu, kad parodėme Sovietų Sąjungai, Maskvai, visam pasauliui, jog Sąjūdis ir Liaudies frontai Estijoje bei Latvijoje nėra vien tik grupelės ekstremistų ar kieno nors kito susigalvota organizacija, neturinti savo tautos palai kymo. Manau, tai buvo didžiausias laimėjimas - pademonstruoti, kad mes turime tą palaikymą. Mes tuo tikėjome, bet po Baltijos kelio įsitikinome dar kartą. Jeigu pasaulyje kam nors atrodė, kad čia galbūt viena iš organizacijų, kurių galėtų būti daug ar galėtų rasti dar daugiau, pamatė, kad taip nėra, kad tai yra tautų balsas.

Na, o komunistų partiją, reaguodama į Sąjūdį ir Liaudies frontus, rugpjūčio 26 dieną išleido patį kiečiausią pareiškimą, kuriame buvo nurodoma, kad bus susidoro ta, kad bus imtasi priemonių. Tiesiog jau buvo galima pradėti laukti, nes jie irgi pamatė, kad dar vienas toks veiksmas, viskas - nebesustabdysi. Jiems ir nepavyko sustabdyti. Tačiau tada, tas rugpjūčio 26-osios pareiškimas, pažodžiui neprisiminsiu, bet tai buvo akivaizdžiai grasinantis tonas, senosios komunistinės kartos Maskvos balsas. Labai aiškus išpėjimas, tuo metu nerealizuotas, bet realizuotas vėliau, po Kovo 11-osios - tai Medininkų žudynės, Sausio 13-oji Lietuvoje, kitos datos kitose šalyse. Jie tiesiog nesugebėjo susitarti tarpusavyje, kaip reaguoti ir kaip konkrečiai veikti. Kaip ir Sausio 13-ąją - buvo liberalesnių, sakiusių „gal negalavykime žmonių“, buvo kietesnių... Nesutarimus viduje parodė ir 1991-ųjų metų rugpjūčio pučas, kai M. S. Gorbachiovas buvo nušalintas nuo valdžios, ją perėmė kiti. Taigi skilimas pas juos pačius buvo jau tada, 1989 m. Gorbachiovas - minkštesnės linijos šalininkas, kiti - kietesnės. Bet Sąjūdis, latvių Tautos Fronts ir Rahvarine parodė, kad einame su savo tautomis, o ne prieš savo tautas, kaip buvo bandoma teigti, kad šitos organizacijos iš tikrųjų kenkia savo tautų interesams. Mums tai galėjo atrodyti juokinga, tačiau daug ką dar reikėjo įtikinti, kad nėra taip, kaip sako Maskva, kaip sako Kremlius.

– Ar galima sakyti, kad Baltijos kelias buvo vienas svarbesnių įvykių Sąjūdžio kovoje?

– Vienas svarbesnių. Pieš tai buvo labai svarbūs 1989-ųjų kovo 6-osios rinkimai į TSRS Aukščiausiąją Tarybą, kur Sąjūdis pasiekė milžinišką pergalę, praktiškai laimėjo visus mandatus, išskyrus A. M. Brazauską ir V. Beriozovą, KP I ir II sekretorius, bet iš esmės jie laimėjo mandatus tik dėl to, kad Sąjūdžio kandidatai Arvydas Juozaitis ir Algimantas Maskvytis atsiėmė savo kandidatūras. Jei nebūtų atsisakę ir palikę jų vienu, be konkurencijos, aš manau, kad Sąjūdis būtų šimtu procentų laimėjęs. Tai buvo labai aiškus signalas - rinkimai, kurie tikrai nebuvo suklastoti. Pasaulis į juos žiūrėjo pro didinamąjį stiklą. Po to - Baltijos kelias. Po jo - Nepriklausomybės skelbimas ir totalus piliečių palaikymas. Nuo kada? Po Kovo 11-osios, balandžio-gegužės mėnesiais. Nieko, žmonės iškentėjo.

– Kas apskritai darėsi tuo metu Klaipėdoje, kokie jausmai ir mintys virė žmonių galvose? Ar buvo visuotinė euforija?

– Buvo visokių žmonių. Buvo ir organizacija „Jedinstvo“, labiau rusakalbių inicijuota. Na, inicijuota, žinoma, jau iš aukščiau, tačiau jai priklausė daugiausia rusakalbiai. Tie žmonės iš tikrųjų galėjo baimintis, kad karšti nacionalistai lietuviai sąjūdiečiai ims varyti juos iš Lietuvos, kad gali prasidėti persekiojimas kitakalbių, kitataučių. Pasaulyje tokių atvejų yra buvę, yra ir dabar. Man pačiam Europoje tekdavo susidurti su opozicijos atstovais, kurie buvo ištremti arba priversti bėgti iš savo šalių. Tačiau Lietuvoje taip neatsitiko. Ir ne be reikalo šita revoliucija buvo pavadinta dainuojančia revoliucija - nei tada, nei po to nieko panašaus nenutiko. Netgi patikimi lenkai parlamentariai, rinkti į Atkuriamąjį Seimą 1990 metais, - jie nebalsavo už Kovo 11-ąją, susilaikė, ir dėl to niekada nebuvo jokio diskriminavimo tautiniu pagrindu nei jų, nei lenkų mažumos, gyvenančios Vilnijos krašte, ar

Eugenijus Gentvilas per Baltijos kelio dvidešimtčio minėjimą

politiniu pagrindu, kad jie nebalsavo. Jie tiesiog netapo signatarais ir tiek. Kai pagalvoji, Lietuva fantastiškai išlaikė šį egzaminą - sugebėjimu susitarti su kitomis tautomis, gyvenančiomis greta. Nesakau, kad tai unikalūs dalykas, bet be galo svarbus.

Taigi Klaipėdoje dalis žmonių mastė šitaip. Kiti, drįstu sakyti beveik visi kiti, buvo už Sąjūdį, už kitokią Lietuvą. Gal dar ne visi buvo už nepriklausomybę. Tam tikrą impulsą, reikia pripažinti, davė Lietuvos komunistų partijos atsiskyrimas nuo Tarybų Sąjungos komunistų partijos 1989-ųjų gruodžio 27-28 dienomis. Tada, aš manau, daugelis žmonių galutinai persilaužė. O iki tol buvo, manykime taip, - didžioji dalis, drįstu spėti, buvo aiškiai už nepriklausomybę tomis Baltijos kelio dienomis ir po to, tačiau abejonių kėlė, o kaip laikysis oficialioji valdžia, komunistų valdžia. Taigi komunistai galų gale traškedami vis dėlto pasuko į savarankiškumą. Šiandien galima suprasti, jeigu jie nebūtų atsiskyrę nuo Tarybų Sąjungos komunistų partijos, man abejonių nekyla - niekas iš jų nebūtų patekęs į Atkuriamąjį Seimą. Manau, kad, ko gero, tai buvo tiesiog pragmatiškas jų žingsnis, bandymas išlikti valdžioje, išlaikyti tam tikrą įtaką. Nes minėti kovo 6-osios Tarybų Sąjungos liaudies deputatų rinkimai parodė, kad jeigu jie neis su tauta, liks užribyje su „Jedinstvo“. Jie turėjo aiškiai pasakyti. Labai aiškiai nepasakė, bet bent atsiskyrė nuo TSKP, o paskui jau visai aiškiai pasakė Kovo 11-ąją su tam tikromis abejonėmis. Pats A. Brazauskas Kovo 11-ąją kalbėjo, kad reikia veikti „step by step“ (žingsnis po žingsnio), „gal nesikarščiuokime“, bet balsuoti balsavo...

– Kaip Jūs atėjote į Sąjūdį?

– Visada buvau vienaip ar kitaip aktyvus, visokių paminklosauginių organizacijų narys, tada, 1985–1986 metais, dar gyvenau Vilniuje. Šiaip iš prigimties buvau aktyvistas, ten kur įdomu, ten mane traukia. Ir visada buvau „antisovietiškas“. Tiesa, niekada nebuvaus disidentas. Kaip mes juokaudavome tais laikais - visi mes špygą kišenėje rodydavome komunistų partijai, bet įkliuvęs nebuvaus. Tada gimė Sąjūdis, pirmiau Estijoje, po to Latvijoje, ir galiausiai Lietuvoje 1988 metų birželio 3 d. Į Sąjūdį atėjau natūraliai - būdamas aktyvus, vienas dalykas, būdamas totaliai nepatenkintas ta sistema, kurioje teko augti ir susilaukti pirmųjų vaikų. Teko pradėti mąstyti, ar aš noriu, kad mano vaikai taip gyventų, kaip man teko gyventi.

– Kokie jausmai apima šiandien, kai Lietuva po dvidešimties metų vėl ruošiasi susikibti rankomis?

– Labai geri! Galvoju, ar adekvačiai supranta tuos dalykus jūsų kartos žmonės, mano vaikai, kuriems dabar yra 20, 23, 25 metai. Kalbėti kalbame, ir nemažai, bet ar jie supranta... Gal sakyčiau, jūsų karta ir negali suprasti adekvačiai, turbūt negali. Bet turi suprasti, kaip tai buvo svarbu, ir kiek tai yra svarbu jums, net ir šiandien. Galvoju, kad kiekviena karta turi turėti kažkokį savo kelią arba savo simbolį. Mes tuos simbolius turime - tai lietuvių valstybinė kalba, kuri tada buvo įteisinta, Lietuvos himnas, Lietuvos vėliava. Tai formalieji simboliai. Baltijos kelias, manyčiau, toks neformalizuotas simbolis.

– Baltijos kelias - didžiulė pilietiško išraiška. Kaip manote, ar šiandien pakanka

pilietiško mūsų žmonėms, ar esame jį šiek tiek išbarstę per dešimtmečius...

– Esame šiek tiek išbarstę. Patriotizmą suprantame savaip, šiek tiek sumaterialėjome. Tada buvo lengva išjudinti tautą, kadangi Tarybų Sąjungos ekonomika rito į visišką krizę: muilas, cukrus, tualetinis popierius - viskas už talonus, kuriuos turi pasiimti kažkokioje kontoroje, dešrelės, rauginti agurkai - tik specialiose parduotuvėse ir t. t. Dabar sunku tai įsivaizduoti. Šiandien mes sakome - sunkiai žmonės gyvena, bet tik dėl to, kad pamatėme, jog galima gyventi geriau, ir jei tik truputį blogiau, tada jau viskas, tada jau Lietuvos valdžia „gera“. Bet pabandykime palyginti situaciją su anais laikais materialiniu požiūriu - šiandien Lietuva yra 37-oji pagal turtingumą pasaulio valstybė. Žinant, kad yra 200 valstybių, tai tikrai nėra blogai. Norėtusi geriau, ir tikrai manau, kad ne visus šansus Lietuva jau yra išnaudojusi, bet kiek mes toli nužengėm... Dabar tenka nemažai bendrauti su Moldovos atstovais. Tuo metu kaip tarybinė respublika Moldova buvo tame pačiame lygyje kaip Lietuva. Šiandien pagal pragyvenimo lygį Moldova yra 54-a iš 54 Europos kontinento valstybių. O buvome vienodi, buvome kartu. Tai pasižiūrėkime, kur Lietuva stryktelėjo į priekį, ir pasižiūrėkime ne tik į save, bet palyginkime ir su kitais. Kažkaip visi norėtų lygiuotis su Amerika, Prancūzija, Vokietija... Na palyginkime, palyginkime nuo ko pabėgome, ir kur pabėgome, kur atsidūrėme...

Patriotizmas, deja, šiek tiek sumaterialėjo, tačiau reikia pripažinti, kad idealizmo, mano manymu, liko labai daug, tik niekas neužkuria jo arba gal nėra ir poreikio. Nors poreikis turėtų būti - kalbėti apie laisvės idealus, žmogaus orumo idealus. Kažkodėl vis tenka kovoti su materialiuoju pradū. Bet šiaip aš nesu labai skeptiškas, kalbant apie tai, kokioje būsenoje dabar yra lietuvių tauta. Nėra taip tragiška, kaip kartais mes patys bandome nušviesti. O mūsų žiniasklaida, deja, geriau nupjautą galvą į pirmą puslapį idės ar kažką apsvogusį aprašys, nei pagarsins idomius, gerus darbus, iniciatyvas. Bent jau tikiuosi, kad Baltijos kelio dvidešimtį išdrįs į pirmą puslapį idėti, o ne į penkto puslapio naujienų skiltį. Būtent tai, deja, ir formuoja mūsų požiūrį.

– Galbūt tokie minėjimai padės susigrąžinti, prikelti patriotiškumą...

– Kelia, aš nė kiek neabejoju. Šiaip savo asmeninių ar kitų jubiliejų atžvilgiu esu gana indiferentiškas, man atrodo, kad gal nebūtinai visada viską minėti, tačiau nepaminėti to, kas - kad nepasakyčiau per garsiai - sukrėtė pasaulį iš tikrųjų... Du milijonai žmonių, trijų skirtingų tautų stoji kartu. Gaila, tuo metu pasaulis į mus žiūrėjo per vadinamąją „real politic“ prizmę. Šiandien - ką gi, sveikina mus ir Amerikos vadovai, ir Europos Sąjungos, ir kitų šalių. Geriau jau tada tuomečiai vadovai būtų kitaip pažvelgę - tai būtų palengvinę mūsų kelią į nepriklausomos valstybės kūrimą, bet tiek to... Pasirodo, kartais milžinai būna molinėmis kojomis kaip Rusija, o kartais didieji, turtingieji yra neteisūs. Teisūs pasirodo tie, kurie atrodo silpni, lengvai sutraiskomi. Pasirodo, laikas viską sudėlioja į savo vietas.

Kalbino Viktorija VAŠKYTĖ, Klaipėda
Autorės nuotr.

Mažoji Lietuva

Plėtra yra vienybėje

Eugenijus SKIPITIS, Bitėnai.*Lumpėnų kaimo ūkininkai saskrydyje buvo linksmiausi*

Vis prasmingesniais darbais skleidžiasi Pagėgių krašto draugijos „Sandūra“ veikla. Ši nevyriausybinė organizacija Pagėgių krašte atlieka kultūros paveldo ir gamtosaugos propagavimo misiją, užsiima leidybine veikla, įgyvendina tarptautinių fondų finansuojamus projektus. Nepasakytum, kad sumaniai koordinuojamas savivaldybės nevyriausybinių organizacijų gyvenimas (nors savivaldybė turi nevyriausybinių organizacijų koordinatoriaus etatą) verčia aktyvesnių kaimo bendruomenių vadovus patirties ieškoti pas aktyviai ir sumaniai dirbančius kaimynus. Ne visuomet pavyksta kur nors toliau nuvažiuoti, pagaliau, yra dalykų, apie kurių buvimą nedaug žinome susitikdami tik per Žolinę ar Šv. Roko atlaidus. „Sandūros“ veiklos planuose seniai kirbėjo mintis surengti Pagėgių nevyriausybinių organizacijų saskrydį, kuklų, lokalių. Kadangi pastaruoju metu kai kuriose Pagėgių savivaldybės kaimo bendruomenėse prieštarai eskaluojama Rambynio regioninio parko direkcijos veikla, buvo nutarta susitikti su kaimynystėje esančių Saugomų teritorijų kaimo bendruomenėmis.

Tvarios plėtros galimybės, kas už jų stovi

Dvi dienas Rambynio regioniniame parke vyko projekto „Tvarios plėtros galimybės Pagėgių krašte, kuriant partnerystę tarp nevyriausybinių, valstybinių ir verslo sektorių bei stiprinant nevyriausybines organizacijas“ renginiai. Pagėgių krašto draugijos „Sandūra“ inicijuotas projektas dengia ne tik Pagėgių savivaldybės nevyriausybines organizacijas, bet pasidaro ir toliau. Į Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo ir Norvegijos finansinio mechanizmo subsidijų schemas „Nevyriausybinių organizacijų sektoriaus stiprinimas Lietuvoje“ finansuojamą nevyriausybinių organizacijų saskrydį rinkosi kaimo bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų atstovai. Iš Pagramančio regioninio parko atvyko kaimo bendruomenė „Gramančia“ (pirmininkas Algirdas Turčinavičius), Tauragės rajono Eičių kaimo bendruomenė „Karšuva“ (pirmininkė

Danutė Dapkienė), Pagėgių savivaldybei atstovavo Šereitlaukio kaimo bendruomenė (pirmininkas Arūnas Mockus), jaunatviška ir energinga Žukų kaimo bendruomenė (pirmininkė Anastazija Kubilienė), Lietuvos ūkininkų draugijos Lumpėnų skyrius (vadovė Daina Masedunskienė), Lietuvai pagražinti draugijos Pagėgių skyrius (vadovė Valentina Zdanavičienė), Bitėnų kaimo visuomeninė organizacija „Rambynas“ (pirmininkas Mindaugas Karckelis), Pagėgių krašto draugija „Sandūra“ (pirmininkas Viktoras Milašauskas).

Po svečių ir šeiminių prisistatymo vyko diskusijos, kurių metu buvo aptariamos gyvenimo kokybės gerinimo problemos Saugomose teritorijose. Projekto vadovė, Rambynio regioninio parko direkcijos direktorė Diana Milašauskienė kalbėdama apie tvarios plėtros galimybes Pagėgių krašte priminė nuveiktus darbus, kurie suartino valdžios, verslo ir visuomenės siekius gerinant aplinkos ir gyvenimo kokybę: – Pagėgių savivaldybės organizuojamos Joninių šventės parodė, kad reikia tobulinti Rambynio kalno infrastruktūrą, ieškoti galimybių pritaikyti lankymui ir kitas Rambynio regioninio parko istorines vietas. Tuo tikslu Rambynio regioninio parko direkcija bendradarbiaudama su Pagėgių savivaldybės administracija 2003–2005 metais dalyvavo Phare programos projektuose, kurių metu Rambynio prieigose įrengti du pėsčiųjų takai, parengtas Rambynio kalno teritorijos detalusis planas, įrengta minimali turistinė infrastruktūra Rambynio RP teritorijoje (atokvėpio vietos, takas iki „Raganų eglės“, lieptas per Bitės upelį Bitėnuose, poilsio vietė Bitėnuose, nedidukė parkavimo vieta ant Rambynio kalno), atlikti archeologiniai žvalgymai Rambynio alkakalnio, Vilkyškių, Opstainių ir Šereitlaukio piliakalnių teritorijose (tyrinėjo arch. V. Šimėnas), istoriniai tyrimai Vilkyškių miestelio evangelikų kapinaitėse (tyrinėjo dr. M. Purvinas). Tyrinėjimų pagrindu 2005 m. parengti Rambynio alkakalnio, Vilkyškių, Opstainių ir Šereitlaukio piliakalnių tvarkymo bei pritaikymo lankymui techniniai projektai (projekt. J. Lukošius) bei Vilkyškių evangelikų kapinaičių pritaikymo lankymui projektas (dr.

M. Purvinas). Taip pat parengtas Rambynio regioninio parko Lankytojų centro su parko vertybių ekspozicija įrengimo projektas (techninis rekonstrukcijos projektas – UAB „Nemuno deltos projektai“, ekspozicija – UAB „Naderna“). Panaudojant lėšas, gautas iš Automobilių kelių direkcijos prie Susisiekimo ministerijos, 2003 metais parengtas Rambynio regioninio parko „Vietinių kelių ir dviračių takų remonto darbų“ projektas. Šiuo metu remontuojamas kelias per Rambynio kalną, o ateityje, Pagėgių savivaldybei pritarus ir palaikius, turėtų atsirasti pirmieji Pagėgių savivaldybėje dviračių maršrutai, būtų suremontuoti privažiavimai prie lankytinų objektų.

Išėjus į ES ir atsiradus galimybei pasinaudoti įvairių Europos bendrijos fondų parama, Rambynio RPD partnerio teisėmis įsijungę į Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos iniciuotą projektą „Saugomų teritorijų tvarkymas, I etapas“, kurio metu (2009–2012 m) turėtų būti parengti lankymui Vilkyškių, Opstainių ir Šereitlaukio piliakalnai, toliau tvarkomas Rambynio kalnas, tvirtinamas jo griūvantis šlaitas, įrengtas Rambynio regioninio parko Lankytojų centro su parko vertybių ekspozicija.

Veronikos Povilionienės dainos ant Rambynio kalno

Bitėnų kaimo vaikai svečiams parodė kuklią gandrų palydėtuvių programėlę, o šeiminiųkės vaišino žuvienę. Pasistiprinę paskutiniaisiais šių metų gandro pavakariais svečiai ir renginio šeiminiųkai patraukė ant Rambynio kalno, kur susirinkusiems koncertavo žinoma tautinių dainų atlikėja, Nacionalinės premijos laureatė Veronika Povilionienė. Nuščiuvęs Rambynio kalnas laukė jos balso. Pirmajam dainos posmui išsiveržus iš dainininkės krūtinės, Nemuno pakrantėje kluptelėjo medžiai ir bėgdami vienas per kitą kilo į kalną, kad apstoje ratu dainuojančiąją, ant jos pečių tupdytų paukščius, o šie visais balsais jai pritartų. Dainininkę lydėjęs signataras Vidmantas Povilionis į paukščių balsus ir Veronikos dainas įpynę šmaikščių pamąstymų apie Sąjūdį, pripildė gėlėtą Baltijos kelio gausmą. Ir stovėjusiems, ir klausiusiems buvo taip lengva širdyje, lyg ką tik iš to kelio parėjus. Nuoširdus Veronikos Povilionienės bendravimas su klausytojais užsitęsė iki saulėlydžio. Išlydėję dainininkę saskrydžio dalyviai sugrįžo į stovyklavietę, kur ant Nemuno kranto rusenat laužui žiūrėjo į upių tėvo raukšlės spindinčias žvaigždes, tarsi mažus Visatos atspaudus, kurie patvirtino, kad mūsų jėga – vienybėje.

Kitos dienos pusryčiai tapo dovanomis. Bitėnų kaimo šeiminiųkės Zofija Zubrickienė ir Petrutė Tolvaišienė saskrydžio dalyvius vaišino plokštainiu, gira ir rūkytais sūriais. Projekto vadovė Diana Milašauskienė pristatė naują laikraščio „Rambynas“ numerį, atminimo dovanomis apdalijo gandrų palydose dalyvavusius Bitėnų kaimo vaikus, padėjo gardėsiais vaišinusioms šeiminiųkėms.

Autoriaus nuotr.*Projekto vadovė Diana Milašauskienė**Piktupėnų kaimui atstovavo Šeperių šeima**Bitėnų kaimo šeiminiųkės Zofija Zubrickienė, Petrutė Tolvaišienė ir Laima Būdytienė**Svečiai iš Pagėgių – Lietuvai pagražinti draugija**Žukų kaimui atstovavo jaunimas**Bitėnų kaimo vaikai buvo aktyvus projekto rengėjų talkininkai**Veronikos dainomis gėrėjosi vakarėjanti Ragainė ir Tilžė**Tolimiausi svečiai iš Pagramančio**Ekologas Drąsutis Brazauskas apgailestavo, kad gandrų šiemet Bitėnuose užaugo mažiau**Bitėniškių sūriai – signatarui Vidmantui, o meilė ir rožės – Veronikai*

Lietuvos muzikinė kultūra

Grigališkojo choralo savaitė Pažaislyje

Justina ORLOVSKYTĖ, Trakai

Pažaislio bažnyčios vaizdas

D. Butičkaitės nuotr.

Liepos 26–rugsėjo 2 d. jau ketvirtą kartą Pažaislyje vyko grigališkojo choralo kursai, draugėn sukvietę muzikos mokytojus, vargonininkus, bažnyntinių chorų choristus bei visus, besidominčius šiuo tradiciniu viduramžių bažnyčios giedojimu. Vilniaus Šv. Kazimiero grigališkojo choralo studijos rengiami kursai – puiki galimybė ne tik patobulinti grigališkojo choralo įgūdžius, bet ir būnant ypatingoje Pažaislio vienuolyno atmosferoje pajusti dvasinę palaimą, kurią pirmą kartą dalyvaujant šiame festivalyje teko patirti ir man.

Unikalūs ansamblis

Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios bei kamaldulių (atsiskyrėlių (eremitų) ir bendruomenėje gyvenančių (cenobitų) vienuolių ordinas, kurį XI a. pradžioje įkūrė šv. Romualdas) vienuolyno ansamblis Pažaislyje, Kauno marių pusiasalyje, yra vienas geriausių brandžiojo baroko pavyzdžių Šiaurės ir Rytų Europoje. Kristupo Zigmanto Paco į Pažaislį iš Italijos pakviesti meninkai bažnyčios suformuotas estetines idėjas įkūnijo vieningoje ikonografinėje programoje, atsiskleidžiančioje į visumą „suausta“ architektūros, skulptūros ir freskų simbolių derme. Pažaislį išgarsino ne vien meniškų vienuolyno pastatai ar pamaldūs kamaldulių gyvenimas. Į kasmet vykstančius atlaides piligrimai keliavo ypač dėl itin ypatingomis malonėmis pasižymėjusio, fundatoriaus K. Z. Paco atsiskyrėliams dovanoto Švč. M. Marijos paveikslų, populiariai vadinto Kamaldulių Dievo Motinos arba Gražiosios meilės Motinos paveikslu. Pagal pirminį sumanymą šis paveikslas kabėjo Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčios vienuolių choro altoriuje, o dabar – didžiajame. Neįkainojami bažnyčios bei vienuolyno turtai, meniškų pastatai iki šiol yra išlaikę glaudų ryšį su bažnyčios muzikine tradicija. Štai todėl būtent Pažaislyje, ypatingoje Dievo garbinimo šventovėje, rengiamas ne tik Pažaislio muzikos festivalis, bet ir grigališkojo choralo giedojimo kursai.

Teorinės paskaitos

Visą savaitę gyvenimas Pažaislio vienuolyno balansavo tarp aktyvaus teorinio, praktinio grigalinio giedojimo žinių, įgūdžių lavinimo bei tarp tylos, asmeninės maldos ir nuolankaus atsiverimo Dievui. Būnant šioje ypatingoje vietoje, pasimiršo skubotumas, žmogiškieji poreikiai, išori-

nio pasaulio rūpesčiai tapo beprasmybi.

Septintą valandą pažadinti varpo dūžių, skubėjome į bažnyčią, kurioje giedojome rytmetinę liturgiją. Po jos – pusryčiai bei kasdien po kelias valandas trunkantys, kun. dr. Mariušo Bialkovskio (Mariusz Białkowski), Romos Popiežiškojo muzikos instituto absolvento, Poznanės I. J. Paderewskio muzikos akademijos, Poznanės A. Mickevičiaus universiteto, Poznanės arkivyskupijos Bažnytinės muzikos studijos dėstytojo, leidinio „Studia gregoriańska“ mokslinio redaktoriaus, grigališkojo choro „Canticum cordium“ vadovo, pirmosios grigališkojo choralo savaitės „Pažaislis 2006“ mokytojo, dėstomi grigališkojo choralo kursai. Kasmet dėstyti grigališkojo choralo savaitėje Pažaislyje – vasaros akademijoje, kviečiami garsūs Europos choralo autoritetai, Lietuvos grigališkųjų choralų vadovai ir kiti specialistai, kurie drauge gyvena, meldžiasi, gieda liturgines valandas ir Mišias. Šiemet kun. dr. M. Bialkovskis skaitė paskaitas šiomis grigališkojo choralo ir liturgikos temomis: grigališkojo choralo interpretacija; muzika liturgijoje: formos ir asmenys.

Liturginės valandos

Vidurdienį laukė ypatingas momentas – Šv. Mišios, kurių metu giedojome mes, grigališkosios savaitės dalyviai. Dvasinės konferencijas vedė kun. dr. M. Bialkovskis, kun. teol. lic. Robertas Šalaševičius, kun. Kęstutis Smilgevičius, kun. Nerijus Grigaliūnas, kun. mjr. Saulius Kasmauskas, kun. grig. gied. lic. Vilius Sikorskas.

Popietinę dienotvarkės dalį užėmė mišių, liturginių valandų, „Marijos radijo“ transliacijos bei koncerto giesmių repeticijos. Jos vyko kamaldulių bei Pacų koplyčios (fundatorių) salėse, kuriose giedantieji paskirstyti atsižvelgiant į tai, kiek turima grigališkojo choralo giedojimo patirties. Repeticijas vedė Vilniaus arkikatedros bazilikos choro „Schola Gregoriana Vilnensis“ vadovas Dainius Juozėnas, buvusi ilgametė Vilniaus arkikatedros bazilikos choro „Schola Gregoriana Vilnensis“ vadovė Živilė Stonytė, Vilniaus Bernardinų bažnyčios choro „Vox Clara“ vadovė Lina Pudžiūvelytė bei Kauno Šv. Pranciškaus Ksavero (jėzuitų) bažnyčios grigališkojo choralo vadovė Milda Paulikaitė-Gricienė.

Po vakarinės liturginės valandos bei bendra malda pagerbto vakarinio valgio, kiekvienas galėjo pabūti su savimi, pailsėti, pasivaikščioti po vienuolių išpuoselėtus sodus, paskanauti uogų ar obuolių...

Bene stebuklingiausią galią turintis momentas – naktinė liturginė valanda. Šventa ateinančios nakties ramybė, susimąstymas, smilkalų aromatas, buvimas drauge ir giedojimas bažnyčioje... „Qui sēmei cantat, bis orat“ („Kas gieda, tas dvigubai meldžiasi“), – kadaise pažymėjo šventasis Augustinas. Išties, žodžio ir muzikos susiliejimas nuostabioje Pažaislio bažnyčioje kerinčiai ramino, guodė bei rodos užtikrino, jog ryšys su Dievu niekada žmogui neįsis įsivieniui ir apleistam.

Vienuoliai benediktinai

Viena iš grigališkojo choralo savaitės dienų paskirta išvykai į Palendrių Šv. Benedikto vienuolyną. Šis vienuolynas yra mokykla, kurioje mokomasi tarnauti Viešpačiui ir nieko nelaikyti aukštesniu už Kristų. Nuo seniausių laikų savo gyvenimo būdu, apranga, įsikūrimu nuošaliose vietose skirdamiesi nuo amžininkų, vienuoliai benediktinai laisvu apsisprendimu rinkdavosi skaistumą, neturtą ir gyvenimą bendruomenėje arba po vieną, vadovaujant dvasiniam vadovui. Palendrių Šv. Benedikto vienuolynas priklauso Solesmes'o benediktinų kongregacijai. Ji buvo įkurta 1833 m. Prancūzijoje, siekiant atgaivinti revoliucijos metais nuslopintą

benediktinišką gyvenimą. Kongregacijai priklauso 32 vyrų ir moterų vienuoliai, kilę iš Solesmes'o abatijos ir pasklidę trijuose žemynuose – Europoje, Afrikoje ir Amerikoje. Palendrių vienuolynas šiuo metu gyvena 11 vienuolių.

Kartu su vienuoliais benediktiniais giedojome liturgines valandas, dalyvavome Šv. Mišių aukoje, juk kaip vienuolio širdis yra bažnyčia, taip vienuolio tiksliai suplanuotoje dienotvarkėje svarbiausią vietą užima liturginė malda. Kiekvieną dieną broliai iškilmingai švenčia bendruomenines šventąsias Mišias.

Ypač jaukią atmosferą sukūrė bendravimas su vienuoliais gamtoje. Taip pat turėjome galimybę apsilankyti vienuolių krautuvėlėje, išgyti šventų paveikslėlių, knygų, ar pačių vienuolių gaminamų saldumynų „Palendriukų“.

Sakralusis menas

„Bažnyčios muzikinė tradicija yra neįkainojamas vertės turtas, pranokstantis

Grigališkojo choralo savaitės dalyvių koncertas [Kauno Igulos bažnyčioje]

Šv. Mišių pabaiga Palendrių Šv. Benedikto vienuolynas

kitas meno formas ypač dėl to, kad šventa giesmė, sujungta su žodžiais, yra būtina ir neatskirtina iškilmingosios liturgijos dalis“ (Sacrosanctum Concilium 112). O tarp giedojimo formų, kurios yra bažnyčios paveldas, „grigališkojo giedojimo savybės yra aukščiausio lygio (tai savybės, būtinos sakralinei giesmei); todėl jis yra Romos bažnyčios savas giedojimas, vienintelis giedojimas, kurį ši paveldėjo iš senųjų bažnyčios tėvų. Visada šis giedojimas buvo laikomas tobuliausiu sakralinės muzikos pavyzdžiu“ (Šv. Pijus X Tra le sollicitudine EP224).

tradicija. O ši M. Dupré improvizacija bažnyntinių apeigų metu tapo įstabiu liturginės muzikos kūrinium – penkiolika vargonų pjesių, grojamų pakaitomis su giedamomis Mišparų, antifonų, psalmių, giesmės „Magnificat“ eilutėmis, himno „Ave Maris Stella“ posmeliais.

Giedojimas kyla iš besimeldžiančios sielos, ir jis savo ruožtu žadina pamaldumą. Šis abipusis veiksmas auga didėdamas. Duok Dieve, kad tai išaugtų daugelio žmonių širdyse.

Rugsėjo 1-oji Pietryčių Lietuvoje: viltys ir iššūkiai

Atkelta iš 1 p.

Turiu pasakyti, kad visada rūpestis gniaužia širdį, kai tenka konstatuoti, kad Pietryčių Lietuvoje nelengva dirbti pedagogams, kurie siekia ugdyti susipratusių Lietuvos piliečių arba net tėvams, kurie savo atžalas pasiryžę leisti į lietuviškas mokyklas. Deja, tiek Vilniaus, tiek Šalčininkų rajonų savivaldybėse daugumą sudaranti Lenkų rinkimų akcija nevengia prioritetus paskirstyti pagal tautiškumą, o taip, kaip tai daryti įpareigoja valstybės politika ir Vyriausybės priimami įstatymai.

Štai kad ir šie mokslo metai, pažymėti sunkmečio ženklu.

Natūralu, kad į juos su nerimu žvelgia ir didelis, ir mažas. Sunku ir mokykloms, ir mokytojų kolektyvams, ir, be abejo, mokinių tėvams. Tai pasakytina ir apie Pietryčių Lietuvos mokyklas, kuriose (tiek Vilniaus, tiek Šalčininkų rajonuose), valdant Lenkų rinkimų akcijai, ne visai tvarkingai paskirstomas mokykloms skiriamas finansavimas. Antai moksleivio krepšelio lėšos, skiriamos lietuviškomis mokykloms, mažinamos penkiais procentais ir „perdalijamos“ beveik visoms nedidelėms lenkų kalba dirbančioms mokykloms. Tai sudaro gana dideles sumas, nuo kai kurių mokyklų „nuimta“ net po šimtą tūkstančių litų. Padėčiai ištaisyti yra tik vienas kelias: kad mokinių krepšelio lėšos Pietryčių Lietuvos mokyklas pasiektų

teisingai, reikia vykdyti LR Vyriausybės 2008 m. kovo mėn. 12 d. Nr. 257 nutarimą. Ten nurodyta, kaip komplektuoti mokyklas, kiek mokinių turėtų būti klasėje.

Dokumentas labai geras ir labai tinkamas minėtam regionui.

Vilniaus rajone mokyklų tinklas didelis, mokyklų labai nemažai, jos nėra nutolusios viena nuo kitos daugiau kaip per 5–8 km, taigi ir moksleiviams lengvai pasiekiamos (yra galimybės į jas ateiti pėsčiomis arba organizuoti pavėžėjimą). Bėda kita: yra lenkų kalba dirbančių mokyklų, kuriose yra nuo keturiasdešimties iki šešiasdešimties moksleivių. Pagrindinėse mokyklose – dvidešimt šeši, trisdešimt devyni, keturiasdešimt keturi moksleiviai, o jiems dėsto penkiolika mokytojų. Kur dar aptarnaujantis personalas? Keletas pavyzdžių, iliustruojančių, kaip neracionaliai naudojamos lėšos, išlaikant nedideles lenkų kalba dirbančias mokyklas: šiais mokslo metais Airėnų pagrindinėje mokykloje mokysis 28 mokiniai, iš kurių pradinukų – 8; Karvio pagrindinėje mokykloje – 38 mokiniai, iš jų 15 pradinukai; Platiniškių pagrindinėje mokykloje – 38 mokiniai, iš jų 15 radinukai; Rastinėnų pagrindinėje mokykloje – 42 mokiniai, iš jų 16 pradinukai... Nemenčinės vidurinėje mokykloje, dirbančioje rusų kalba, planuojamas vienas mokinyš. Nereikia būti dideliu matematiku,

kad suvoktum, jog tokiose mokyklose kone kiekvienam moksleiviui tenka po pedagoga. Štai ten ir eina tos lėšos, kurios yra „nuimamos“ nuo lietuviškų mokyklų.

Mūsų skaičiavimais, nesilaikant minėto Vyriausybės nutarimo dėl klasių komplektavimo 2009–2010 mokslo metams Pietryčių Lietuvoje yra sukomplektuotos 124 klasės. Turint galvoje, kad vienam komplektui skiriama 60 000 Lt, per metus 7 448 000 Lt gali būti panaudota neteisingai.

Tiek pat lėšų buvo neteisingai panaudota ir 2008–2009 mokslo metais.

Suprantama: sunkmečio metais nelengva visoms mokykloms. Nesvarbu, ar tai būtų lenkų, ar lietuvių kalbomis dirbančios mokyklos. Padėti dar sunkina tai, kad Pietryčių Lietuvoje bet kokia kaina, o dažniausiai – moksleivių ugdymo bei jų interesų kaina – stengiamasi išlaikyti jau minėtas mažai mokinių turinčias lenkų kalba dirbančias mokyklas. Manytume, kad to daryti negalima. Tai viena iš aktualiausių problemų, kuri tęsiasi jau eilė metų. Lieka neaišku, kodėl mokyklų tinklas Vilniaus rajone taip ir nesutvarkomas. Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad metams bėgant kai kurios mokyklėlės buvo sujungtos arba pakeistas jų statusas, tačiau tokių – vienetai. Tuo tarpu tendencija išlieka ta pati. Tikra reorganizacija, tokia, kokia buvo vykdoma visoje Lietuvoje, kai

net 200 vidurinių buvo reorganizuota į pagrindines, neįvyko. Priešingai: būtent tais metais Vilniaus rajone buvo atidarytos dar dvi tautinėms mažumoms skirtos vidurinės mokyklos.

Dabar, kai trūksta lėšų ir karpomas moksleivio krepšelis bei 5 proc. mažinamas mokytojo atlyginimas, moksleivio krepšelio lėšų perskirstymas dar labiau atsilieps lietuviškomis mokykloms, kurios dar kartą dirbtinai atsiduria sunkesnėje padėtyje negu lenkų kalba dirbančios mokyklos. Mano ir mano kolegų supratimu, minėtas Vyriausybės nutarimas nėra vykdomas ir į susidariusią padėtį tiek Vyriausybė, tiek Švietimo ir mokslo ministerija žiūri atlaidžiai.

Apie padėtį, kuri ypač netoleruotina sunkmečiu, „Ryto“ draugija raštu informavo Švietimo ir mokslo bei Finansų ministerijas, Vilniaus ir Šalčininkų savivaldybes, apskrieties vadovybę.

Dar kartą linkėdamas visiems moksleiviams, jų tėveliams, visiems pedagogams vaisingų naujųjų mokslo metų, reiškiu viltį, kad į Lietuvos švietimo draugijos pastabas bus atsižvelgta ne formaliai, kad sulauksime dalykiškų poslinkių, kurių akivaizdoje galėsime kalbėti apie tai, kad ir Pietryčių Lietuvoje lietuvių kalba dėstomos mokyklos nėra podukros vietoje.

Kalbėjosi Aušra KALINAUSKIENĖ

Muziejus laikraštyje Nr. 34 (86)

Išsilaisvinimo šventės taurė

Tarp gausių Trakų istorijos muziejuje saugomų eksponatų yra įdomi apdovanojimo taurė. Ji skirta 1942 metų birželio 22 dieną Išsilaisvinimo šventės progą vykusių dviračių lenktynių nugalėtojui. Dabar apie tokią šventę niekas ir girdėti nėra girdėjęs, ji buvo švenčiama tik tris kartus 1942-1944 metais, Lietuvą valdant vokiečiams. Jau pati jos data sako kokiam įvykiui šventė buvo skirta – 1941 metų birželio 22 dieną prasidėjo Vokietijos – Sovietų Sąjungos karas. Tą pačią dieną Lietuvoje prasidėjo Lietuvos aktyvistų fronto (toliau LAF) organizuotas sukilimas prieš sovietų valdžią. Birželio sukilimas iki šiol yra labai prieštaringai vertinamas Lietuvos istorijos įvykis. Pirmiausia, dėl jo organizatorių ryšių su Vokietijos slaptosiomis tarnybomis. LAF'as buvo įkurtas 1940 metų lapkričio 17 dieną Berlyne. Jo organizatoriai – grupė lietuvių emigrantų, vadovaujamų buvusio Lietuvos respublikos pasiuntinio ir įgaliotojo ministro pulkininko Kazio Škirpos. LAF'o nariais buvo daug įvairiausio politinio spektro atstovai, nuo kairiųjų socialdemokratų iki dešiniųjų radikalų – voldemarininkų. Per visą rezistencijos laikotarpį, turbūt, nebuvo kitos tokios margos pasipriešinimo organizacijos. Imta kurti vieningą kovinę struktūrą su štabais Vilniuje ir Kaune, turėjusią pradėti veikti Vokietijos kariuomenei peržengus sieną. LAF'as neturėjo griežtos struktūros, dalį veiklos, ypač nelegalios patriotinės spaudos platinimą, vykdė nieko apie konspiraciją nenusimanantys

savanoriai aktyvistai. NKVD agentams nesudarė didelio vargo juos susekti, areštuoti ir „prakalbinti“. Per Lietuvą nuvilnijo areštų banga, dėl LAF'o bylos buvo tardoma daugiau nei 400 žmonių. Daugiausia kliuvo Vilniaus štabui, 1941 m. birželio 07-21 dienomis daugumas jo narių, tarp jų ir būsimo sukilimo vadu paskirtas genštabo majoras Vytautas Bulvyčius, buvo suimti. 1939 metų spalį, atsitraukiant iš Vilniaus, sovietų slaptosios tarnybos paliko mieste savo agentūrą, kuri nuo pat pirmos dienos sekė atvykstančius lietuvius. Suėmimai, matyt, būtų tęsęsi ir toliau, jei ne prasidėję karo veiksmai, kurie ir išgelbėjo organizaciją nuo žlugimo. Vadovavimą organizacijai perėmė Kauno štabas. 1941-06-22 Vokietijos kariuomenė perėjo Sovietų Sąjungos sieną. Nepasiruošiusių atremti puolimą sovietinius karinius dalinius apėmė chaosas, palengvinęs sukilimo pradžią. Sukilimą Kaune dar labiau palengvino vokiečių karinės vadovybės planai. Viena armijų grupės „Nord“, kurios veikimo zonoje atsидūrė Lietuva, atakuojanti kolona puolė vakariau Kauno, link Šiaulių, kur buvo stambūs sovietiniai tankų daliniai ir toliau karinės jūrų bazės Liepojoje ir Rygos kryptimi, o antroji kolona – tarp Kauno ir Vilniaus Daugpilio kryptimi, stengdamasi neleisti susprogdinti strateginių tiltų per Dauguvą. Likusiojoje Lietuvos dalyje vokiečių karinių dalinių keletą dienų beveik nebuvo, sovietiniai – panikiai bėgo, ir sukilėliai gana nesunkiai ėmė teritorijos kontrolę į savo

rankas. Birželio 23 dieną Kaunas buvo sukilėlių rankose. Per Radiofoną vienas iš sukilimų vadovų, Leonas Prapuolenis, perskaitė trumpą pranešimą, kad atkuriamą nepriklausomą Lietuvos respubliką ir sudaroma Laikinoji vyriausybė, vadovaujama Juozo Ambrazevičiaus-Brazaičio. Visi, buvę iki sovietų okupacijos valdžios, pareigūnai ir policininkai buvo pakviesti grįžti į savo postus. Visur buvo atkuriamą senoji administracinė sistema ir valdžios įstaigos. Vokiečiai rado jau veikiančią administracinę struktūrą. Dar neprasidėjus karo veiksams Kaziui Škirpai Berlyne buvo griežtai duota suprasti nesiimti jokių viešų politinių demaršų. Sukilėlių politiniai veiksmai buvo labai nemaloni staigmena vokiečiams, bet jie nesiruošė su ja taikstyti. LAF'o veiksmai tuoj pat pradėti varžyti, o ir pačioje organizacijoje įvyko skilimas. Pasisakantys už artimą bendradarbiavimą su okupacine valdžia voldemarininkai įkūrė Lietuvos nacionalistų partiją ir pabandė organizuoti nesėkmingą pučą LAF'o vadovybėje. Atvykus į Lietuvą vokiečių civilinės administracijos generaliniam komisariui Adrianui fon Rentelnui Laikinosios vyriausybės likimas buvo nulemtas. Rugsėjo 15 dieną Laikinoji vyriausybė buvo paleista, nepriklausomybės paskelbimas anuliuotas. O rugsėjo 21 dieną LAF'o būstinė buvo užimta vokiečių, Leonas Prapuolenis, kaip LAF Berlyno centro atstovas, suimtas ir išsiųstas į Dachau koncentracijos stovyklą. Nors naivus

Taurė – prizas, skirta Dviračių lenktynių nugalėtojui. Kaunas, 1942 m. Foto O.Šešeliov.

mėginimas atkurti Lietuvos nepriklausomybę su nacių režimo pagalba žlugo, bet pats įvykis vokiečiams valdant Lietuvą buvo minimas, kaip Išsilaisvinimo šventė. Šprendžiant pagal straipsnį tuo metu legaliai leistame lietuviškame dienraštyje „Į laisvę“ Nr. 144 (305), pažymima ši šventė buvo daugiausiai sportiniais renginiais. Dviračių lenktynės vyko pertraukioje tarp dviejų futbolo rungtynių kėlinių. Lenktynėse dalyvavo penki dviratininkai, distancija buvo 5 km. Distanciją

baigė tik du dalyviai. Laimėtoju tapo St. Severinas distanciją įveikęs per 8:57,4 minutes. Jam ir buvo įteikta ši taurė. Taurė, pagaminta iš sidabruotos bronzos, apskritu pagrindu. Gana stora kojėlė iš dviejų pusių sugeša germaniško stiliaus ornamentais. Ant pačios taurės pritvirtinta ovalo formos plokštelė su pavaizduotais dviem lenktyniaujančiais dviratininkais. Kitoje pusėje įrašas: „Išsilaisvinimo Šventės progą įvykusių 5 km. Dviračių lenktynių I v. Nugalėtojui V.R.V. Visuomenini Reikalų Departamentas Kaunas 1942.VI.22 d.“. Ant konso formos taurės dangtelio viršaus dar yra būvęs kažkoks papuošimas, bet jis arba nulūžęs, arba savo laiku specialiai nuimtas (galbūt, su kokia nacių simbolika) ir likusi tikta sklytė nuo tvirtinancio varžto. Taurė gali būti pagaminta Vokietijoje, kur nacių valdymo laikais buvo labai dažnai naudojami tokio tipo sportiniai trofėjai. Savininkas žinoma didžiausios savo trofėjumi, bet demonstruoti daiktą su kokia nors nacistine simbolika pokario metais buvo labai rizikinga, todėl greičiausiai pats St. Severinas ir nuėmė papuošimą nuo taurės viršaus.

Muziejininkas Vytautas Tenešis

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išieginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 33 (85)

Naujausi Lepelionių piliakalnio radiniai

Važiuojant keliu nuo Trakų link Prienų, pravažiavus Aukštadvario miestelį, kairėje kelio pusėje kiekvieno dėmesį patraukia kepurės formos Lepelionių kalva, dar vadinama „Napoleono kepure“. Vietos gyventojai apie šį piliakalnį pasakoja įvairių istorijų. Viena tokių istorijų - esą jį kepurėmis supylė Napoleono kariai, kita - čia vyko mūšis, o kalva buvo supilta patrankoms išdėstyti- kad jomis iš aukščiau būtų patogiau šaudyti į priešus.

2007 metų vasarą šioje vietoje buvo galima pamatyti šalia piliakalnio dirbančius Trakų istorijos muziejaus archeologus. Jiems, kasinėjant dvi savaites, teko pabūti ir savotiškais šio piliakalnio gidais. Mat nemažai smalsių keleivių, kurie važiavo keliu Trakai – Prienai, sustodavo ir norėdavo išsiaiškinti, ką archeologai kasinėja. Jie buvo įsitikinę, kad šie ieško Napoleono karių, ir labai nustebdavo sužinoję, kad Napoleonas čia niekuo dėtas ir kad Trakų istorijos muziejaus archeologai tyrinėja daug senesnę nei Napoleono laikų gyvenvietę.

„Napoleono kepurė“ yra ne Napoleono laikų paminklas, o V – IX a. piliakalnis, kurį mums paliko čia gyvenusi jotvingių gentis. Lepelionių piliakalnio šlaitai 7,5 – 15 m aukščio. Rytinėje papėdėje yra gynybinis griovys. Juo teka nedidelis upelis. Piliakalnio aikštelė ovali, 13 m ilgio ir 10 m pločio. Šalia

piliakalnio yra papėdės gyvenvietė, kuri išsidėsčiusi 3,5 ha plote. Jotvingių genčiai priskiriami miniatiūriniai piliakalniai, kurie paplitę Trakų, Prienų ir Kaišiadorių rajonuose. Šalia šių piliakalnių dažnai aptinkami krūsniniai pilkapiai, krauti iš akmenų. Taip jotvingiai mirusiuosius laidojo maždaug iki IX a. Tiesa, prie Lepelionių piliakalnio pilkapių, krautų iš akmenų, nėra, tačiau tai dar nereiškia, kad jų čia niekada nebuvo. Tiesiog jie galėjo būti sunaikinti ariant žemę.

Trakų istorijos muziejaus archeologai Lepelionių piliakalnio papėdės gyvenvietėje atliko archeologinius tyrimus. Tyrinėtas kultūrinis sluoksnis siekė iki dviejų metrų storio. Viršutinėje dalyje buvo kelio Trakai – Prienai tiesimo metu suverstos žemės, o giliau aptiktas nesuardytas kultūrinis sluoksnis su grublėta keramika, verpstukais, segėmis, gyvūnų kaulais ir kitais radiniais. Grublėta keramika V – X amžiais buvo paplitusi visoje dabartinės Lietuvos teritorijoje, taip pat Latvijoje. Tai yra kibiro formos puodai. Jų paviršius grublėtas. Šie puodai būna įvairaus dydžio: dugno skersmuo 8 – 16 cm, angos skersmuo 15 – 25 cm, aukštis nuo 10 – 12 cm iki 30 – 35 cm. Dauguma puodų bei ornamento. Vidinė puodo pusė dažnai būna tamsi, kartais juoda. Gaminant puodus į molį buvo maišoma

Archeologiniai radiniai iš Lepelionių piliakalnio tyrinėjimų 2007 m. Foto V. Juškaitis

grūsto granito. Daugiausia šio tipo keramikos aptinkama Užnemunėje ir Rytų Lietuvoje. Tokių pat puodų archeologai yra radę ir netoli „Napoleono kepurės“ esančiame Aukštadvario piliakalnyje. Lepelionių piliakalnio papėdės gyvenvietėje aptiktas toks puodas, kurio išliko didžioji

dalis. Tik pats viršus buvo nuardytas ariant žemę. Išlikusios dalies aukštis iki 30 cm, dugno skersmuo 26 – 27 cm. Puodo išorė yra rudos spalvos ir grublėta, o vidus - juodos spalvos, su brūkšneliais. Gamybos metu į molio masę maišytos grūsto granito priemaišos. Puodo apatinė dalis buvo įkasta į

žemį. Iš to galima spręsti, kad jame buvo laikomi maisto produktai tam, kad nesugestų. Tyrinėdami Lepelionių piliakalnio papėdės gyvenvietę, archeologai taip pat rado dvi lankines seges, pagamintas iš vario lydinio. Jos leidžia tiksliau datuoti tyrinėtą gyvenvietę V – VII amžiais. Tokios segės buvo paplitusios teritorijoje, kurioje gyveno jotvingių gentis. Ši teritorija – dabartinė pietryčių Lietuva ir pietinė Užnemunės dalis. Taip pat tokių segių aptinkama Baltarusijos ir Lenkijos teritorijose, kurios yra netoli Lietuvos.

Įdomus radinys yra ir rago nuopjova. Ji apvali, su sklyute centre. Galbūt ši rago nuopjova buvo naudojama kaip amuletas ar papuošalas, tačiau tvirtai to teigti negalima. Kol kas neaišku, kokia buvo šio radinio paskirtis. Iš įdomesnių radinių, aptiktų per archeologinius tyrimus prie Lepelionių piliakalnio, paminėtini moliniai verpstukai, geležinis lazdelinis smeigtukas, iš skardos pagaminti cilindro formos karoliukai. Visi šie radiniai pateko į Trakų istorijos muziejaus archeologijos rinkinį.

Muziejininkas Vytautas Juškaitis

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išieginė-pirmadienis ir antradienis.

Vilniaus krašto istorija**Kunigai Stašiai – lietuvių tautinės savimonės gaivintojai*****Dainora JUCHNEVIČIŪTĖ-VAIVADIENĖ, Vilnius****Pradžia Nr. 16*

pagelbėti. Su godone jusų tarnas kun. Konstantinas Paulavičius 28./05. Alitus Vilnius (p. 38). Brolėnas kun. Juozas Stašys kviečiasi pas save: „Tėveli brangus, prašau atvažiuoti ketvergy iš vakaro ant atlaidų Širdies Jėzaus, kurie bus Akmenų“. (LMA, b. r. F. 29 – 217, p. 28).

1913 m. laiške kun. Komstantinui Stašui giminaitis Jonas Gasiūnas iš Pagojų rašė: „Dienos greit bėga viena po kitos ir kas praėjo ar buvo ar girdėjau slinksta užmiršiman, bet visgi galiu pasakyti vieną naujieną, kuri teko girdėti dabar važiuojant iš Vilniaus vagane. Tikos susipažinau su vienu moksleiviu lietuviu, kuris mokinas Vilniuje yra gymės Kauno rėdiboje. Jis man tarp daugelio dalykų priminė viena, apie kurį ir noriu pasakyti. Mat išėjo mums kalba apie Lietuvos lenkintojus ir jos užtarėjus ir gaivintojus; taigi jis išpažino, jog daugeliui lietuvių Vilniaus miesto patinka labai pamokslai vieno kunigo, kaip jis išsireiškė senuko, kuris buk gyvenęs prie Visų šventų bažnyčios.. Jis sakė jog neviena lietuvių užkaitina užmirusias širdis to kunigo lietuvių pamokslai, kuriais raginas pabusti lietuviams. Taigi iš to pasikalbėjimo mano su jo pasirodė aišku, jog prabaščiau pamokslai neina ant vėjo ir kad mingančius lietuvius ne viena sujudina ir paragina savaip gyventi, kaip Dievas prisakė, o ne kaip lenkai nori.“ (LMA b. r. F. 29 – 217, p. 156.).

Tokios ir panašios kunigo mintys vienus žavėjo, stiprino ir vienijo, kitus erzino. Atsirado skundikų, skundų organizatorių, intrigantų, įtinkančių nutautinimo politiką vedančiai caro valdžiai bei nutautėjusiems asmenims bažnytinėje vadovybėje, kurie kartu su svetimšaliais sudarė joje daugumą. Visose savo kunigavimo vietose įvedęs pamokslus lietuvių kalba, lietuviškai katekizuodamas lietuvių vaikus, užsitraukė nemalonę minėtuose sluoksniuose, tapo nuolat persekiojamas. Kamajų parapijiečių vardu be kitų priekaištų buvo rašoma: „Kamajų parapijoje tik keturi kaimai, kurie nors ir nekalba, bet supranta paprastą lietuvių kalbą. Kunigas Staševskis įvedė pamokslus ir kai kurias bažnytinės pamaldas literatūrine lietuvių kalba, kurios lyg ir niekas nesupranta, kadangi parapijiečiai tarpusavyje didesne dalimi naudojasi baltarusių kalba, o bažnyčioje – lenkų. (LVIA F 694, Ap. 1, B. 2796, p. 8)

Tekste virš kunigo pavardės ir prie skundo nagrinėtojo parašėte, sprendžiančio ar parapijiečių prašymu iškelti K. Stašį iš Kamajų, pieštuku pažymėta rusiškai „Litvoman“.

Vilniaus vyskupas baronas de Roppas persiunčia skundą į Švenčionių dekanatą – išnagrinėti vietoje. Lietuvis dekanas kun. J. Burba savą gelbėja išvada, kad skundas „esąs išgalvota kliauza... Netinkamai save vedančių ir prisigeriančių žmonių, dėl ko jo kun. Staševskio iškėlimui iš Kamajų nėra jokio pagrindo.“ (LVIA, F 694, Ap. 1, B. 2796, p. 11-12).

Tarp parapijiečių – kun. K. Stašio priešų ir gynėjų – vykusią ideologinę kovą rodo priešingas kitos kamajiečių grupės prašymas kunigą „Sukonfiskuoti ir sunaikinti“. Šie rašo: „Mes savo kleboną ne tik mylim bet ir didžiai gerbiame bei vertinam jį kaip darbštų, daug pastangų dedantį, nenuilstantį darbininką ir nuostabų pamokslininką, vedantį mus teisingumo ir nusiramimo keliu. (LVIA, F. 694, Ap. 1, B. 2796, p. 13).

Tokie pastovūs dirgikliai neigiamai veikė kunigo sveikatą, jis vis dažniau skųsdavosi širdies negalavimais. Perkeltas į Alytų ten turėjo dar bjauresnių intrigų ir su jomis susijusių išgyvenimų. Trijų

suokalbinių: Aleksandro, Kazimiero sūnaus, Aleksandrovičiaus, 54 metų; Jono, Jono sūnaus, Gasiūno, 49 metų; Vincento (Lucjano) Bazevičiaus, 50 metų; 67 metų kunigas buvo apšmeižtas ir įskustas turėjęs intymių santykių su Rahile Bazevič. Šio šmeižto nagrinėjimas bažnytinėse instancijose ir teismuose užtruko kelerius metus, apklausiant daugybę liudininkų, atliekant įvairias ekspertizes. Galop 1912 m. rugsėjo 24 d. Vilniaus apygardos teismo protokolu visi trys šmeižikai buvo nubauti areštu vienam mėnesiui už kun. K. Staševskio apšmeižimą (LVIA, F. 694, Ap.1 B. 2796, p. 69-71).

Tikinčiųjų reakcija į šį procesą rodo, taip pat kun. K. Stašio veiklą ir asmenybės bruožus atskleidžia 1910 m. liepos 31 d. alytiškių laiškas Vilniaus vyskupo kanceliarijai: „Jūsų šventenybe, mes giliai pažeisti mus ištikusia nelaime, apšmeižus mūsų dvasios vadovą kun. Staševskį, nutarta jį atšaukti į Vilnių. mes gi, tai yra visa parapija, išskyrus kelis atskirus asmenis, iki paskutinės dienos apie tai nieko nežinojom; prieš atšaukimą buvo kažkokių tamsių gaudų, kad lyg tai vargonininkas Gasiūnas kuo tai nepatenkintas kun. Staševskiu, ir kad jis, Gasiūnas, leido sau tokią niekšybę siuntinėti kažkokius tamsius parodymus, nors tam niekas netikėjo, todėl, kad tuos gaudus skleidė tokie asmenys, su kuriais ištikimi parapijonys nenorėjo kalbėtis, bet kai tai pasirodė iš tikrųjų, tai visą mūsų parapiją apėmė didžiulis nepasitenkinimas dėl tokio neteisningumo, todėl kad visą laiką, kai parapiją priėmė kunigas Staševskis, jis rūpinosi savo parapija ir bažnyčia ir teikė tam patį didžiausią dėmesį, buvome pastoviai džiuginami ir jam labai dėkingi už jo nuolatinius „rūpesčius ir darbą“ (LVIA, F. 694, Ap. 1, B. 2796p. 24). Nors šis teismas ir baigėsi kunigo pergale, juo jis patyrė ne tik eilinių savo politinių ideologinių priešų puolimą – nuo jų buvo užsigrūdinęs. Skaudžiausia buvo vargonininko išdavystė. Jis buvo iš kunigo remiamų giminaičių, pats išprašęs vargonininkauti jo parapijoje.

Begalinis noras siekti mokslo pačiam bei skatinti tą daryti aplinkinius – svarbiausia kun. Konstantino Stašio misija; kaip žmogaus ir kaip kunigo. Šiame skrydyje iš tamsos į šviesą jis matė iš baudžiaivos ištrūkusios savo tautos ir tėvynės ateitį. Pirmas Stašių giminės inteligentas pastūmėjo į mokslą brolių, pusbrolių, kaimynų vaikus, savų ir gretimų parapijų jaunuolius. Jo dėka, brolio Antano sūnus Juozapas tapo kunigu, kaip ir dėdė, lietuviybės puoselėtoju. Kunigo krikštąsūnis Konstantinas, žinomas Vilniaus lietuvių visuomenės veikėjas, Vilniaus burmis-tras, jo remiamas, baigęs Dorpatą (Tartu) universitetą, tapo provizoriumi. Brolėnas Jeronimas provizoriaus diplomą gavo Petrapilyje. Vaistinininku tapo ir jaunesnysis Edvardas, ilgai darbavęs Pandėlyje, o medžiotojas Jonas – buhalteriu. Brolio Pranciškaus šeimai mažiau padėjo, mat buvo labai išskaudintas, kai vyriausias sūnus Romualdas, išklauses visą kunigų seminarijos kursą, parvežė savo sutaną motinai – ašaroms nusišluostyti ir išvyko į Ameriką laimės ieškoti, paskui save patraukdamas kitus 5 brolius, tarp jų ir tarnavusį pas kunigą Lydoje zakristijonu Pranciškų. Tarp jo remiamų, pagal korespondenciją, dominuoja Stašių, Mironų, Gasiūnų, Tubelių, Susnio pavardės. Gimnazistų, seminaristų, studentų, jaunų kunigų, įvairių tautybių pradedančių savarankišką profesinę veiklą specialistų padėkos laišakai iki šiol saugomi Lietuvos Mokslo Akademijos bibliotekos rankraštyne.

*Piktora Kapočiaus nuotr.**Kunigo Konstantino Stašio kapas ir paminklas Rasų kapinėse*

Plačiau išvystyti labdaringą veiklą kunigui padėjo jo labai ūkiškas, kaip tikro ekonomisto, mąstymas ir neabejotinas organizatoriaus talentas. Šalia ganytojiškos veiklos, už kurią buvo mokama 400 rublių metinė alga (J. Lebonka. Šviesuolis iš baudžiauninkų pastogės. „Voruta“, 1998 05 09 nr. 19 (369), p. 10), vertėsi ūkininkavimu. Javų, bulvių, burokų užsiaugindavęs ne tik sau, bet ir pardavimui. Žemei apdirbti imdavęs pusininkus. Sutarties su pusininku detalumo ir tikslumo ir dabartinis ūkininkas iš kunigo galėtų pasimokyti. Joje tiksliai nurodyta, kada kokius darbus atlikti, ką daryti, jei nespėji, kokios net ir mažiausio nesąžiningumo pasekmės. Klebonas taip pat buvo ir žemės ūkio kultūros mokytojas ir pavyzdys.

Kun. K. Stašys suprato aplinkos, meno poveikį žmogui. Visur, kur tik jam teko darbuotis, aplinkos kultūrai kelti skyrė daug dėmesio, negailėjo savo lėšų. Remontavo bažnyčią ir kleboniją Mikališkėse. Kamajuose bažnyčios ir klebonijos bei ūkinių pastatų remontas buvo dar didesnio masto: nuo konstrukcijų keitimo iki bažnyčios interjero, baldų, liturginių rūbų. Apie tai byloja daugybė sutarčių su įvairiais statybų darbininkais, vargonų derintojais, dailininkais. Išlikęs anuomet populiarus bažnytinių paveikslų tapytojo Stanislovo Gobiato 1909 m. lapkričio 20 dienos išipareigojimas nutapyti paveikslą Alytaus bažnyčioje (LMA b. r. F. Ap. B, p. 183).

Ypatingą dėmesį skyrė gyvenimo nuskruištiesiems, tėvų ir globėjų netekusiems veržliems vaikams: „Žemę lankydamas žmones mokinsiu mylėti našlaičius mažus“ – žodžiai, iškalti kun. Konstantino Stašio antkapiniame paminkle, įsikūniję ir Vilniaus Užupio panoramoje, kur jo lėšomis buvo nupirtas namas Filaretų g. 17, skirtas besimokančiam jaunimui gyventi.

Prieškariniame Vilniuje šis namas buvo žinomas kaip bendrabutis kun. Stašio vardu. Čia savo pirmuosius mokslo žingsnius pradėjo daugelis Vilniaus lietuvių.

Atgavus nepriklausomybę, kunigo testamente numatyta paskirtis neatstatyta, kas byloja ne tik apie visišką nepagarbą testatoriui, jo realizuotų humanistinių idealų suniekinimą, bet ir apie dar labai didelęje tamsoje tebesančią įstatymų leidybą, kultūringame pasaulyje seniai pripažintų dvasinių vertybių nepaisymą dabartinės valdžios, atstovaujančios tik primityviam grobiamajam interesui.

Anot kun. J. Tumo – Vaižganto, kun. Konstantinas Stašys „buvo vienas nebe daugelio senosios gdynės žmonių, kurie praeitį sąmoningai buvo pakeitę dabartimi su visais jos naujais reikalavimais“. (Vaižgantas. Raštai, t. 14, p. 225, Kaunas, 1929). Jis suprato, kad tauta, tik ką išsivadavusi iš baudžiaivos, tik tuomet turės vystymosi perspektyvą, tik tuomet pajėgs įgyvendinti ir apginti šviesiausių jos protų puoselėjamą nepriklausomos valstybės viziją, jei bus susipratusi, o susipratusi bus tik tuomet, kai bus šviesi, išsismokslinusi tauta. Daugiau negu šimtmečiui praėjus, šios kun. Konstantino Stašio mintys tebėra ne mažiau aktualios, įtvirtinant antrą kartą dvidešimtajame amžiuje atgautą nepriklausomybę.

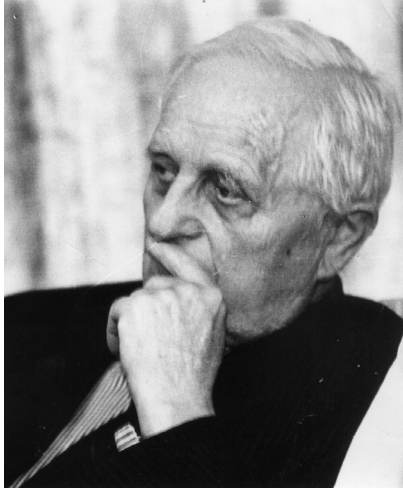
1917 m. sunkiai sirgdamas, paralyžiuotas, stebėjo įvykius, juos vertino. „Lietuviams nesisekiant, verkė; girdėdamas kokią pasisekimą, džiaugėsi. Labai sekė Lietuvos politiką, nuolat ragino gintis ir siekti nepriklausomybės“ (Vaižgantas. Raštai, t. 14, p. 226., Kaunas, 1929). Vilniaus lietuvių visuomenės veikėjas „Aušros“ redaktorius ir leidėjas kun. J. Stankevičius prisimena jam pasakytus ligonio kun. Konstantino

Seinų Punsko kraštas

Apie Trakus ir Punksą...

Juozas VAINA, Punksas

Pradžia Nr. 16

Juozas Vaina

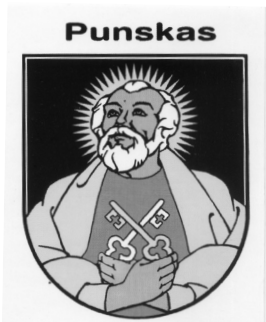
Viktoro Kapočiaus nuotr.

Klasę lankė 34 merginos ir du berniukai, buvo ramūs ir tylūs. Gegužės pabaigoje baigiantis pamokai, beldžia į duris. Išeinu, stovi du saugumiečiai ir klausia, ko klasėje nėra. Pasakiau. „O kodėl?“ Pasakiau, jog sesuo sakiusi, kad iš namų išėjęs apie šeštą valandą. Saugumiečiai susižvalgė, padėjo ir išėjo. Tas mokinyš jau buvo suimtas su partizanais ties Kolietnyko bažnyčia, miške. Kilo politinis skandalas. Balstogės kuratorija nusprendė nuo rudens Pedagoginį licėjų su mokiniais, baldais ir mokytojais perkelti į Augustavą. Likau Suvalkuose, nes į tėviškę vis dėlto trisdešimčia kilometrų arčiau. Dirbau Suvalkuose, kur tuomet buvo apie 10 gimnazijų. Augustave mano buvusi klasė buvo kiek nepaklusni. Suvalkuose minėtas mokinyš nuteistas 15 metų ir pusei metų klasės seniūnė už tai, kad apie slaptą veiklą šiek tiek girdėjusi, bet saugumui nepranešusi. Klasės auklėjimą į savo rankas perėmė vyresnio amžiaus kairiųjų pažiūrų žmogus. Jis išdriso priimti iš kalėjimo išleistą klasės seniūnę. Suvalkuose teko dirbti įvairiose gimnazijose ir įvairiu laiku. Būdavo, kai turėdavau po 48 savaitines pamokas. Klasėje būdavo 48 mokiniai.

1950 metais rugsėjo 14 dieną, pirmadienį, ant mokyklos direktoriaus stalo dar prieš pamokas gulio tokio turinio raštas, kurio dalį vertimo pateikiu: „Amatų mokyimo apygardos direkcija nuo rugsėjo 15 dienos pil. Ryksio atostogų metu paveda piliečiui I laipsnio Mechanikos licejaus Suvalkuose eiti direktoriaus pareigas. Pilietis turi atvykti pas mokyklos direktorių perimti tarnybines pareigas“. Po penkių pamokų sėdėjau pas Suvalkų apskrities I sekretorių ir aiškinau, kad toms pareigoms netinku, kad esu lietuvis, „kuloko“ sūnus, kad neturiu tinkamo diplomo, kad... Dvi valandas klausėsis I sekretorius pasakė, kad pilietis darys tik tai, kas partijai reikalinga. Išsiskyrimė. Naujam trijų klasių Mechanikos licejaus direktoriui priklausė trys metalo apdirbimo direktoriaus ir dviklasės II laipsnio gimnazijos direktoriaus pareigos. Patalpos ankštos, gimnazistai mokėsi po pietų. Nuo ano meto iki gruodžio pirmos dienos teko su 18 naujų mokytojų sudarinėti naujas mokyimo sutartis: tai mokytoja išteka, tai išvažiuoja, tai kas kitoje mokykloje pasiūlo geresnį atlyginimą, tai arčiau gyvena, tad šia ir meta. Trijų gimnazijų direktoriui triskart dažniau tarnybiniais reikalais tenka vykti į Balstogę. Susisiekiama tik traukiniu. Po pasitarimų tekdavo laukti traukinio.

Kartą geležinkelio stoties valgykloje geriant arbatą prie staliuko prisėdo kitas keleivis ir pirmas pradėjo kalbą, pasisakė, esąs Švietimo ministerijos vizituotojas, kad iš Minsko parskrido lėktuvu. Tai man tapo daug drąsiau, nes mano direktoriavimas Švietimo ministerijai nepriklausė. Vizituotojas prakalbo apie neseniai įsteigtas čekų, vokiečių, slovakų, ukrainiečių bei baltarusių švietimo mokyklas. Nemokėjo jis paaiškinti, kodėl lietuvių mažuma pamiršta. Po ilgesnių išvadų išgirdau, kad turėsime ir lietuviškas, tik ne gimnazijas ar universitetus.

Tais pačiais metais gruodžio 18 dieną Suvalkų švietimo inspektoratas išdalijo 20 kvietimų po Kalėdų vykti į dvylikos dienų lietuvių kalbos kursus šalia Varšuvos, Švietimo ministerijos namuose. Čia buvo trys šešių gimnazijos klasių, kiti žemesnio – iki ketvirtos

pradžios mokyklos klases – issilavinimo. Dėstė J. Otrėbskis. Mane iš karto paskyrė kurso seniūnu. Ministerija numatė ir mūsų tautiškumo pasirodymą. Jau mokėjau groti armoniką, tai kiek pakirbinau ir pianino klaviatūra: suktinį „Noriu miego“ ir „Klumpakojį“. Kiti kursantai pašoko. Švietimo ministerijos atstovas pranešė, kad aš skiriamas Suvalkų apskrities lietuviškų mokyklų inspektorium. Atsisakiau, nes nėra patalpų, nėra vadovėlių ir parengtų mokytojų. Vadovas nudžiugo, kad dar kurį laiką galėsiu padirbėti lenkiškose mokyklose, kur stigo mokytojų.

Inspektoriumi paskiriama moteris lenkė, karo metais gyvenusi Kalvarijoje ir ten pramokusi lietuviškai. Pradžios mokyklose atskiruose skyriuose įvesta po dvi lietuvių kalbos pamokas. Jei kaimo mokykloje yra keturios klasės, tai lietuvių kalbos 8 pamokos. Mokytojo etatas – 30 pamokų per mėnesį. Vadinas, vienam mokytojui tenka keturios mokyklos ir jis žiemą vasarą iš vienos mokyklos pėsčias skuba į kitą.

* * *

1951 metų gegužę Suvalkuose sutinku jau pažįstamą vizituotoją iš Varšuvos. Jis pasiskundžia, kad inspektorė siūlanti tokį mokymą, kur vienas vaikas atsineša seną maldaknygę, kitas tarpukario laikraštį, nutraukti. Vizituotojas sako, kad mokytoją būtų galima pasamdyti iš Lietuvos, bet brangiai kaštuotų. Antai du mokytojai pasamdyti iš Baltarusijos, kuriems reikia mokėti vieną alga čia, kitą Baltarusijoje, kad pragyventų šeima. Pasiūliau lietuvių mokytojus rengti čia, Lenkijoje, Seinų ar Suvalkų licejuose įvedant lietuvių kalbą ir pedagoginius dalykus, ir po ketverių metų turėtume savo kvalifikuotų mokytojų. Patiko. 1951 metais gruodžio 1 dieną Suvalkuose pradėjo darbą pirmoji lietuvių pedagoginė klasė, kurioje lietuvių kalbos mokė J. Stokeliūnas. Matematikos ir geografijos – E. Vainienė, fizikos, chemijos ir vokiečių kalbos pamokos teko man.

1955 metais apie Jonines Punksko mieste lyje, turiniame apie 280 gyventojų, sutikau Švietimo ministerijos atstovą su Juozo Maksimavičiaus surinktais 26 parašais tėvų, prašančių nuo rudens atidaryti Punkske lietuvišką gimnaziją. Klausia, kuriamė name. Iki tol čia vien lenkiškų klasių mokiniai mokėsi septyniuose namuose. Viršaičio vaikai paaugę, eis į gimnaziją, tad jis patikino, kad patalpos būsiandos. Valsčiaus patalpas perkėlus į tuščią žydo namą, jau atsirado dviem gimnazijos klasėms vieta. Direktorium paskirtas pradžios mokyklos vedėjas lenkas Stanislawas Lysakowski, jo padėjėju – Juozas Vaina. Lenkų kalbos pamokos atiteko Lysakauskienei, lietuvių – Jonui Stokeliūnui, vokiečių – J. Vainai, matematikos – E. Vainienei, fizikos, chemijos, astronomijos – Vainai, istorijos, geografijos, gimnastikos – nevisuomet. 195... metais atiduotas naujas septynmetės mokyklos pastatas. Atvyko iš Vilkaviškio gimnazijos direktorius su lenke žmona į Punksą perimti direktoriaus pareigų ir naujam pastate užima dvi klases. Po metų mokyklą vizituoją Balstogės vizituotojas. Paprašiau, kad mane atleistų iš vicedirektoriaus pareigų. Sutiko ir pasiūlė – po vasaros atostogų. Vidury rugpjūčio direktoriai pradeda savo darbą, sudaro pamokų planą, skiria auklėtojus.

Į direktoriaus kabinetą įeinu lenkiškai sveikindamasis, direktorius šypsodamasis paima nuo staliuko raštelį ir kiša man. Pastebėjęs, kad tai atleidimas, popierėlį kišu į švarko kišenę. Lisakowski sako: „Jak młodszy, tak sprytniejszy / Jaunesnis, tai vikresnis /“ Direktorius veidas pabliūško. Netrukus ir naujasis direktorius iškeliamas į Seinus mokyti lotynų kalbos.

Valdžioje lyg koks sąmyšis. Gimnastikos mokytojas, Seinų gimnazijos direktorius, tapo apskrities partijos komiteto I sekretorium ir kalba, kad Punksko licejų reikia sujungti su Seinų, nes tenai per žiemą mokslo laisgi.

Kaip tik tą vasarą Lenkijos spaudoje pasirodė informacija apie fizikos olimpiados

Į Klaipėdą atvažiuoja Lietuvos istorikų žvaigždynas

Suvažiavimo organizacinio komiteto narė Dr. Silva Pocyte (Klaipėdos universitetas)

Šių metų rugsėjo 10–12 d. Klaipėdos universitete vyks Antrasis Lietuvos istorikų suvažiavimas „Tarp tradicijos ir naujų iššūkių: Lietuvos istorijos mokslas naujojo tūkstantmečio pradžioje“, į kurį atvyks žinomi mokslininkai Alfredas Bumblauskas, Alvydas Nikžentaitis, Egidijus Aleksandravičius, Darius Kuolys, Česlovas Laurinavičius, Zigmantas Kiaupa, Irena Vaišvilaitė ir kt.

Pirmasis Lietuvos istorikų suvažiavimas atkurtoje Lietuvoje, sulaukęs gausaus dalyvių būrio ir atgarsio istorikų, istorijos mokytojų bendruomenėje, taip pat visuomenėje, vyko 2005 m. rugsėjo 15–17 d. Vilniuje. Buvo nuspręsta kas ketveri metai skirtinguose Lietuvos universitetiniuose miestuose rengti suvažiavimus siekiant aptarti svarbiausias istorijos mokslo ir istorijos didaktikos aktualijas, istorinės savimonės raidos tendencijas. Suvažiavimą rengia Lietuvos nacionalinis istorikų komitetas.

Šių metų suvažiavimas yra svarbiausias Lietuvos istorikų renginys, skirtas Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti. Be tradicinių temų, daug dėmesio bus skiriama pastaruoju metu populiarėjančiai istorinės praeities atminties tyrimų problematikai: ką mes žinome ir kaip mes suvokiame praeitį?

Suvažiavimo Klaipėdoje struktūrą sudarys du temų blokai: 1) Naujausių istorinių tyrimų Lietuvoje pristatymas, visų pirma skiriamas mokslininkų bendruomenei ir istorijos mokytojams; 2) plenarinės diskusijos, kurios bus skiriamos ne tik istorikams, bet ir istorija besidomintiems klaipėdiečiams bei miesto svečiams.

Per šimtą į Klaipėdą atvažiuosiančių Lietuvos istorikų tris dienas skaitys pranešimus, dalinsis mokslinėmis išvalgomis dešimtyje sekcijų. Tai: „Šiuolaikinė šaltiniotyra: istorinė rekonstrukcija ir istoriko vaizduotė“, „Tapatybės XIX a. Lietuvoje“, „Vėlyvasis sovietmetis Lietuvoje: tyrimų būklė ir naujų prieigų galimybės“, „Sukilimai, maištai, revoliucijos XVIII a.: istoriografinių tradicijų sankirtos“, „Kaimynų iššūkiai mūsų praeities atminčiai ir pažinimui: tapatybės projektai, sąmonės kontrolė, sąvokų primetimas ir istorijos politika dabartinėje Rusijoje“, „Lietuvos karo istorija: metodologinės problemos ir ateities vizijos“, „Kai forma prilygsta turiniui: naratyvo likimas lietuvių istoriografijoje“, „Dailė istorijoje ir istorija dailėje“, „Atminties kultūra“ turėtų pritraukti ne tik Klaipėdos akademinės bendruome-

nės, studentų, bet ir miesto bei Vakarų Lietuvos mokytojų, muziejininkų, visų, besidominčių Lietuvos istorija, dėmesį.

Suvažiavimo darbe išryškės Klaipėdos miesto ir krašto istorijos motyvas. Sekcijoje „Klaipėdos „sugražinimas į europinį kontekstą“ 1939 m.“ bus tyrinėjami 1939 m. kovo įvykiai Klaipėdos krašte. Rugsėjo 11 d. 17.30 val. Klaipėdos universiteto Menų fakulteto salėje vyksiančioje viešojoje diskusijoje, kurią moderuos Alvydas Nikžentaitis, bus aptariamas santykis su praeitimi Klaipėdos mieste.

Ne mažiau intriguojančios bus ir kitos diskusijos. Pirmąją suvažiavimo dieną žurnalistas Virginijus Savukynas KU „Aula Magna“ 17.30 val. ves diskusiją apie istoriją ir identitetą, o suvažiavimo darbą rugsėjo 12 d. užbaigs Alfredas Bumblauskas, kuris su kolegomis ieškos atsakymo į klausimą, ką reikia užmiršti ir prisiminti iš Lietuvos tūkstantmečio istorijos. Ši diskusija vyks Klaipėdos koncertų salėje 16.30 val.

Suvažiavimo svečias prof. Werner Paravicini – žymus Vokietijos istorikas, Vakarų Europos diduomenės žygių į Prūsiją ir Lietuvą tyrimų autorius, suvažiavimo atidarymo dieną, rugsėjo 10 d. 15.00 val., skaitys plenarinį pranešimą „Istoriko tiesa“.

Suvažiavimo dalyvius atvyks pasveikinti Lietuvos švietimo ir mokslo ministras Gintaras Steponavičius.

Suvažiavimo darbas (plenarinis posėdis ir sekcijos) vyks Klaipėdos universiteto auditorijų korpusė „Aula Magna“ (Herkaus Manto g. 84).

Suvažiavimo rėmėjai: Lietuvos Tūkstantmečio minėjimo direkcija, Klaipėdos miesto savivaldybė, Lietuvos geležinkeliai, Lietuvos–Vokietijos forumas.

Suvažiavimo programa internete: www.lnik.lt

Informaciją parengė:
Suvažiavimo organizacinio komiteto narė
Dr. Silva Pocyte (Klaipėdos universitetas),
tel.: 8-698-53021

Išsamesnė informacija:
Suvažiavimo organizacinio komiteto
pirmininkas,
Lietuvos nacionalinio istorikų komiteto
prezidentas
Doc. habil. dr. Alvydas Nikžentaitis
(Lietuvos istorijos institutas, Vilnius), tel.:
8-682-29051

tarusių kalbos pamokos anksčiau dar buvo. Išnyko kitom kalbom mokyklos. Lietuvos lenkų problema padėjo Punkskui.

Iki šiol Punksko gimnaziją baigė daugiau nei tūkstantis du šimtai absolventų. Tai nėra mano gyvenimo aprašymas, bet kai kur neįsivengiamai įterpiu ir savo vardą.

Spaudai rengė Gražina Zaleckytė ir
Juozas Vercinkevičius
Pabaiga

Lietuvos pilys

Kokia bus atkurtoji Kauno pilis?

Napaleonas KITKAUSKAS, Vilnius

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė savo klestėjimo metais turėjo daug mūro pilių. Didžioji jų dalis buvo statoma už dabartinės Lietuvos teritorijos ribų. Tos pilys gynė mūsų žemes nuo rytinių ir pietinių slavų, totorių ir turkų bei kryžiuočių ordino antpuolių.

Ekskursijų metu po Baltarusiją, Ukrainą, rytų Lenkiją būna progos pamatyti dažnai neblogai dar išlikusias tas mūsų protėvių statytas pilis. Matome, kad kartais jos restauruojamos, atstatomos. Stengiamasi, kad tos pilys išlaikytų buvusį gynybinį charakterį, pirminį architektūrinį vaizdą.

Dabartinėje Lietuvos teritorijoje šimtmečių eigoje XIII – XVI a. statytos pilys buvo sugriautos; iki XX a. vidurio buvo išlikę tik kelių pagrindinių pilių (Vilniaus, Trakų, Kauno, Liškiavos, Medininkų, Biržų) griuvėsiai. Vargais negalais po Antrojo pasaulinio karo buvo restauruota didesnė dalis Trakų salos pilies, atstatytas Biržų pilies pagrindinis korpusas. Pastaruoju

mūryti ilgaamžius Kauno pilies sienų mūrus, kurie laikyti 500 metų ir daugiau. Be to, jei būtų realizuotas dabar siūlomas Kauno pilies rytinio bokšto ir dalies gynybinės sienos atkūrimo variantas su dryžuotomis juostomis iš klinkerinio mūro, tai būtų sukurtas precedentas tokio pat pobūdžio viso Kauno pilies gynybinio aptvaro atkūrimui. Kauno miesto visuomenė, kiek žinoma iš apklausų, palaiko visos Kauno pilies atkūrimo idėją.

Neseniai per Lietuvos radiją teko girdėti Kauno mero raginimą: „Statykime pagal dabar parengtą pilies dalies atstatymo projektą, o dėl kitos dalies – kokia ji bus, spėsime ateityje. Čia bus pirmasis etapas“. Bet tas pirmasis etapas – etažerės tipo, jau dabar keliantis pagrįstą visuomenės nepasitenkinimą. Be to, projektuotojai rengė tik šį vienintelį variantą, ir tik jį derino valstybinėse institucijose. Tai buvo daroma uždarai, be ryšio su visuomene. Nors tai seniausia ir visuomenei brangiausia Kauno

ir atkūrimo darbai ir metodai.“

Bandykime nustatyti, kiek Kauno pilyje, apytikriai vertinant procentais, yra likę autentiškų duomenų, kuriais remiantis galima būsimumus darbus vertinti kaip pagrįstą atkūrimą ar net restauravimą:

1. Jau šiuo metu yra žinoma apie 60-70 proc. buvusios planinės struktūros (pilies rytinis ir pietinis bokštai, gynybinė siena tarp šių bokštų, gynybinių rytinės ir vakarinės sienų nemažos dalys bei jų kryptys Neries upės link.).

2. Žinomi gynybinių sienų stori, o šie stori apytikriai išlieka tie patys gynybinės sienose iki šaulių galerijos (šaulių tako) grindų.

3. Žinomi dviejų gynybinių bokštų (rytinio ir pietinio) planai, jų sienų stori. Išlikusi rytinio gynybinio bokšto nemaža tūrio dalis.

4. Rytinio bokšto sandūros su gynybine siena vietoje išlikusi durų anga į šaulių galeriją; pagal tai žinomas šaulių galerijos

viršutinės dalies tikslaus vaizdo. Vis tik tą vaizdą, krenelažo detales, šaulių tako denginio medinės konstrukcijas galima gana pagrįstai atkurti, remiantis šiame regione XIV a. pabaigoje – XV a. pradžioje buvusių pilių analogijomis. Gynybinių pilių apsaugos, tvarkymo srityje daug metų dirbę Lietuvos restauratoriai yra sukaupe pakankamai žinių apie to meto pilių gynybinių sienų šaudymo angų pobūdį, jų išsidėstymą, taip pat šaulių galerijų įrengimo gynybinių sienų viršuje ypatybes. Gynybinių sienų viršutinės dalies atkūrimo pavyzdžių yra ir Lietuvoje, ir Latvijoje, ir Estijoje, ir Baltarusijoje, ir Lenkijoje. Todėl remiantis šia patirtimi visa tai galima pagrįstai tikroviškai atkurti ir Kauno pilyje.

Atskirti seną autentišką mūrą nuo naujo galima ne sykį restauratorius naudotu būdu – padaryti skiriančias juostas iš skiedinio, ar iš keraminių plytų, ar net kitų medžiagų.

Reikia pažymėti, kad dabar pateikti Kauno pilies dalinio atkūrimo projektuotojų argumentai, kad „Kauno pilies atkūrimui trūksta išlikusios istorinės dokumentacijos (tarp jų ikonografinės, archyvinės ar natūros irodymų)“ nėra pagrįsti. Kaip matome, daugiausia jų duoda pati natūra, išlikusių sienų ir bokštų dalių studijos, apmatavimai.

Kauno pilis (jos aptvaro sienos ir bokštai) buvo gynybinės paskirties objektas, jos architektūra buvo saikinga. Ji buvo statoma, kai grėsė nuolatiniai Kryžiuočių ordino riterių antpuoliai. Nebuvo puošnių menų, interjerų, pilies gynėjams jų ir nereikėjo. Todėl archeologai išskirtinių detalių ir negali rasti, nebent plytų nuolaužas, apdegusius akmenis, kalkių skiedinio fragmentus. Svarbiausias archeologų uždavinys – išryškinti neišlikusios pilies dalies pamatų planą.

Kauno pilies likusios dalies (tos, kuri šiandien įvardijama kaip nuardyta Neries upės vandens) atkūrimo klausimą bus galima spręsti, kai tose (spėjamosiose) vietose bus atlikti tyrimai.

Nuogastaujama, kad nebus laiku įsisavintos lėšos, skirtos šiame sezone numatytiems darbams. Jei dar nėra aiškumo dėl paties projekto, skirkime tas lėšas tolesniems archeologiniams tyrimams. Tokią išeitį š.m. rugpjūčio 27 d. pasiūlė Kauno restauracinės dirbtuvės projektavimo skyriuje daug metų dirbusi architektė restauratorė Birutė Kugevičienė.

Jei Kauno pilis bus atkurta su peršviečiamomis sienomis (naudojant metalinius karkasus, prie kurių tvirtinamos fasadinės plytų mūro juostos, ir stiklą), tai bus modernios architektūros statinys, kuris niekaip nederės prie istorinio Kauno senamiesčio kraštovaizdžio, jo buvusio istorinio įvaizdžio. Kauno senamiestyje nėra buvę pastatų su peršviečiamomis ažūrinėmis sienomis. Juo labiau toks statinys netiktų svarbioje valstybės istorijai ir visuomenei vietoje.

Kauno pilies tūris, kartu su pietuose, tuoj už fosos stovinčia Bernardinų (Šv. Jurgio) bažnyčia ir vienuolynu, yra pagrindinės šios istoriškai svarbiausios miesto dalies formantės. Ši vieta unikali, todėl tai būtų vienas rimčiausių argumentų, kodėl atkuriamai piliai reikia suteikti istorinį įvaizdį, o ne modernų, išreiškiantį tik dalies specialistų šiandienos estetinę sampratą.

Svarbiausias uždavinys urbanistikos požiūriu, kad atkuriamą pilis liktų valstybės istorijai ir visuomenei ypatingos reikšmės ansamblio dalis.

Delfi.lt

*N. Kitkauskas kalba akcijoje „Apjuoskime Kauno pilį“
E. Kulikausko nuotr.*

metu palaipsniui iškilo iš užmaršties Vilniaus Žemutinės pilies kai kurie pastatai – Arsenalo rytinis korpusas, Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Valdovų rūmai. Visais atvejais stengiamasi atkurti šių pastatų buvusį pirmykštį vaizdą.

Šiuo metu kauniečiai pradeda inicijuoti Kauno antrosios gotikinės pilies atkūrimą. Prieš keletą mėnesių internete buvo paskelbtas architekto Kestučio Mikšio parengtas Kauno antrosios pilies dalinio atkūrimo projektas. Siūloma atkurti pilies rytinį bokštą su gynybinės sienos fragmentu ir bastionu. Iš pateiktos medžiagos galima spręsti, kad siūloma atkurti pilies rytinio bokšto ir gynybinės sienos tik siluetą.

Tačiau tos sienų dalys, kurias siūloma atkurti naujai, yra pavaizduotos ažūrinės (žiūrint iš fasado) ir primena etažerę; jose nėra gynybinėms sienoms būdingų šaudymo angų. Projekto konstrukcinė pusė nepatenkinama: fasadus formuojančios klinkerinio mūro juostos kabinamos prie metalinio karkaso ant plonų metalinių pakabų, kurios ilgalaikės eksploatacijos sąlygomis aiškiai bus nepakankamos (pvz. net ir garso atveju).

Atkuriant šią pilį bus investuota nemažai lėšų (tegu ir paremiant norvegams). Kad investicijos būtų pateisinamos, reikia

senamiesčio dalis.

Kartais tenka išgirsti, kad nors ir atkurtume Kauno pilį, vis tiek autentiškos pilies neturėsime. Be abejo, kad ne. Autentiška yra tai, kas išlikę. Tačiau atkuriant reikia siekti kuo didesnio atstatomo objekto tikroviškumo, paremto moksliniais bei sukauptos tyrimų medžiagos pagrindais.

Žinomas paveldosaugos srities teoretikas dr. Jonas Glemža knygoje „Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas“ (2002, p. 135-138) rašo: „Atkūrimo darbų tikslas – parodyti labai reikšmingus ar buvusius labai vertingus, svarbius valstybės istorijai ir visuomenei kultūros paveldo objektus, kuo išsamesnes buvusių paminklų kopijas ar jų vaizdą.“ Be to, šios knygos autorius bando nustatyti ribą tarp restauravimo ir galimo atkūrimo darbų kultūros paveldo objektuose. Anot jo, „restauruojamame objekte autentikos turi likti daugiau negu 50 proc... Atkūrimo darbai atliekami tada, kai autentiškas paveldo objektas visai neišlikęs (pavyzdžiui, atstatyti karo metais sudegusi dr. Jono Basanavičiaus sodyba), išlikęs tik iš dalies (pavyzdžiui, Trakų salos ir Biržų pilys) arba jo likę mažiau negu 50 proc.. Iš dalies išlikusiuose kultūros paveldo objektuose dažnai derinami restauravimo

grindų lygis ir taip pat buvęs pilies gynybinių sienų aukštis.

Pagal šiuos duomenis galima spręsti ir apie šaulių galerijos gynybinio parapeto (krenelažo) su šaudymo angomis pradžia.

5. Lieka klausimas, kokie buvo Kauno antrosios pilies gynybinių sienų ir bokštų fasadai. Pagal išlikusius fragmentus jie buvo mūryti iš lauko akmenų ir plytų. Fasaduose buvo klojama viena horizontali akmenų eilė, virš jos gulsčiai padėti plytų eilė (daugiausia galais), po to vėl akmenų eilė ir t.t. Tik bokštuose ar gynybinių sienų viršutinėse dalyse galėjo būti ir ištisinio plytų, klotų gotikine perriša, ruožai. To meto mūro pavyzdžių yra išlikę ne tik Kauno antrosios pilies liekanose, bet ir Gardino pilies, statytos dar Vytauto Didžiojo, sienose. Yra ir kitų to meto išlikusių pilių pavyzdžių su tokiu pat sienų fasadiniu paviršiumi (pavyzdžiui, Lucko pilyje Ukrainoje, Naugarduko pilyje dabartinėje Baltarusijoje).

Tuo būdu galima teigti, kad visame Kauno antrosios pilies gynybinio aptvaro išlikusiam perimetre (60-70 proc.) pilį galima patikimai atkurti (arba tą atkūrimą pavadinant net restauracija) iki gynybinių sienų šaulių galerijų aukščio.

Trūksta tik gynybinių sienų ir bokštų

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčiai - 600 metų**Trakų klebonas Mečislovas Malyničius-Malickis****Vytautas ČESNULIS, Vilnius**

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia iš paukščio skrydžio. 2005 m.

Pradžią Nr. 15

klebonas pažeidęs ir kažkuria dieną 1929 m. lapkričio mėnesį.

1930 m. sausio 29 d. Malyničius pranešė Vilniaus vyskupijai, kad sausio 28 d. jo parapijoje lankėsi komisija: Pinsko generalvikaras, Lydos dekanas ir kažkoks klebonas Polonkovskis. Komisija nutarė atplėšti pusę jo parapijos. Tuomet Vysocko parapija turėjo apie 1200 sielų (prieš trejus metus jų buvo tik 900!). Atplėštų apie 63 namus (šeimas); jam liktų 62 namai. Būtų atplėšti turtingiausi kaimai. Iš Malyničiaus balandžio 15 d. rašto Vilniaus kurijai aišku, kad „dėl pajamų pasisavinimo“ jis teisėsi su Molčados ir Polonkos klebonais. Be to, Vysocko parapijai priklausančio Šostakų kaimo gyventojams Velykų išpažinties dieną 1930 metais paskyrė Rendzinovščiznos parapijos klebonas ir t.t., ir t.t. Malyničiui liko tik Vysocko bažnytkaimis ir dar viena 2 asmenų katalikų šeima... Gegužės 9 d. Malyničius skundėsi, kad Vysocko parapija tebedraskoma, o jam iš pusės parapijos priklausytų pajamos *iura stolae* už trejus metus. Rašte arkivyskupijai gegužės 17 d. dar kartą guodėsi, kad parapijiečiai jo nepaiso: Mala Blotnos kaimo gyventojai gegužės 11 d. pakrikštijo kūdikį Polonkoje, nors atstumas iki jos yra 9 km, kai iki Vysocko vos 3 km; vyskupijos teismas nepriima jo skundų, nors arkivyskupas ir tas pats teismas jį nubaudė – paskyrė atlikti atgailą.

Vilniaus kurijai Malyničius irgi, matyt, įgriso, nes 1930 m. kovo 17 d. jo užklausė: gal sutiktų persikelti į Krivičius ar Radaškovičius? Pagaliau rugpjūčio 7 d. Vilniaus arkivyskupas metropolitas išsiuntė raštą Lenkijos tikybų ir valstybinio švietimo ministrui, kad Malyničius iš Vysocko perkeltas į Jasionuvką Knišino dekanate, Balstogės apskrtyje. Tą pačią dieną apie perkėlimą pranešta Malyničiui ir liepta vykti perimti parapijos iš kun. Maksimiljano Saroseko. Tiesa, Vysocke Malyničius turėjo ir šalininkų: grupė parapijiečių kolektyviniame rašte (daugiau kaip 30 parašų) 1930 m. rugpjūčio 24 d. prašė vyskupijos kleboną palikti jų parapijoje.

Darbas Jasionuvkoje

Jasionuvkoje Malyničius organizavo Katalikų akcijos parapijos skyrių, veikė kaip dešiniosios opozicijos Pilsudskio sanaciniam režimui tautinės grupuotės (*stronnictwo narodowe*) aktyvistas. Parapiją 1931 m. birželio 11 d. vizitavo arkivyskupas Jalbžikovskis, 97 asmenims suteikęs sutvirtinimo sakramentą (MAB 318-12057).

Jasionuvkoje irgi neapsieita be klebono konfliktų su vietos valdžia. Knišino miesto teismas 1931 m. birželio 20 d. pranešė Knišino dekanui, o šis birželio 27 d. – kurijai, kad liepos 3 d. bus nagrinėjama Malyničiaus byla pagal Baudž. kodekso 154 str. II dalį dėl pamokslų Jasionuvkos bažny-

čioje tų metų sausio 11, 18 ir 25 dienomis (arkivyskupui apie juos teismas jau buvo pranešęs birželio 23 d.). Pamoksluose klebonas dėl kažko priekaištavo policijai ir apskrities starostai (viršininkui), šitaip parodęs nepagarbą policijai. Tačiau teismas Malyničių išteisino, apie ką kunigas liepos 6 d. pranešė kurijai.

Balstogės miesto teismas 1931 m. gegužės 15 d. Jasionuvkos kleboną patraukė atsakomybėn už valstybinės policijos, o tuo pačiu ir valdžios įžeidimą. Nepagarba išreikšta Malyničiaus balandžio 2 d. rašte policijai. Byla Balstogėje nagrinėta rugsėjo 25 d. Klebonas nubaustas 2 savaitėmis kalėjimo ir 5 zl teismo išlaidų, laisvės atėmimo laiką atidėjus 2 metams.

Per pamokslą 1931 m. lapkričio 29 d. klebonas išreiškęs nepagarbą valdžiai, sakydamas, kad vasarą jį teisė patys blogiausi teisėjai, kokie tik yra Balstogės apygardoje. Kaltinimas jam pareikštas jau kitą dieną. Dokumentai gruodžio 12 d. persiusti į teismą, o byla Knišino miesto teisme svarstyta 1932 m. vasario 8 d.

M. Malyničius 1932 m. rugsėjo 22 d. arkivyskupui metropolitui iš Jasionuvkos parašė, jog vietos mokyklos vadovas kreipėsi į jį atlaikyti mišias be užmokesčio už mirusią prezidentienę (už Lenkijos prezidento Ignaco Moscickio žmoną Michaliną). Malyničius nesutiko, nes velionė „neturėjo ir negalėjo turėti įtakos valstybei“; kas kita, jeigu būtų mirusi karalienė, kuri augina būsimus valstybės vadovus... Apie 30 tūkst. zlotų algos per mėnesį gaudavęs ponas prezidentas galėjo pats užsakyti mišias visose Lenkijos parapijose, mokėdamas po 10-12 zl. Jeigu mokytojai ar valdininkai norėjo mišių, turėjo už jas mokėti. Kitą ketvirtadienį (rugsėjo 29 d.) jis atlaikys egzėkvijas už keturis žuvusius lakūnus, tarp jų už S. Vigurą ir F. Žvirką, kurie savo jaunas gyvybes atidavė už tėvynės garbę; tada bus galima pasimelsti ir už prezidentienę (S. Vigura ir iš Švenčionių kilęs F. Žvirka neseniai, rugsėjo 11 d., buvo žuvę skrisdami iš Varšuvos į Čekoslovakijos sostinę Prahą). Pasak kurijos rugsėjo 24 d. atsakymo, „iš sakyklos tokie svarstymai nederami“. Mišias už prezidentienę reikėjo atlaikyti: atitinkamas nurodymas duotas dekanams.

Laikraštyje „*Białostockie nowiny codzienne*“ 1932 m. gruodžio 20 d. išspausdintame atvirame laiške Balstogės apskrities mokyklų tarybai Malyničius nuplėšė garbę pradinį mokyklų mokytojams (9 pavardės), apkaltinęs, kad jie yra slapti policijos agentai arba „paprasciausi bjaurūs skundikai“. Vaikus jis perspėjo dėl tų mokytojų: „Atsiminkite, kad jie yra jūsų priešai, saugokitės, kad nepaduotų jums nuodų, įvyniotų į mokslo šapus“. Už laiško išspausdinimą paskui teisme kaltintas ir laikraščio redaktorius Fr. Firkovskis. Balstogės apygardos teismo išvažiuojamasis posėdis Knišine byla nagrinėjo tik 1934 m. vasario 17 d. ir Malyničių nubaudė 1 mėn. arešto, 20 zlotų pabauda bei priteisė 7 zl teismo išlaidų; laisvės atėmimo laikas atidėtas dvejiems metams. Laikraščio redaktorius išteisintas. Varšuvos apeliacinis teismas 1934 m. gegužės 23 d. bausmę Malyničiui sušvelnino: 1 savaitė arešto, 10 zl pabauda ir 5 zl teismo išlaidų; laisvės atėmimo bausmė taipogi atidėta 2 metams.

1933 m. vasario 3 d. Malyničius tame pačiame Balstogės laikraštyje išspausdino atvirą laišką „Apie valstybinį išskyrimą“, kuriame įžeidė tikybų ir valstybinio švietimo ministrą, rašydamas, kad mokytojai mokyklose šnipinėja kunigus. Laikraštyje 1933 m. gegužės 7 d. Malyničius paskelbė atvirą laišką Balstogės prokurorui, užsi-

puldamas teisėją Vaclavą Kališevskį. Už apygardos teismo įžeidimą apygardos teismo prokuratūra iškėlė kunigui bylą. Balstogės apygardos teismo teisėjus Malyničius įžeidė ir viename 1933 m. liepos mėn. rašte apygardos teismo tardytojui. Kaltinimas pareikštas gruodžio 30 d., apie ką 1934 m. sausio 10 d. pranešta vyskupijai.

Tendencingus savo rašinius M. Malyničius paskelbęs laikraščiuose „*Kurjer Warszawski*“ ir „*Nowe życie*“; juose tikybų ir valstybinio švietimo ministrą jis apkaltino katalikų vyskupų puolimu. Todėl Balstogės apygardos teismas, susumavęs Malyničiaus prasikaltimus pagal kelis Baudžiamojo kodekso straipsnius, 1934 m. gegužės 29 d. nubaudė kunigą 300 zlotų, o jeigu tas baudos nemokėtų, tai 1 mėn. arešto, bei priteisė 45 zl teismo išlaidų. Teismo nuosprendis įsigaliojo rugpjūčio 14 d., kai Malyničius jau buvo Trakuose. Apie nuosprendžio įsigaliojimą Balstogės teismas vyskupijai pranešė rugsėjo 6 d.

Vilniėtė Marija Obrenpolska 1933 m. balandžio 3 d. skundėsi arkivyskupui, kad Vysocko klebonas M. Malyničius 1927 m. gruodžio 23 d. iš jos gavo 1700 zlotų kainavusią fisharmoniją. Sutarta skolą mokėti ratomis. Klebonas raštiškai išipareigojęs laikytis terminų. Paskutinė įmoka turėjo būti 1928 m. balandį, tačiau kunigas net 1933 m. pavasarį tebebuvo skolingas 200 zl. Jis teisinosi pinigų trūkumu ir priekaištavo kurijai, kad ši jam nepaskolinanti. Malyničius 1929 m. kovo 22 d. prašė kurijos leidimo parduoti dalį bažnyčios žemės ir už gautus pinigus skolą gražinti, o negavęs leidimo, kovo 29 d. pasiūlė Obrenpolskai pačiai kreiptis į kuriją. Obrenpolska rašiusi Malyničiui į Jasionuvką, bet atsakymo nesulaukusi. Malyničius 1933 m. gegužės 11 d. rašte arkivyskupijai teisinosi, kad skolos grąžinimo reikalą turėjęs sutvarkyti jo ipėdinis Vysocke, bet tas nieko nepadaręs. Pagaliau arkivyskupijos teismas 1933 m. gruodžio 9 d. nusprendė Obrenpolskos naudai iš Malyničiaus kas mėnesį išieškoti po 20 zlotų. Visa skola grąžinta 1934 m. lapkričio 16 d., Malyničiui dirbant Trakuose.

Anot Malyničiaus 1933 m. lapkričio 30 d. rašto Vilniaus kurijos Aukštajai ūkio tarybai, Jasionuvkoje prasidėjo rėžimų likvidavimas. Kai kur bažnyčios žemė buvo įtraukta į sklypų stambinimo planą, nors visos žemės valdų nepavyks sustambinti. Žemių stambinimo taryboje reikėjo kurijos įgaliojimus turinčio atstovo (MAB 318-21499). Kurija gruodžio 19 d. nutarė tokiu atstovu paskirti kleboną ir gruodžio 22 d. išsiuntė jam įgaliojimą, suteikusi visas teises spręsti su žeme susijusius klausimus.

Atvykimas į Trakus

Trakų parapiją iš Samuelio Stanislovo Tracevskio Mečislovas Malyničius-Malickis perėmė 1934 m. birželio 14 d. (Lietuvos valstybės istorijos archyvas, fondas 694, apyrašas 5, byla 4420, toliau – LVIA, o skaičiai reikš fondo, apyrašo ir bylos numerius). Perdavimo ir priėmimo aktą patvirtino Valkininkuose klebonavęs Trakų dekanas Klemensas Maliukevičius. Parapijos perėmėjas viską vertino priekabiai ir pedantiškai, nesitenkino S. Tracevskio parapijos perėmimo iš K. Maliukevičiaus 1933 m. inventoriumi, o bažnyčios turtą lygino su klebono Juzefo Karvovskio 1904 m. inventoriumi. Surašė savąjį inventoriaus papildymą. Pagal jį trūko 4 kielikų ir 4 patenų (J. Karvovskio inventoriuje buvo 17 kielikų). K. Maliukevičius paaiškino,

kad vieną kieliką atidavęs kitai bažnyčiai, kai kurie į 1933 m. inventorių įrašyti kielikai buvo beverčiai, o kiti irgi valkiojosi pakampėmis... Panašiai ir su patenomis. S. Tracevskis apsirikęs, kai pasidabruotas patenas palaikęs sidabrinėmis. Trūko 8 liktorių (žvakidžių). J. Karvovskio 1904 m. inventoriuje jų buvo 76. K. Maliukevičius 4 atidavęs Paparčiams. S. Milkovskis ir S. Tracevskis, perimdami parapiją iš K. Maliukevičiaus 1933 m., rado 26. Tad kur dar 36 žvakidės? Trūko 5 kilimų. Iš 7, perimtų iš Tracevskio, 4 buvo sudurstyti iš skudurėlių ir tiko tik prieškambariui. Pagal sąrašą trūko apie 12 dalmatikų, nors jų, kaip ir arnotų, iš tikrųjų buvo daugiau, negu užrašyta inventoriuje. Tačiau daugelis tų drabužių buvo sunykę, menkaverčiai. Juk klebonas K. Maliukevičius dar 1921 m. gruodžio mėn. klausęs vyskupo Jurgio Matulaičio, ką daryti su menkaverčiu bažnyčios turtu (LVIA 694-5-4423).

Naujasis klebonas jau 1934 m. liepos 29 d. sulaukė aukšto svečio: parapiją tą dieną vizitavo Vilniaus arkivyskupas Romualdas Jalbžikovskis, be kita ko, 529-iems tikintiesiems suteikęs sutvirtinimo sakramentą. Kritinių pastabų Malyničiui arkivyskupo išvadose nebuvo (MAB 318-12029). Kunigų vikarų parapijoje nebuvo. Parapija turėjo 4000 zlotų skolų.

Kokius dokumentus perėmęs iš S. Tracevskio, M. Malyničius kurijai pranešė rugpjūčio 1 d. (LVIA 694-5-4419). Suminėjęs perimtus parapijos inventorius ir vyskupų vizitacijų aktus, pridėjo 4 fotografijas kryžiaus, kažkada išniekinto, išnešus jį iš kareivių kapinių į ganyklą; tas nuotraukas Malyničius prašė perduoti Jo Ekscelencijai metropolitui.

Kurija rugpjūčio 22 d. Trakų klebonui pranešė, kad gavusi jo atsiųstus 1 kieliką ir 10 arnotų: 2 juodus, 1 žalią, 2 raudonus ir 5 baltus; šiuos daiktus atiduoti kurijai arkivyskupas liepęs per vizitaciją liepos 29 d. Kurijos kancleris rugpjūčio 24 d. parašė į Trakus, kad klebonas turėtų atsiųsti dar 4 arnotus: 2 žalius, 1 raudoną ir 1 violetinį. Tačiau Malyničius rugsėjo 1 d. atsakė, kad Trakų bažnyčia turi tik senovinius arnotus, kurių negalima atiduoti vargingesnėms bažnyčioms. Tarp 10-ties kurijai atiduotų arnotų per apsirikimą jis išsiuntęs ir du senovinius, o dabar pats neturi kasdieniniam naudojimui tiek arnotų, kiek jų reikia, todėl prašė dar 4-rių iš jo nereikalauti.

1934 m. rugpjūčio 31 d. Malyničius prašė kurijos *Imprimatur* (leidimo spausdinti) Trakų Dievo Motinos paveikslėliui ir giesmei. Giesmė paimta iš senesnio paveikslėlio ir pataisyta pagal seną giesmyną. Leidimą spaudai arkiv. Jalbžikovskis davė tą pačią dieną (LVIA 694-3-748).

1934 metais nuo spalio 1 d. iki lapkričio 1 d. arkivyskupija leido Malyničiui atostogauti. Tuo metu jį pavaduoti turėjo prefektas Petras Vasiucionekas, bet Malyničius su tuo nesutiko (spalio 8 d. raštas kurijai). Mat Vasiucionekas parapijoje dirbo tik pirmus metus, buvo mažai patyręs, jam reikėjo rimtai ruoštis užsiėmimams mokytojų seminarijoje, be to, siautė šiltinės epidemija... Pasak Malyničiaus, verčiau jį pavaduotų Sokolianų kunigas Joachimas Račkovskis, kuris paskui galėtų būti kapelionu Užutrakyje (Sokolianai – bažnytkaimis netoli Sokulkos Balstogės krašte). Parapijai reikėtų dar vieno prefekto ar katecheto kaimų mokykloms; tuomet jis galėtų ramiai važiuoti atostogauti. Be to, Malyničius skundėsi arkivyskupui, kad negali iš Jasionuvkos pasiimti į Trakus

Tūkstantmetis ir Radviliada

Kęstutis MILKERAITIS, Vilnius

Boguslavas Radvila

Savaip prie Tūkstantmečio kultūrinės programos prisidėjo lenkų restauratoriai, atkūrę Karaliaučiaus katedroje Onos Marijos ir Boguslavo Radvilų paminklinę lentą. Kartu su mūsų tautiečių darbais Dubingių piliavietėje, tai, be abejo, bus gražiausias jubiliejiniais metais pagerbimas giminės, kuri gal pati žymiausia (kaip giminė) iš lietuviškojo valstybingumo sergėtojų.

Suprantamas susidomėjimas visų, kuriems šiuo metu teko laimėti lankytis Karaliaučiaus Knypavoje (ech, kada gi Lietuvos ir Prūsijos nebeskirs Melno siena) ir regėti tą Radviloms skirtą akcentą. O domimasi, kokiais keliais anuomet, dar prieš didįjį marą, mūsų magnatų šeima atsidūrė Brandenburgo kiurfiurstų valdomoje Prūsijoje, kur Boguslavas tapo aukščiausiu pareigūnu – šalies administratoriumi.

Istorijos mylėtojams mūsų didikų genealoginio medžio pažinimas gali atnešti įvairių malonių netikėtumų. Daugelio Radvilų namų atstovų istorijos intriguojančios, tad jas skaitai tarsi Diuna (tėvo) romanus. Tokios ir kunigaikščio Boguslavo ir jam labai artimų abiejų Jonušų – tėvo ir pusbrolio istorijos. Tuo labiau kad jų gyventa muškietų ir muškietininkų epochoje, o kad jiems gyvenime teko bendrauti su daugeliu to meto Europos veikėjų, vėliau prancūzų rašytojo valia tapusių jo patrauklių romanų veikėjais, tik dar labiau suintriguoja. Net pamastai (esant dideliui jaunuo menės susidomėjimui savo šalies istorija), ar nevertėtų Istorijos instituto nikžentaičiams ir laurinačiems vietoj algų pinigų skirti nelietuvių kalba rašytoms biografinėms studijoms verst.

Rokošninko sūnus

Yra išlikęs pasakojimas: kunigaikščiui Boguslavui šiek tiek ūgtelėjus, jo dėdė Kristupas, kuriam brolis Jonušas I Radvila testamentu pavedė našlaičio auklėjimą, pasiėmė berniuką į Krokuvą. Kad pristatytų karaliui.

Bet berniukas rūmuose nė už ką nesidavė paklupdomas (kaip šiandien sakytume, pagal protokolą) priešais valdovą, nors auklėtojai nuoširdžiai stengėsi. Sako, tada karalius nusijuokęs sudrausmino auklėtojus: – Argi nematote, priešais jus rokošninkas.

Jei taip ir buvo, tai karalius anuomet priminė aplinkiniams audringą Boguslavo tėvo jaunystę. Paprastai gidai Vilniuje LDK pataurininkį Jonušą I pamini senamiesčio centre pasakodami piršlybų istoriją, vos netapusią pilietiniu karu. Kai sostamiesityje priešpriešais buvusiuose rūmuose Radvilos ir Chodkevičiai languose išsistatė patrankas. Kai pulkai muškietininkų budėjo apskritą parą. Ir vėlgi – susitaukė jie tada tik karaliaus pastangomis. Mat

Jonušas Lietuvos Brastoje pasipiršo Sofijai Olekkaitei, Algirdo sūnaus, Kijevo kunigaikščio Vladimiro provaikaitei, Slucko ir Kopylio tėvonijų paveldėtojai, tad turtinčiausiai amžiaus nuotakai, o jos globėjai Chodkevičiai nemanė, kad yra gerai jos turtais galinguosius Radvilas daryti dar turtingesniais.

Lenkiška Rokošninko (maištininko) pravardė Jonušui prilipo po to, kai jis, susipykęs su karaliumi Zigmantu III Vaza, 1606 m. dalyvavo vadinamajame Mikalojaus Zabžidovskio lenkų šlėktų šurmulyje (rokoše). Bet ar tik menamos bajorų laisvės rūpėjo šiam Vilniaus vaivados ir didžiojo etmono Mikalojaus Radvilos Rudojo vaikui? Jo tėvas Kristupas Mikalojus taip pat buvo garsus karvedys, gavęs Perkūno pravardę. O motina Kotryna net dviejų karvedžių – Konstantino Ostrogiškio (Orša) ir Jono Tarnovskio (Obertynas) palikuonė. Jo svainis buvo Leonas Sapiega.

Čia matyt reikia kalbėti ir apie tai, kad Radvila Rudasis savo palikuonims paliko ne tik Šventosios Romos (Princeps Sacri Imperii Romani) imperijos insignijas, bet ir bažnytinės bei kultūrinės reformacijos valstybėje idėją. Paliko mąstymą, nuo kurio Dubingių–Biržų linijos Radvilos taip niekad jau ir nebepasitraukė. Mąstymą, kuris atsispindi net testamente: skirdamas sūnaus globėju broli Kristupą, Jonušas pastarąjį raštu įpareigojo jaunuoli siųsti mokytis ne į Italiją ar Ispaniją (katalikiškus kraštus), bet į Vokietiją ir Nyderlandus, iš kur plito naujo tipo santykiai, plito statybos ir meno, karybos ir jūrinės kultūros žinios.

Po bevaikės pirmosios žmonos Sofijos mirties, intrigų nepakentęs Jonušas I 1608 m. paliko Lietuvą. Išvyko į Fontainebleau, Prancūzijoje. Ar tai buvo kelionė tikintis pagalbos Lietuvos protestantams?

Šiaip ar taip bajoriškųjų laisvių sargas po kurio laiko atsidūrė Berlyne, protestantiškame Brandenburgo elektorių Hohenzollernų dvare, kur 1613 metais pasipiršo jų dukrai Elizabetai Sofijai bei ją vedė. Ši buvo Barboros Jogailaitės provaikaitė, kartu karaliaus Kazimiero Jogailaičio ir Elžbietos Habsburgietės vaikaitė. Galingiausios Lietuvos giminės atstovas užėmė naują puikią politinę platformą – jo ainiai igavo teisę dalyvauti tiek Abiejų Tautų Respublikos (ATR), tiek vokiečių Romos imperijos seimuose. Per žmoną Jonušas susigiminiavo su karaliumi Vladislavu IV Vaza, Šv. Romos imperijos imperatoriumi Ferdinandu II Habsburgu, elektoriumi Liudviku VI Vittebachu, Ispanijos karališkąja šeima.

„Didžiuoju Brandendurgo elektoriumi“ vadintas Fridrichas Vilhelmas (jis buvo ir Prūsijos valdovas) žmonos linijoje buvo Jonušo provaikaitis. Danijos karalius Frederikas III jo dukros iš antrosios santuokos Onos Katerinos sūnus. Giminytės saitai Jonušą susiejo ir su Švedijos karalienėmis Kristina bei Hedviga Eleonora.

Dar iki Jonušui įsigyjant nekilnojamojo turto brandenburgiečių žemėse, 1620 m. gegužės 5 d. Dancige išsinuomotame name gimė sūnus, pagal liuteroniškas apeigas pakrikštytas Boguslavu. Žinoma, jog naujagimio krikštatėvis buvo Bohemijos karalius Fridrichas V. Kaip prasidėjo jaunojo kunigaikščio auklėjimas – kiek jis vaikystės metais jautėsi Romos imperijos bajoraičiu, kiek ATR atstovu – būtų įdomi studija apie vėlyvųjų viduramžių pilietinės sąmonės formavimąsi.

Lietuvos magnatų namuose buvo laikomasi tradicijos skirti testamentinius globėjus tėvo netekimo atveju. Tuomet, kaip minėta, jau Vilniaus kaštelionas Jonušas sūnaus Boguslavo globėju paskyrė broli Kristupą, Vilniaus vaivada ir didįjį etmoną, o pats netrukus mirė. Vykdydama jo valią našlė sūnų Boguslavą atvežė dėdei į Vilnių, kuris nuo tol daug jėgų skyrė tolesniam jaunuolio ugdymui. Žinoma, kad jis vaikystėje draugavo su Lietuvos bajoraičiais, t. t., pavyzdžiui,

kurį laiką buvo pas Jono Oginskio vaikus jų tėvonijoje Uogintuose. Mokėsi Radvilų mokyklose Kėdainiuose ir Vilniuje. Kartu su dėde lankė Biržus, gyveno Radvilų pilyje Dubingiuose. Sulaukęs pilnametystės Ašmenos paviete išrinktas atstovu į seimą, bet netrukus per Dancigą išvyko į pirmąją kelionę į vakarus semtis mokslo žinių ir europinio civilinio bei karinio gyvenimo įgūdžių.

Pirmosios ir antrosios kelionės į vakarus metu jis mokėsi Nyderlanduose, kovėsi kunigaikščių Oraniečių kariuomenėse su Ispanija, lankėsi Briugėje, Gente, Utrechte, Hagoje, kituose kultūros centruose bei politinių įvykių židiniuose, išivėlė į dvikovą su kunigaikščiu Talmontu, Paryžiuje buvo priimtas kardinolo Mazarinio ir paties karaliaus.

Boguslovą į vakarus išlydėjęs Lietuvos protestantų ramstis dėdė Kristupas jo nebepamatė. Sūnėnas tik trumpam 1641 m. paršuliavo į Lietuvą, į Vyžuonas, priklaupti prie kapo, kur dėdė palaidotas.

Didžiojo etmono bendražygis

Kunigaikštis Boguslavas kaip Lietuvos valstybininkas vietą istorijoje užsitarnavo bendromis idėjomis ir veikimu su pusbroliu Jonušu II Radvila. Dėl jų politinės pozicijos lenkų literatūrinėje tradicijoje ir istoriografijoje jiedu (kaip ir ne vienas jų giminėje) įvardijami Liublino unijos griovėjais ir ATR išdavikais.

Tradiiciškai Radvilų genealoginis medis skiriamas į tris atšakas: Dubingių–Biržų, Nesvyžiaus–Olykos ir anksti užgesusią Medilo–Raigardo liniją. Savarankiškiausi lietuviško valstybingumo, o šiuolaikiškai šnekan ir vakarietiškos orientacijos atstovai buvo Mikalojaus Rudojo palikuonys, kurie ir kaip giminė užgeso jau už Lietuvos ribų, Brandenburgo–Prūsijos valstybėje. Tačiau, matyt, atskira šaka reiktų laikyti ir vėlesnę, iš nesvyžiškių išsirutuliojusią, nuo Boguslavo Frederiko ir Antano Henriko Radvilų prasidėjusią giminės liniją, vadinamą vokiškąja. Plačiau ji žinoma dar ir dėl to, kad Vokietijos valstybei padovanojo rūmus, pagarsėjusius jau naujaisiais laikais, kurie paprastai vadinti reicho kanceliarija.

Pusbrolis Jonušas II buvo Boguslavo globėjo tikrasis sūnus. Tad suprantama, abiejų jaunuolių auklėjimas ir nuostatos buvo panašios. Tik skirtingai nei pusbrolis, iki olandiškos karybos studijų Jonušas kruopščiai mokėsi nebe Utrechto, o Leipzigerio ir Leideno universitetuose. Grįžęs į Lietuvą kovos krikštą gavo tėvo karo stovykloje prie Smolensko. Bet Respublikos gynybinė situacija XVII amžiaus viduryje sparčiai blogėjo. Vaizdžiai kalbant, šalis buvo ištisa karo stovykla. Tęsiantis vakaruose Vazų dinastiniams karams su Švedija, Maskovija rytines Lietuvos žemes ėmė atakuoti didžiulius žmogiškuosius resursus turinčius armijomis. Susipykę su Lenkija ir sukilę B. Chmelnickio vadovaujami kazokai pasitelkdavo ir totorių ordas. Buvo laikas, kai priešai puolė vienu metu iš visų pusių. Lenkų tradicijoje – tai Tvano laikotarpis.

Tokiomis sąlygomis tapęs Lietuvos kariuomenės vadu, etmonas Jonušas su ja nuskubėjo į pagalbą lenkams. Keletą mūšių nugalėjęs kazokus, užėmė jų tvirtoves, tarp jų ir Kijevą. Tačiau tuo karas nesibaigė. Maskva kurstė sukilimo plitimą į gudiškąsias žemes provokuodami religinę įtampą pravoslavų gynimo lozungais. Kautynės išretino Jonušo karių gretas. Boguslavas į daugelį mūšių siuntė savo lėšomis surinktus profesionalių samdinių – vengrų ir vokiečių karių būrius. Buvo tapęs karaliaus Jono Kazimiero gvardijos generolu.

Abu pusbroliai kiek ilgiau bendravo stovykloje ties Minsku. Gal tuo metu konsultavosi ir su Lietuvos bajorų lyderiais. Su aštuoniais tūkstančiais karių Jonušas prie Šklovo siekė pakartoti Oršos žygdarbį – iš-

blaškyti atslenkančią aštuoniasdešimties tūkstančių Trubeckojaus rusų ordą. Bet į Vilnių jau pasitraukė tik su penkių tūkstančių karių likučiu. Tokiomis aplinkybėmis buvo užmegzti ryšiai su Magnusu de la Gardi ir Kėdainiuose sudaryta Lietuvos bajorijos atstovų unija su Švedija. Nors tokiam žingsniui pritarė ir unija pasirašė daug Lietuvos dvasininkijos ir bajorijos atstovų, lenkiškoje tradicijoje ji siejama su asmeninėmis Jonušo ambicijomis – sugriovus Liublino susitarimus tapti Lietuvos karaliumi. Nors pati Kėdainių sutartis aiškiai nusakė tikslą: sutelkti Lietuvos ir Švedijos pastangas prieš Maskvos grėsmę neteriojant Lenkijos. O kas buvo tikroji grėsmė tuomet sparčiai augusiai Švedijos galybei, pirmiausiai, atrodo, nesuprato pats jos karalius KarolisX Gustavas.

Šiandieną galime tik spėlioti, ką vienu ar kitu laikotarpiu saugodami Lietuvos valstybingumą mąstė Radvilos, kiti erudotesni bajorijos elito protai. Aišku, kad nuolatinuose karuose su Maskovija, pasiuntinybėse į ją, šis elitas iš arčiau įvertino, koks potencialas kaupiasi rytuose, kokia politinė psichika ir morale grindžiama ana valstybinė sistema. Tad ir pasisakiusieji už Liublino sutartį ją sudarant, siekė to paties kaip ir Kėdainių unijos iniciatoriai – vienyti jėgas prieš besiplečiančią, jų jau suprastą euroazijinę grėsmę vakarietiškai civilizacijai. Gal jie nesugebėjo to dar nesupratusiems savo matymų tinkamai perteikti?

Iš istorijos reikia mokytis. Unijos sudaromos ir mūsų dienomis. Europos Sąjunga – taip pat unija.

Dviejų valstybių dignitorius

Kad Dubingiai buvo šeimos pirminė žemėvalda, liudytojų ir jų išlaikyta dubingietiskai „dzūkuojanti“ pavardės forma Radzvilai. Dauguma giminės vyrų tradiciškai tapdavo kariais ir valstybės administratoriais. Tačiau su renesanso epocha, ir ypač nagrinėjant reformacijos laikotarpį, šaltiniai pažymi Radvilų darbus ir dėmesį švietimui, spaustuvininkystei, kunkamečių rinkiniams. Matyt, sąmoningai Dubingių–Biržų šakos Radvilos po truputį visą religinę, švietimo ir kultūrinę veiklą ėmė telkti Kėdainiuose, kurių geografinė padėtis visai buvo geresnė nei Biržų. Pastarosios tvirtovės statyba susijusi su anuomet asmeniniais vadintais Radvilų karais dėl Livonijos. Kai kam atrodžiusiais nemotyvuotais. Bet žvelgdami plačiau, matydami kelių šeimos kartų „meilę Olandijai“ – žymiausiai tų laikų jūrinei valstybei, galime manyti, kad jie jau matė baltiškojo jūros kranto netekties žalą LDK ir buvo pradėję vykdyti programą ją atgauti.

Yra daug požymių, kad su reformacija Radvilos siekė nešti ir lietuviybę. Naudojo net ekstralialiomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, žinoma, kad karo lauke Ukrainoje Jonušas slapta susirašinėjo lietuvių kalba. Kaip neįkandamą kazokams.

Jei Radvilos reformacijoje įžvelgė visuomeninių santykių progresą panašiai, kaip mąstė patys reformacijos tėvai, galima suprasti jų ištikimybę reformacijos idėjai. Ir nusivylimą, kai nesiekiant tarpusavio tolerancijos, neatsižvelgiant į sudėtingą karinę valstybės padėtį, tikėjimo disidentai bendrapiliečių toliau buvo puolami pačiais nešvariausiais būdais. Sakoma, kad Jonušas savo antrąją žmoną atsivežė net iš Moldovos, stengdamasis būti kuo toliau nuo lenkų prieš jo asmenį nukreiptų intrigų.

Švedų karaliui vietoj rytų pasukus į pietus, prieš Radvilas susibūrė vidaus opozicija. Būnant Tikocino pilyje Palenkėje, senojoje Jotvingijoje, staiga sustojo pertempta didžiojo etmono Jonušo II Radvilos širdis.

Kunigaikštis Boguslavas ir po to faktiškai išliko Švedijos sąjungininku, nors

Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai

Kalvelių kaimas

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Dabartiniame Jurbarko rajone, 5 km į pietryčius nuo Viešvilės, platus Nemuno slėnio dešiniajame krante stovi praeityje garsus Kalvelių kaimas.

Prieš kelis šimtmečius kaimas kūrėsi patogioje vietoje – kasmetinių potvynių neužliejamoje kranto aukštumoje, šalia įdomaus Kasiko upelio žemupio. Nemuno slėnyje ties kaimavieta plytėjo didelis užliejamų pievų plotas, kur augo vešlūs žolynai. Tą plotą raižė upės senvagės. Šiauriau kaimo driekėsi didžioji Viešvilės giria, šiauriau persiliejusi į Karšuvos girias.

Pamiške – tarp girios ir slėnio likusiu sausu pakrantės ruožu nuo senų laikų ėjo panemunių takas, XV a. virtęs svarbiu vieškeliu Ragainė–Viešvilė–Smalininkai–Jurbarkas–Kaunas–Vilnius. Juo iš Kryžiuočių ordino valstybės (nuo 1525 m. – iš Prūsijos hercogijos) keliaudavo žygūnai, tolimų kraštų pirkliai, gabenę savo prekes į LDK ir iš jos.

Gal neatsitiktinis ir Kalvelių vietovardis. Pavieškelėje nuo seno galėjo stovėti kalvė. Beje, didžiosios kalvės veikė netolimoje Viešvilėje, tad šiame kaime galėjo apsigyventi koks kalvis ar jo padėjėjas (kalvelis).

XVIII amžiuje Kalvelių kaimo sodybos keliomis grupėmis driekėsi Nemuno slėnio pakraščiu. Mažesni keliukai tas sodybų grupes jungė su minėtu vieškeliu bei kitomis gyvenvietėmis.

1785 m. Kalveliai buvo apibūdinti kaip šatulininkų kaimas prie Nemuno su 8 ugniakurais (sodybomis). Anuomet šatulininkais vadinti XVII–XVIII a. naujakuriai ūkininkai, gavę privilegiją ir priklausę tiesiogiai krašto valdovui. Tad galima spėti, kad žymesnis naujakurių būrelis į Kalvelių kaimavietę galėjo atsikraustyti būtent XVII a. ir kurtis gal ir greta senesniųjų gyventojų. XVIII a. pabaigoje

Didžiosios Kalvelių kaimo sodybos išlikę pastatai

kaimas priklausė netolimiems centrams – valsčiaus centras buvo Kazikėnuose, o parapijos – Viešvilėje.

1817 m. Kalveliai buvo apibūdinti kaip valstiečių kaimas su 11 ugniakurų (sodybų) ir 63 gyventojais. Kaimas tada priklausė naujai sukurta Ragainės apskrčiai.

XIX a. viduryje Kalveliai vadinti laisvųjų šatulininkų kaimu. Jie tada valdė 734 margus ir 87 rykštes žemės (apie 180 ha plotą). Kaimiečiai tada laikė 27 arklius, 41 galviją, 41 avį, 37 kiaules (su kitais to meto kaimais lyginant gan nedidelį būrelį gyvulių). Tačiau gyventojų tuomet kaime jau buvo net 309, o gyvenamųjų būstų jau 50.

Tad 1807 m. Prūsijoje panaikinus baudžiavą, atsiradus daugiau galimybių privačiai iniciatyvai, Kalvelių kaimas beveik žaibiškai išaugo – vos per pusę amžiaus gyventojų ir būstų ten pagausėjo net penkis kartus.

XIX a. viduryje Kalveliai buvo apibūdinti kaip amatų ir verslų gyvenvietė. Tą parodo ir negausus laikytų gyvulių skaičius – daug kas pragyveno iš visai kitų ūkų.

Įdomu, kad staigiai išsiplėtusio kaimo bendruomenė tuomet ėmėsi (šiandieniniais terminais vadinant) „infrastruktūrinių projektų“ – kalveliškiams buvo ski-

riamos didelės rinkliavos kaimo valdoms tvarkyti – keliukams taisyti, pakrantei įrengti ir kt.

XIX a. viduryje kaime veikusios mokyklos samdytam mokytojui kalveliškiečiai turėdavo kasmet surinkti po 32 talerius bei 12 sidabrinių grašių atlyginimo, alga papildant nustatytu kiekiu javų, šieno bei šiaudų. Tad nemaža gyvenvietė tapę Kalveliai turėjo ir svarbaus kaimo atributą – savo mokyklą, kurią lankė ir gretimų kaimelių vaikai.

Klestėjusio kaimo nesužlugdė ir naujojo plento Tilžė – Smalininkai statyba atokiau nuo Kalvelių. Nors ligtolinis pakrantės vieškelis nuo tol sumenko, tačiau kaimas išgyveno ir be jo. Matyt, svarbesnė buvo Kalvelių patogioji geografinė padėtis – kaimas stovėjo Nemuno pakrantėje, šalia šimtmečius veikusio didžiojo vandens kelio, kuriuo iš Didžiosios Lietuvos (ir į ją) buvo plukdomi įvairiausi kroviniai.

1871 m. Kalveliuose gyveno 302 žmonės. Tada kaime buvo net 72 gyvenamieji būstai, susiglaudę dvidešimtyje sodybų. Tai rodo, kad kaime būta daug daugiabučių namų (tokiuose gyvendavo samdiniai bei darbininkai). Tad Kalveliai tuomet buvo nebe patriarchališkas kaimelis, o judri amatų bei verslų gyvenvietė.

Pasinaudojant patogia ekonomine konjunkture (XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Prūsijos – Vokietijos ūkis gan tolygiai ir sparčiai plėtėsi) Kalveliuose pragyvenimo šaltinį susirasdavo vis daugiau žmonių. Praturtėjęs kaimas praplėtė savo valdas iki 313 ha ploto, beveik padvigubinęs turėtą plotą.

1905 m. Kalveliuose gyveno jau 409 žmonės. Tarp jų buvo ir penketas žydų (gan retų šiame krašte). Matyt, jie užsiėmė prekyba ir amatais. Tada kaime buvo net 85 gyvenamieji būstai, išsidėstę 29

Nuo Kalvelių kapinių kalvelės ir dabar matosi Nemuno slėnyje buvusio uosto akvatorijos liekana

sodybose. Tuomet gyventa ir dviejuose ūkiniuose – gamybinuose pastatuose (ten buvo apgyvendinti samdiniai).

Kalveliai toliau plėtėsi iki pat Pirmojo pasaulinio karo. Antai 1912 m. gyvenvietėje užregistruoti jau 476 žmonės. Tad per šimtmetį Kalvelių gyventojų skaičius padidėjo beveik aštuonis kartus, buvęs kuklus ūkininkų kaimas gana staigiai tapo reikšminga pramonine gyvenvietė. Tokią sparčią „karjerą“ padarė Kalveliai įsiveržę į krašto žymesnių gyvenviečių gretas.

Augo ne vien gyventojų skaičius – Kalveliuose sparčiai gausėjo pramonės įmonių bei aptarnavimo įstaigų.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą ten veikė didžioji C. Stoltzo lentpjūvė, plytinė (kurioje gamintos baltosios – silikatinės plytos), žvyro karjeras, kalvė, stiklo fabrikėlis ir kt. Kalveliuose veikė Friedricho Lenzo užkeigos namai, krautuvės. Buvo statybinių medžiagų prekybos firma. Darbavosi vietos amatininkai: stalius A. Giese, siuvėjas Kr. Žilaitis, batsiuovys V. Preikšaitis. Nepamiršti ir žemės ūkio verslai: stambių ūkininkų A. Abromaičio ir L. Vėžkalnio sodybos buvo gavusios dvarelių statusą ir privilegijas; veikė Karlo Grossgergės bitynas.

Šiandieninių sunkmečių būtų įdomu sužinoti Kalvelių „verslo plano“ paslaptis

– kaip nuošalus nedidelis kaimas taip sparčiai tapo klestinčia pramonine gyvenvietė, kurioje neblogą uždarbį rado tiek daug žmonių.

Matyt, Kalvelių ūkinės plėtros sėkmę lėmė ne vien anuometinių verslininkų apsukrumas, bet ir patogi gyvenvietės padėtis. Kaimas stovėjo prie Nemuno – anuomet svarbiausio tarptautinio vandens kelio, upės senvagėje buvo patogų įrengti nemažą uostą, kur galėjo įplaukti krovininiai laivai. Upės tėkmė per tūkstantmečius pakrantėse buvo suklosčiusi žvyro bei smėlio klotus. Šiauriau Kalvelių plytėjo didžioji Viešvilės giria. Šalia kaimo praėjo svarbus senasis vieškelis, o vėliau ir naujasis plentas (svarbiausias krašte).

Visu tuo buvo sėkmingai pasinaudota XIX a. prasidėjus Prūsijos valstybės (nuo 1871 m. – Vokietijos imperijos) ekonominiam pakilimui. Netolimuose Ragainės bei Tilžės miestuose (o ir kitose krašto gyvenvietėse) prasidėjus „statybų bumui“ reikėjo vis daugiau statybinių medžiagų, kurias buvo patogų atplukdyti Nemunu iš Kalvelių. Vis paklausesnė buvo pjautinė mediena, todėl Kalveliuose susiklostė didžiulė lentpjūvė, kur buvo perdirbami iš Viešvilės girios ir iš kitur gabenami rąstai. Jos sandėliavimo zona nusidriekė ir į Nemuno slėnį, prisiglaudę ir prie uosto.

XX a. pradžioje Kalvelių klestėjimą dar paspartino per kaimo žemes nutiestas siauras geležinkelis Tilžė – Pagėgiai – Viešvilė – Smalininkai. Jo atšakos išraižė visą kaimavietę, nusidriekė iki pat uosto Nemuno slėnyje. Anuomet pažangus transportas palengvino žaliavų bei pagamintos produkcijos gabenimą, dar įsuko ūkinės plėtros smagratį.

Kalvelių „aukso amžių“ nutraukė Pirmasis pasaulinis karas, jo pabaigoje ir pokariu prasidėjusi ūkinė suirutė. 1920 m. pradžioje Klaipėdos kraštą atskyrus nuo Vokietijos valstybės, 1923 m. pradžioje ji prisijungus Lietuvos Respublikai, susikomplicavo ilgamečiai ūkiniai ryšiai su svarbiausiomis tradicinėmis rinkomis Tilžėje ir kitur. Sumenko dalis Kalvelių pramonės įmonių, tačiau pati gyvenvietė išliko.

1925 m. buvo užregistruoti 303 gy-

Išlikę pastatai buvusios kaimo mokyklos sodyboje

ventojai, tebeveikianti vietos mokykla. Tuomet Kalveliai priklausė naujai sukurta Pagėgių apskrčiai, Viešvilės valsčiui ir parapijai.

Kalvelių pramoninė zona anuomet užėmė ilgesnį nei 1 km ruožą. Lentpjūvės plote stovėjo daug ūkinių-gamybinių statinių. Į smėlio bei žvyro karjerus vedė siaurojo geležinkelio atšakos, jos buvo nutiestos ir pramoninėje zonoje.

Medžiais apsodintas kelias šiaurvakarių kryptimi ėjo į plentą Mikytai–Smalininkai, tebebuvo senovinio vieškelio į Viešvilę trasa.

Kalvelių kaimo sodybos prieškarį driekėsi panemuniais. Įvairaus dydžio sodybos buvo išsidėsčiusios grupėmis ar pavieniui. Jos priminė laikus, kai Kalveliai kūrėsi ir plėtėsi be kokio nors valdžios sudaryto plano – sodybos įsikurdavo patogesnėse vietose, kai kur prie jų vėliau glausdavosi kaimynai ar samdinių sodybės. Ant vienos pakilumėlės prie Nemuno slėnio šlaito, šalia mokyklos sodybos buvo įrengtos Kalvelių kaimo kapinės.

Užliejamas upės slėnis buvo paliktas pievoms bei ganykloms. Greta sodybų buvo įrengti dirbamos žemės ploteliai, drėgnesnes įdubas sausinant grioviais.

Nuo seno greta kaimavietės kasant smėlį bei žvyrą, kai kur iškasose liko van-

dens telkinėliai, būta nemaža iškasintų plotų, grunto sampylų.

Kaimavietę iš šiaurės vakarų pusės juosė Kasiko upelio gilokas slėnis, atkirtęs savotišką pusiasalį Nemuno slėnio krante, kur ir buvo įsikūręs Kalvelių kaimas.

Nemaža gyvenvietė išliko iki pat 1944 m. pabaigos.

Deja, kaimo likimas Antrojo pasaulinio karo pabaigoje bei pokariu tapo vaizdinga iliustracija sovietinio režimo nuodėmių sąrašui.

Išstūmus senuosius krašto gyventojus, buvo likviduota ir klestėjusi pramoninė gyvenvietė. Visos įmonės ir dirbtuvės bei jų įranga buvo sunaikintos, buvo nuardyta siaurasis geležinkelis su visomis atšakomis, nugriauta dauguma sodybų bei senųjų pastatų. Nebenaudojamo uosto įplauką užnešė Nemuno sąnašos, žolė užaugo buvę dirbami laukai, krūmynais bei mišku – didžioji pramoninė zona ir buvusios sodybvietės.

Kaimo senąsias kapinaites ilgai prižiūrėjo Kalveliuose prisiglaudusios senos krašto gyventojos. Joms mirus, buvo apleistas ir tas kaimo plotelis.

Šiandien šią nuošalią vietą daugiau žino žvejai ir pasieniečių persekiojami kontrabandininkai. Vis tik istorijos mylėtojai ir dabar gali pastebėti buvusio Kalvelių „ekonominio stebuklo“ pėdsakus: tebevingiuoja siaurojo geležinkelio pylimas su tiltų liekanomis ir kai kur užsilikusiais mediniais pabėgiais, Nemuno slėnyje tyvuliuoja senojo uosto dalis, tebėra 4 senų sodybų dalys.

Šalia suniokotų kaimo kapinaičių tebestovi vaizdingi senosios mokyklos raudonplyčiai pastatai: dvigalė mokykla (jos viename gale gyveno mokytojas, antrame buvo klasės patalpa), vaizdingas ūkinis pastatas bei rūsys. Beje, anuomet visuomeniniams pastatams buvo nepašyškėtą gerų statybinių medžiagų, atlaikiusių apleistumo dešimtmečius.

Į vakarus nuo mokyklos tebėra buvusių įmonių savininkų sodybos didieji mūriniai pastatai, pokariinių gyventojų vadinti tiesiog „dvaru“. Tų pastatų didumas dar primena Kalvelių klestėjimo laikus. Didysis mūrinis tinkuotas gyvenamasis pastatas

Buvusio siaurojo geležinkelio pylimu kai kur eina dabartiniai keliukai

kraštui būdingas savo saikinga architektūra. Didžiojo ūkinio pastato sienos buvo sumūrytos iš čia pat – Kalveliuose, gamintų baltųjų silikatininių plytų, reklamuojant vietos produkciją (beje, atlaikiusią kelių nelengvų dešimtmečių negandas).

Kalvelių kapinaitėse ilgai buvo išlikę tradicinių antkapinių paminklų, liudijusių lietuvininkų gyvenimą šiose apylinkėse. Ten buvo laidoti Mežkalniai, Preikšaičiai, Žambynai, Tenikaičiai, Abromaičiai ir kiti, išlaikę gal dar skalviškas pavardes. Beje, vienam iš Abromaičių (mobilizuotam į Pirmojo pasaulinio karo frontus ir žuvusiam Prancūzijoje) Kalveliuose buvo pastatytas atminimo paminklas. Iki šiol daugeliui dar suprantamas XIX a. pabaigos lietuvininkų tarme įrežtas įrašas ant Pupkulių šeimos paminklo:

/Ant atzimenimo/ Pasilikusiems ir Kad Pons Deus Kartunta wissus i Kruwa suwestu/

2008 m. aš pasiūliau Kultūros paveldo departamentui Kalvelių kaimavietei suteikti vietinio lygmens paveldo objekto statusą, kuris padėtų išlaikyti ilgai klestėjusio vietinės pramonės centro pėdsakus, įdomios gyvenvietės prie Nemuno liekanas.

Nepriklausomybės kovos

Pagerbė kovų už Zarasų kraštą dalyvių atminimą

Petras IVANOVAS, Zarasai

Nepriklausomybės kovų dalyvių atminimo pagerbimo dalyviai prie stogastulpio

Zarasų krašto išvadavimas iš Raudonosios armijos 1919 metais buvo reikšmingas Lietuvai. Nepriklausomybės kovų dalyviai visur sėkmingai vijo iš Lietuvos bolševikus. Sudėtinga buvo lietuvių kariuomenei vasara. Po nesėkmingų mūšių buvo rengiamas detalus žygio į Zarasus planas. Tačiau įgyvendinti jį nebuvo lemta. Lietuvių kariuomenei ilgainiui teko laukti Aukštaitijos ežerų linijoje. Tą laiką bolševikų kariuomenė išnaudojo atokvėpiui ir reorganizacijai, pajėgų papildymui. Raudonoji armija turėjo gerą ir gausią artileriją. Atsitraukdami bolševikai ištvirtino Pirmojo pasaulinio karo metu paliktose caro kariuomenės pozicijose. Tai buvo puikūs techniniai įrengimai, taip pat gynimuisi geros gamtos sąlygos, ypač tam tiko šio krašto ežerai. Lietuvos kariuomenei buvo svarbu pralaužti šią gynimosi liniją ir išvaryti bolševikus ne tik iš Zarasų krašto, bet ir iš Lietuvos. Atkaklus ir gerai suplanuotas puolimas buvo sėkmingas. Į kariuomenę įsiliejo daug Zarasų krašto patriotų. 1919 metų rugpjūčio pabaigoje šis ežerų kraštas buvo išvaduotas iš bolševikų.

Zarasiškiai nepamiršta skaudžios savo šalies ir savo krašto istorijos. Rugpjūčio pabaigoje vyko ežerų krašto išvadavimo iš bolševikų 90-ųjų metų minėjimai. Daug žmonių suplaukė į Antazavę. Kovotojų už Lietuvos laisvę pagerbimas įvyko Antazavės Dievo Apvaizdos bažnyčioje. Klebonas Stasys Tamulionis aukojo šv. Mišias už Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės kovų dalyvius.

Po to kapinėse buvo pagerbtas Lietuvos patriotų Andriūnų šeimos atminimas. Kraštotyrininkė mokytoja Stanislava Kirailytė papasakojo apie šios šeimos gyvenimą – sėkmes ir tragedijas. Petras ir Emilija Andriūnai Dumblynės viensėdyje užaugino 5 sūnus ir dukrą. Sūnus Balys 1949 metais buvo ištremtas į Irkutsko sritį ir po metų ten mirė. Jonas tarpukario Lietuvoje vadovavo Kauno miesto vandentiekio ir kanalizacijos skyriui. Trys sūnūs Juozas, Antanas ir Izidorius 1919 metais tapo Lietuvos savanoriais ir pasižymėjo mūšiuose su bolševikais. Šie trys karžygiai tapo Lietuvos karininkais. Ypač pasižymėjo Juozas Andriūnas. Jis tarnavo caro kariuomenėje, 1918 metais pateko į kaizerinių vokiečių nelaisvę. Čia susirgo šiltine ir sugrįžo į gimtinę. Lietuvą užpuolus bolševikams, 1919 metų vasarą suorganizavo partizanų būrį ir keletą dienų slapstėsi miškuose. 1919 metais

birželį Juozas Andriūnas įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Greitai tapo kuopos vadu. Už žygdarbius Dauguvos fronte leitenantas Juozas Andriūnas apdovanotas pirmuoju Vyties kryžiumi. Paskutinį savo gyvenime žygdarbį Juozas atliko mūšyje su lenkais ties Giedraičiais. 1920 metų spalio 31 dieną jo vadovaujama kuopa išiveržė giliai į lenkų užnugarį. Karininkas gelbėjo kuopą, bet pats žuvo. Už šį žygdarbį Juozas Andriūnas buvo apdovanotas antruoju Vyčio Kryžiumi. Juozo palaikus savanoriai parvežė į gimtinę ir palaidojo Antazavės kapinėse. 1938 metų spalio 9 dieną Antazavės šauliai ir visuomenė pastatė ir iškilmingai atidengė raudono šlifuto granito paminklą-obeliską su kryžiumi ir užrašu „Leitenantui Juozui Andriūnui, garbingai žuvusiam už Tėvynės laisvę kovose prie Giedraičių 1902 10 31“. Šį paminklą atidengė Lietuvos šaulių sąjungos vadas pulkininkas Pranas Saladžius, sveikinimo telegramą atsiuntė Lietuvos kariuomenės vadas Stasys Raštikis.

Narsiai kovėsi savanoriu Lietuvos kariuomenėje ir Andriūnų sūnus Antanas. Sunkiausiai Lietuvai metu dalyvavo kovose su lenkais ties Alytumi. 1928-1930 metais Antanas Andriūnas mokėsi Aukštojoje kavalerijos mokykloje Italijoje. 1930 metais grįžęs į Lietuvą buvo husarų Lietuvos etmono Jonušo Radvilos pulko eskadrono vadas. Karo mokykloje Kaune dėstė kavalerijos taktiką ir jojimą. Antanas buvo išrinktas Žirginio sporto sąjungos pirmininku ir drauge su kitais išleido pažintinę knygą „Mano žirgas“. 1928 metais buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu, Savanorių-kūrėjų ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliais. Po Antrojo pasaulinio karo Antanas Andriūnas pasitraukė į Vakarus, gyveno ir dirbo Kolumbijoje. 1965 metais majoras Antanas Andriūnas mirė Bogotoje.

Trečias karžygis buvo jauniausias Andriūnų sūnus Izidorius. 1919 metais jis įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę ir dalyvavo visose kavalerijos žygiuose ir kautynėse su bolševikais Zarasų krašte, su lenkais – Stakliškių ir Varėnos apylinkėse. Jis buvo vienas iš jauniausių Nepriklausomybės kovų dalyvių, 1919 metais jam tebuvo septyniolika. 1920 metais dėl išsilavinimo stokos jis buvo priverstas palikti Lietuvos kariuomenę. Nuvykęs į Kauną, įsidarbina ir mokosi „Aušros“ suaugusiųjų gimnazijoje. Įstoja

ir baigia karo mokyklą ir pradeda tarnybą Lietuvos etmono Jonušo Radvilos pulke eskadrono būrio vadu. Apdovanojamas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino V laipsnio ordinu, tampa eskadrono vadu. Siunčiamas stažuotis į Prancūziją. 1941 metų birželio 14-ąją Izidorius Andriūnas suimamas, tardomas ir kankinamas Lukiškių kalėjime, o po to išvežtas į Gorkį. 1943 metais lageryje žuvo.

Antazavės kapinės priglaudė ne tik Lietuvos patriotą Juozą, bet ir jo tėvus Petrą ir Emiliją, seserį Eleną. Čia buvo padėta gėlių, vainikų. Tylos minute pagerbtas Lietuvos patriotų atminimas.

Rokėnų kaime, šalia buvusio Andriūnų viensėdžio, atidengtas stogastulpis. Lietuvos patriotams Andriūnams savo darbą paskyrė tautodailininkas Saulius Savickis. Atidengė stogastulpį Zarasų rajono savivaldybės mero pavaduotoja Stasė Goštautienė ir Lietuvos šaulių sąjungos vadas Juozas Širvinskas. Stogastulpį pašventino Antazavės Dievo Apvaizdos bažnyčios klebonas Stasys Tamulionis.

Rajono savivaldybės mero pavaduotoja Stasė Goštautienė kalbėjo, kaip svarbu gerbti patriotų atminimą, puoselėti Tėvynės meilę, ypač jaunimui. Šio stogastulpio pastatymo iniciatorius Garbės kraštotyrininkas Jonas Nemanis papasakojo apie šio krašto patriotų šeimą. Reta Lietuvoje šeima, kurioje užaugtų trys karžygiai, jais gali ir turi didžiuotis ne tik Antazavės kraštas, bet ir visa Lietuva. Daug šiltų žodžių apie šią šeimą, tokio gražaus jos atminimo įamžinimo iniciatorius ir sumanymo įgyvendintojus kalbėjo dimisijos pulkininkas Stasys Knezys, Lietuvos šaulių sąjungos pirmininkas Juozas Širvinskas, rašytojas kraštotyrininkas Vytautas Indrašius, Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partijos Zarasų skyriaus pirmininkas, rajono savivaldybės tarybos narys Rimantas Jurevičius, kiti turiningo renginio dalyviai. Patriotiškas dainas dainavo Dusetų tremtinių choras. Jaunieji šauliai pagerbė kariūnų atminimą šūvių salvėmis. Visi galėjo pasivaišinti koše, kurią čia pat virė šauliai.

Zarasų krašto išvadavimo iš bolševikų 90-metis buvo paminėtas ir muziejuje. Šiai sukakčiai parengta fotonuotraukų paroda. Apie kovas su bolševikais Zarasų krašte, kovų dalyvius papasakojo dimisijos pulkininkas Stasys Knezys, rašytojas kraštotyrininkas Vytautas Indrašius.

Autoriaus nuotraukos

Kaip svarbu nepamiršti mūsų šalies patriotų, kalbėjo rajono savivaldybės mero pavaduotoja Stasė Goštautienė

Nepriklausomybės didvyrių žygdarbius renginio dalyviams priminė rašytojas kraštotyrininkas Vytautas Indrašius

Apie Lietuvos patriotų Andriūnų šeimą pasakoja mokytoja Stanislava Kirailytė

Apie kovas už nepriklausomybę Zarasų krašto muziejuje kalbėjo dimisijos pulkininkas Stasys Knezys

Apie gražius Zarasų krašto šaulių ir zarasiškių darbus kalbėjo Lietuvos šaulių sąjungos vadas Juozas Širvinskas

Knygos

Pačiame Pietų Lietuvos pakraštėly

Igno Plioraičio „Kapčiamiesčio parapijos“ lapus besklaidant

Juozas KUCKAILIS, Vilnius

Kapčiamiesčio bažnyčios fasadas 1977 metais

Pradžia Nr. 14

viršaičio pareigas pradėjo eiti Jonas Rudzika, policijos nuovados viršininko – buvęs vyr. policininkas Jonas Pigaga, šaulių būrio vado – Vaitiekus Soraka. „Prie jų įstojo į policijos eiles visi gyvenantieji valsčiaus ribose buv. vidaus ir pasienio policininkai bei tarnautojai ir į šaulių eiles visi ištikimi šauliai, kurie uoliai dirba ir pildo visus policijos ir laikinojo Komiteto įsakymus“, – pranešama valsčiaus laikinojo komiteto 1941 m. liepos 4 d. rašte Seinų apskrities viršininkui (Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. R-409, ap. 1, b. 1, l. 13). Pasak šio dokumento, nuo laikinojo komiteto įsikūrimo dienos, per šį trumpą laikotarpį, komiteto, policijos ir šaulių rūpesčiu valsčiaus ribose suremontuoti per karo įvykius nukentėję 3 dideli tiltai, nuo degėsių išvalytas miestelis, palaidoti žuvę žmonės ir galvijai, įkurtas padegėliams šelpiti komitetas, į kurį „aukos plaukia neblogai“, „padegėliai sulig galimybės aprūpinami maistu“. Iš „buv. parazito (saugumo) Jakubausko“ perimta policijos nuovados būstinė. Policija yra sulaikiusi „penkis pavojingus komunistus, bačkinkus“. Pateikiamas ir valsčiaus savivaldybės tarnautojų bei seniūnų sąrašas. Valsčiaus sekretoriumi dirbo Jonas Birgelis, raštvedžiu – Jonas Žalkauskas, raštinku – Kazys Radzevičius, sargas buvo Damas Miculevičius. Seniūnijų seniūnai: Kapčiamiesčio seniūnijos – Jonas Kelmelis, Kalvių – Juozas Milčius, Paelenavo – Vincas Bankietas, Padumblių – Kazys Valašinas, Mečiūnų – Motiejus Soraka,

Pertako – Alfonsas Pileckas, Šapurų – Stasys Bubnelis, Valentų – Petras Lazauskas, Menciškės – Juozas Margelis, Bugiedos – Juozas Augustinavičius.

Knygoje, kaip ir ankstesniame tekste, dažnai sekant jau spausdintais šaltiniais, išsamiai apžvelgiama Kapčiamiesčio parapijos istorija, supažindinama su čia dirbusiais kunigais, jų nuveiktais darbais, rašoma apie ištuštėjusius arba baigiančius nykti parapijos kaimus. Ypač daug vietos skirta sovietmečiu patirtoms žmonių kančioms, parapijos kunigų, parapijiečių kovai už tikinčiųjų teises, „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ talkininčiams, kurių šiame nuošaliame Lietuvos kampelyje buvo ne tiek mažai. Čia keletą metų darbavosi žymusis tikinčiųjų teisių gynėjas kun. Juozas Zdebskis. Būtent jo iniciatyva prie Kapčiamiesčio esančioje Monikos Žalkauskaitės sodyboje įkurta slapta spaustuvė, kurioje Povilas Petronis padaugino visą glėbį tuo metu taip trūkstamos religinės literatūros knygelių. J. Zdebskio pradėtą aktyvią religinę ir tautiškąją veiklą tęsė knygos autorius kun. Ignas Plioraitis, Kapčiamiestyje darbavęs 1968–1990 m.

„Su šeimomis stengiausi bendrauti per jaunimą. Ieškojau parapijoje religingų ir patriotiškai nusiteikusių šeimų“, – rašo jis. Ir tokių surado gana daug. „LKB Kroniką“ daugino Onutė Lukoševičiūtė bei jos brolis Juozas iš Mikališkės kaimo, Žibūdų ir Valentų iš Menciškės vaikai, Onutė Daniševičiūtė iš Pertako, Danguolė Stravinskai-

tė iš Juškonių, Genutė Aleksandravičiūtė iš Mečiūnų, kiti. Pasak I. Plioraičio, daug bendradarbiauta ir draugauta su Viktoro Sakavičiaus iš Jančiulių šeima. Ypač uoliai pagrindžio spaudoje bendradarbiavo jų dukra Danutė ir sūnūs dvyniai Vitas ir Gintas, vėliau tapę kunigais. Surėmus pečius su jaunimu bei jų tėvais, parapijoje slapta buvo pastatyta daug kryžių. Sovietinės valdžios nurodymu jie buvo nupjaunami, nugriaunami, sudaužomi, bet netrukus jų vietoje iškildavo nauji. Buvo rengiami Vasario 16-osios, Kalėdų ir Velykų švenčių minėjimai, išpūdingai švenčiamos Joninės. Negalima nepaminėti labai svarbaus fakto: 1983 m. vasario 16-ąją virš Kapčiamiesčio vidurinės mokyklos pastato suplevėsavo Lietuvos Trispalvė. Ją iškėlė moksleiviai Jonas Romas Žibūda, Gintas ir Vitas Sakavičiai, o pasiuvo – Ona Žibūdienė. Kapčiamiesčio parapijoje buvo surinkti 754 tikinčiųjų parašai, įkalintiems kunigams Alfonsui Svarinskui ir Sigitui Tamkevičiui ginti. Nuostabu tai, kad klebono kun. I. Plioraičio, parapijos tikinčiųjų darbai, iniciatyvos, ginant savo teises, sovietinės valdžios tarnų vykdomi brutalūs jų persekiojimai, tardymai, kitos vadinamosios „prevencinės priemonės“ labai operatyviai patekdavo į „LKB Kronikos“ puslapius (iš jos knygoje ir cituojama).

Pateikta nemažai žinių apie krašto partizanus, politinius kalinius, tremtinius. Kapčiamiesčio-Leipalingio girioje glaudėsi Dainavos apygardos Šarūno rinktinės Vytenio tėvūnijos partizanai. 1947 m. viduryje Pūščios partizanų (Leipalingio) 1-oji kuopa buvo pavadinta DLK Vytenio grupė (vėliau tėvūnija), išplėstos jos veikimo ribos, apimant ne tik Leipalingio, bet ir Kapčiamiesčio bei dalį Veisiejų valsčių. Gaila, kad neišvengta netikslumų, jų būtų buvę kur kas mažiau, jeigu tai būtų patikslinta su jau skelbtais šaltiniais, o ne vadovautasi kartais labai netiksliais pasakojimais. Pavyzdžiui, kad ir apie tėvūnijos vadą Petrą Vilkelį-Barzduką, Labutį. Autorius rašo (p. 193), jog jis kilęs iš Ilgininkų kaimo, buvęs Nepriklausomos Lietuvos karininkas. Deja, P. Vilkelis gimė Leipalingio valsčiaus Kmieliavos kaime, gyveno Dulininkuose. Atlikdamas karinę prievolę, tarnavo ulonų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštienės Birutės pulke eiliniu. Nuo pat pirmųjų sovietinės okupacijos metų partizanas. 1947 m. gruodžio mėn. žuvus grupės vadui Jurgiui Ptakauskui-Liepai, paskirtas tėvūnijos vadu. 1948 m. rugpjūčio 15 d. jam buvo suteiktas partizanų jaun. puskarininkio laipsnis. Keltų abejonių ir žinios apie partizaną Antaną Voverušką iš Kalvių kaimo (p. 188–189), nors ir papasakotos jo pussererės: „žuvęs per išdykumą“. Nebent tai būtų kitas asmuo. Mums žinomas Antanas Voveruška-Banga (nurodoma, jog g. 1929 m. Stalų k.) kartu su Vytautu Kalėda-Dobilu iš Šutronių (g. 1930) žuvo 1952 m. sausio pradžioje Leipalingio valsčiuje, Mikalinos kaime, prie Zigmo Kuckailio namų įrengtoje slėptuvėje. Juos išdavė agentė Žmona (Žena). Į enkavėdistų ultimatumą pasiduoti partizanai atsakė šūviais (Bronius Kašelionis, „Dainavos partizanai. Šarūno rinktinė“. Vilnius, 1999, p. 227).

Papasakota apie nuo 1945 m. čia veikusią progimnaziją, vėliau – vidurinę mokyklą, jai vadovavusius direktorius, mokytojus, Emilijos Pliaterytės kraštotyros-etnografijos muziejų, parapijos kaimų mokyklas. Pristatomi žymesnieji kraštie-

čiai, pateikiant vienu išsamesnes, kitų trumpesnes biografijas: be jau mūsų paminėtų, rašoma apie iš Kapčiamiesčio apylinkių kilusį Lietuvos mokslų akademijos prezidentą habil. dr. Zenoną Rokų Rudziką, kun. Boleslovą Ražuką, Lietuvos nusipelnusį miškininką Antaną Olšauską, poetą, publicistą Vincą Kazoką ir jo žmoną Genovaitę Budreikaite-Kazokiene, Kapčiamiesčio progimnazijos ikūrėją ir pirmą direktorių mokytoją Motiejų Bingelį, dailininką Mečislovą Bulaką ir daugelį kitų iš šio krašto kilusių arba čia gyvenusių šviesuolių.

Beje, dėl M. Bulakos. Taip, 1907 m. rugsėjo 12 d. jis gimė Kapčiamiestyje, siuvėjo šeimoje. Tačiau būdamas trejų metų su tėvais jį paliko ir tolesnis gyvenimas jo su šia vieta niekaip nesiejo. Gyveno Beržininke (Bereznyke), kitur, pagaliau po klajonių (tėvas mirė 1913 m.) apsistojo Leipalingyje, visiškai šalia motinos gimtinės. Čia baigė pradžios mokyklą, keturklasę vidurinę, į čia nuolat sugrįždavo pas savo artimuosius: motiną, brolių, seserį, parvykdavo paviešėti su bičiuliais dailininkais, tapė Leipalingio apylinkes. Klaidingai, matyt, sekant bostoniške „Lietuvių enciklopedija“, rašoma, jog iš Kapčiamiesčio yra kilęs pedagogas, filosofijos daktaras Antanas Šerkšnas. Šio žymaus pedagogo, studijos „Mokyklinė bendruomenė“ (1939 m.) autoriaus, Antrojo pasaulinio karo metais pasitraukusio į Vakarus, gimtinė yra Bertašiūnų kaimas, esantis Veisiejų valsčiuje. Jo ryšiai su Kapčiamiesčiu nebent tokie, kad jame gal nevieną kartą lankėsi, – juk ne tokia tolima vietovė. Tuo tarpu kai kas neapdairiai pamiršta. Tai – iš Varviškės kilęs Lietuvos mokslo premijos laureatas prof., habil. dr. Antanas Feliksas Orliukas, Menciškės kaime gimęs profesorius, socialinių mokslų habil. dr. Petras Vytautas Vengrauskas, iš Pertako kilęs inžinierius, sportinio turizmo entuziastas, sovietinio genocido tyrėjas, ekspedicijų į lietuvių tremties ir žūties vietas organizatorius ir knygų apie tai autorius Antanas Sadeckas. Sąrašą būtų galima tęsti. Pasigestume ir platesnio knygoje tik paminėtų Kapčiamiesčio vidurinės mokyklos auklėtinio Šiaulių dramos teatro aktoriaus Juozo Žibūdos, žinomo JAV lietuvių veikėjo kunigo, prelato Ignato Juozo Kelmelio pristatymo.

Būtų labai praverčtos ir atidesnis autoriaus bei „koreguotojos“ (tokia pažymėta knygos metrikijoje) žvilgsnis į tekstą. Sakysime, Gudijoje, netoli Druskininkų, dabar esanti istorinė vietovė Goža, kurios parapijai anuo metu priklausė ir Kapčiamiesčio pusėje esantys Juškonių, Bugiedos, Macevičių, Varviškės kaimai, paminima net trejopai: Hooža, Ažūra, Oža, rašoma Kadišius ir Kadišiai, Beržininko seniūnas prancūzas Matas Zynevas ar Zinievas. Nevartotinas terminas „dvasiškija“, reikia rašyti – dvasininkija, ne „virš 30 km“, o daugiau kaip 30, per 30 km. Visiškas nesusipratimas, kai po kilometras, metras santrumpų km ir m rašomi taškai, kaip žymint, sakysime, metus. Tokių dalykelių būtų galima prilesioti daugiau. Ir vis dėlto, ne taip rūšiai pažvelgus į šiuos ir kitus neapdairumus, galime pasidžiaugti, jog tai pirmasis solidesnis ir išsamesnis leidinys apie Kapčiamiestį, nors ir esąs, pasak autoriaus, „tik menka dalelė šio krašto istorijos, tik mažas dzūko sielos paveikslėlis“. Betgi žavus ir prasmingas.

Pabaiga

*Lietuvių tremties istorija***Ištremtųjų kančios Sibire ir vargai sugrįžus*****Dr. Juozas ČAPLIKAS, Vilnius****Tęsinys. Pradžia Nr. 16*

visus žygius, kad man būtų nuimta likusi bausmės dalis ir kad būtų leista grįžti Lietuvon. Juk ilgas tardymas bei veiklos tyrimas nerado manyje jokio aktyvaus nusikaltimo, o buvau nuteistas tik už nepranešimą apie kitų veikimą. Apie savo nuopelnus menui, mokslui ir kultūrinei Lietuvos pažangai man nėra prasmės rašyti, nes tai ir Jums gerai žinoma. O apie dešimtį veikalų tebėra rankraščiuose, jų tarpe yra trys romanai, trys dramos, novelių tomas, literatūros istorijos ir kritikos darbai... Vilniaus dailės institute galėčiau dėstyti meno istorijos estetiką. Brangus profesoriau, tikiu, kad Jūs padarysite viską, kas šiam reikalui reikalinga. Ir kiti dailininkai čia galėtų pagelbėti..." (LYA, F. 17541, Ap. 1, B. 7, L. 49)

Į Maskvoje esančius LTSR pareigūnus su analogiškais prašymais kreipėsi O. Kregždienė (LYA, F. 1771, Ap. 5, B. 61, L. 69), Stanislava Laurinaitienė. Pastaroji rašo: „Materialinė padėtis pastaruoju metu labai pablogėjo. Daiktus, kuriuos turėjau su savimi jau pravalgiau, negaliu dirbti, gaunu 300 gramų duonos. Vaikai mažai uždirba, nes smarkiai nusilpo. Prašyčiau materialinės paramos. Taip pat prašau tarpininkauti dėl sujungimo su vyru. Iš Kauno jis išvežtas 1941 m. birželio 16 dieną. Prašyčiau man padėti. Amžinai liksiu Tamstai už tai dėkinga. Su gilia pagarba Stanislava Laurinaitienė". (LYA, F. 1771, Ap. 5, B. 61, L. 83) Šis jos laiškas buvo adresuotas Pušiniui, kuris, žinoma, net ir nebandė padėti.

1949 m. balandžio 20 d. Kauno valstybinio dramos teatro aktorė Liuda Gužaitė išsiuntė pareiškimą LTSR AT pirmininkui Justui Paleckiiui nurodydama, kad jos šeima kovo 25 d. – motina, vaikas ir vyras buvo perkelti į Irkutsko sritį. „Aš pati, rašė L. Gužaitė tuo metu buvau operuota ir gulėjau ligoninėje. Todėl prašau, gerbiama Pirmininką leisti man pasilikti Lietuvoj ir toliau dirbti savo darbą Kauno valstybiniame dramos teatre. Be to, prašau drg. Pirmininką leisti grąžinti mano trejų su puse metų amžiaus sūnų, kuriam dar reikalinga motinos pagalba". (LYA, F. 17541, Ap. 1, B. 7, L. 53) Tai dokumentas, saugomas Lietuvos ypatingame archyve. Tačiau ant šio Gužaitės pareiškimo nėra tradicinių rekvizitų: gavimo datos, registracijos numerio, rezoliucijos, kam pavesta ši klausimą spręsti. Tas pats pasakytina ir apie kitus laiškus, siųstus J. Paleckiiui.

1945 m. vasario 15 d. malonės pareiškimą J. Paleckiiui išsiuntė Antanas Žukauskas-Vienuolis. Gerbiamas rašytojas, lietuvių literatūros klasikas rašė: „Mano sūnus Stasys Žukauskas 1941 m. per apsirikimą buvo išvežtas už Tarybų Lietuvos ribų. Dabar jis grąžintas į Tarybų Lietuvą ir yra Vilniaus miesto kalėjime nr. 1... Esu jau senas, 63 metų, ir nesveikas. Mano raštų atspausdinta 12 tomų. Kita mano veikalų dalis dar tebėra rankraščiuose. Norėčiau dar kurti, bet mintis, kad mano sūnus tebėra kalėjime, neleidžia man susikaupti kūrybiniam darbui ir veikia mano nervus. Todėl nuolankiai prašau Tamstą pasigalėti manęs ir mano sūnaus jaunystės ir grąžinti man vienintelį mano sūnų, mano senatvės paguodą". (Ten pat, B. 8, L. 50) Ant šio rašto taip pat jokio pėdsako.

Grįžusiųjų iš tremties ir lagerių pagalbos šauksmai

Sovietinius veikėjus ypač piktino JAV lietuvių publikacijos apie ištremtuosius iš Lietuvos, apie jų kančias, atskleidžiančios Stalino ir Berijos bei NKGB bei NKVD

susidorojimus su ištremtaisiais. Saugumo organus ypač stulbino jau pats faktas, kad Amerikoje leidžiamas laikraštis „Draugas" su antrašte „Lietuvos tremtinių sovietų Rusijoje vardai" iki 1942 metų balandžio 18 dienos išspausdino net 1000 ištremtųjų pavardžių, o iki 1942 m. gegužės pradžios jau buvo paskelbta per du tūkstančius. Tų pačių metų liepos 25 d. „Draugas" paskelbė 12 903 tremtinių pavardes. Rusijos NKGB ir NKVD nėrėsi iš kailio, norėdami užčiuopti tuos „auksinius" informacijos kanalus, kuriais ištremtieji sugebėjo išsiųsti tiek daug ištremtųjų pavardžių į JAV ir dar karo sąlygomis.

1943 m. gegužės 31 d. J. Paleckis ir A. Sniečkus išsiunčia V. Dekanozovui raštą apie buvusių ikikarinės Lietuvos valstybės veikėjus su trumpomis charakteristikomis, siūlydami juos išleisti iš lagerių kaip žinomus visuomenės veikėjus, kad būtų galima juos panaudoti propagandiniam darbui. Čia minimi A. Stulginskis, J. Urbšys, A. Merkys, J. Tonkūnas, M. Urbšienė-Mašiottaitė, J. Vileišis, J. Kubilius ir kt. (LYA, F. 1771, Ap. 5, B. 168, L. 148) Tačiau nei vienas iš jų nepakibo ant NKGB ir NKVD meškerės.

1956 m. iš tremties grįžo V. Drazdauskas ir kreipėsi į Rašytojų sąjungą, prašydamas, kas jį grąžintų į Lietuvos rašytojų gretas. „1949 m., ryšium su mano areštu, rašė jis, buvau pašalintas iš Rašytojų sąjungos narių. Prašau Lietuvos tarybinių rašytojų valdybą, atsižvelgti į tai, kad mano bylai teisišumumas nuimtas ir į tai, kad aš prašau leisti man grįžti į Lietuvos tarybinių rašytojų sąjungą, peržiūrėti 1949 metų nutarimą dėl mano pašalinimo ir pripažinti jį negaliojančiu. Grįžęs į Lietuvos tarybinių rašytojų šeimą, atiduosiu visas savo jėgas lietuvių tarybinei literatūrai kelti, stiprinti jos poveikį liaudies kovoje dėl komunizmo ir ugdant liaudies meilę savajai literatūrai".

Tais pačiais metais V. Drazdausko pareiškimo kopija buvo persiųsta į LKP CK. Lietuvos rašytojų sąjungą išsiunčia Lietuvos KP CK sekretoriui A. Sniečkui tokio turinio laišką:

„1956 m. į Tarybų Lietuvą grįžo eilė represuotų lietuvių. Jų tarpe V. Drazdauskas, K. Jankauskas, E. Viskantas, A. Miškinis, K. Inčiūra, J. Keliuotis ir kiti. Kai kurie šių literatų kreipėsi į Rašytojų sąjungą, prašydami padėti jiems palaipsniui grįžti į literatūrinį gyvenimą. Kokios jų literatų pažiūros, ar naudingas bus jų dalyvavimas mūsų literatūriniame gyvenime, kaip teisingai išspręsti ši literatų aprūpinimą darbu – gana sudėtingi ir atsakingi klausimai, iškilę Rašytojų sąjungai. Rašytojų sąjunga domisi šiais klausimais. Kai kurie grįžę literatai atvirai išsako savo pozicijas ir išreiškė norą dirbti tarybinės literatūros naudai. Iš valstybinės grožinės literatūros leidyklos gavo vertimus K. Jankauskas, E. Viskanta, V. Drazdauskas. Su šiais literatais buvo pasikalbėta, duota suprasti, kad tik jų darbas, jų pastangos ir jų laikysena nulems jų platesnį išjungimą į literatūrinį gyvenimą

Į Rašytojų sąjungą ir Valstybinės grožinės literatūros leidyklą neseniai kreipėsi A. Miškinis ir J. Keliuotis prašydami darbo. Leidykla atsisakė duoti darbo J. Keliuočiui, motyvuodama tuo, kad tiek jo idėjinės pozicijos, tiek literatūriniai sugebėjimai negali patenkinti mūsų reikalavimų. J. Keliuotis, neturėdamas pastovios gyvenamosios vietos ir lėšų pragyvenimui, bastosi po įvairius savo pažįstamus (tarp kitko, gan dažnai gyvena pas A. Žukauską-Vienuolį). Rašytojų sąjunga kol kas neturi jokių žinių apie J. Keliuočio laikyseną, tačiau yra nuomonių,

prieštaraujančių leidybos įsitikinimams ir teigiančių, jog jis gali būti panaudotas kaip neblogas prancūzų kalbos žinovas ir vertėjas. A. Miškinis neseniai kreipėsi laišku į drg. Mieželaitį. Šis laiškas, jei jis nuoširdus, bent dalinai atskleidžia A. Miškinio nuotaikas. Rašytojų sąjungoje yra nuomonių, kad būtų naudinga, atsižvelgiant į paties A. Miškinio nuotaikas, palaipsniui įtraukti jį į literatūrinį gyvenimą, ne tik kaip vertėją, bet ir kaip poetą. Remiamasi tais motyvais, jog A. Miškinis, kaip kitados buvusi stambi buržuazinės literatūros figūra, savo nauju, politiškai teisingu žodžiu galėtų suvaidinti rimtą vaidmenį kovoje prieš buržuazines nacionalistines nuotaikas, jeigu jis turi realų pagrindą, yra rimtas Rašytojų sąjungos uždavinys – iki galo išsiaiškinti A. Miškinio nuotaikas, jo pažiūras ir ketinimus. Tačiau iš kitos pusės, čia negali būti jokios klaidingai suprastų tolerancijos ir linkiojimų. Pats Miškinis, jei jis nori aktyviai dirbti tarybinės literatūros ir tarybinės visuomenės naudai, privalo aiškiai, be jokių dviprasmybių pasisakyti su kuo jis.

Sprendžiant buvusių represuotų literatų įdarbinimo klausimą, dažniausiai kreipiamasi į leidyklą. Galima išvardinti eilę tokių žmonių, kurie pageidavo gauti vertėjo darbą. Tai Šukys, Iešmanta, Mikutaitis, Sužiedėlis, Masiliūnas, Urbšys (pastarieji du buržuazinėje vyriausybėje užėmė stambius postus, bet reikėsi ir kaip užsienio kalbų žinovai, vertėjai). Kiekvienas šių žmonių turi tam tikrų literatūrinių sugebėjimų ir pageidauja palaikyti ryšius su leidykla. Tačiau čia reikalinga didelė individualinė atranka. Mes negalime leisti, kad Valstybinės grožinės literatūros leidykloje susidarytų toks didelis procentas tarybų valdžiai priešingų žmonių. Ne kiekvienas iš jų būtinai turi dalyvauti mūsų literatūriniame gyvenime.

Rašytojų sąjungos uždavinys padėti atrinkti tuos žmones, kurie tikrai gali būti naudingi mūsų reikalui. O ir atrinkus juos, būtina nuolat su jais palaikyti kontaktą, dirbti auklėjimąjį darbą". (LYA, F. 16895, Ap. 2, B. 225, L. 186-188) Žinoma po tokios represuotųjų charakteristikos A. Sniečkui beliko tik pritarti.

Ikikarinės Lietuvos buvęs prezidentas, grįžęs į Lietuvą, kreipėsi į LTSR AT pirmininką J. Paleckį dėl jo priregistravimo Kaune. Padėjo. 1957 m. A. Stulginskis priregistruojamas Kaune pusei metų. Numatytas terminas greitai baigėsi. Tais pačiais metais lapkritį jis vėl kreipiasi į J. Paleckį. Savo prašyme jis rašo: „Po priregistravimo tuoju įsidarbinau Vytėnų sodininkystės daržininkystės stotyje, kur tebedirbu iki šiol. Dukart kreipiausi į Kauno miesto milicijos valdybą, kad pratęstų priregistravimą Kauno mieste, tačiau gavau neigiamą atsakymą. Kreipiausi taipogi į Kauno rajono pasų skyrių, kad mane priregistruotų mano darbovietėje Vytėnuose. Ir iš ten gavau neigiamą atsakymą. Tokiu tai būdu atsidūriau padėtyje be išeities: man 73 metai, darbas vienintelis mano pragyvenimo šaltinis... Išvykti kur nors kitur neįmanoma, kadangi dabar žiemos metas, tai vieną.. Be to, turiu senele žmoną invalide, kuri Kaune priregistruota. Ji dukart pakėlė insultą, ją nuolat kamuoja aukštas kraujospūdis... Prašau Draugo Pirmininko įeiti į mano ir mano šeimos liūdną padėtį ir žmoniškumo vardu prašau man leisti prisirašyti Kaune arba Kauno rajone".

1958 m. vasario 17 d. A. Stulginskis vėl kreipėsi į J. Paleckį, pranešdamas: „1957 m. lapkričio 29 dieną buvau padavęs LTSR MT Pirmininkui drg. Šumauskui pareiškimą prašydamas man leisti prisirašyti

Kaune. Šių metų vasario mėn. pirmomis dienomis paaiškėjo, kad mano prašymas negalėjo būti patenkintas, būk dėlei tos priežasties, kad drg. Šumauskas gavęs iš vienos įstaigos pranešimą, būk aš neteisėtai grįžęs į Lietuvą. Toks neteisingas tvirtinimas mane baisiausiai sukrėtė..." (LYA, F. 17541, Ap. 1, B. 7, L. 158-159) Toliau A. Stulginskis pasakoja, kaip jis operatyviai šiuo klausimu kreipėsi į Maskvą, iš kur gavo patvirtinančius dokumentus, jog jis teisėtai grįžo į Lietuvą. Komentarai šiuo klausimu tikrai nereikalingi, o atidus skaitytojas supras, kur viskas slypi.

Ne vienam J. Paleckis ištiesė pagalbos ranką, ne vienam jis padėjo, bet dėl to ir pats nukentėjo. NKGB ir NKVD kasėsi po jo pamatais, ne vienas LKP CK biuro narys piktinosi jo rūpinimusi jo ginamaisiais: buržuaziniais nacionalistais. Tačiau jam plaukė ir plaukė vis nauji pagalbos šaukiantys, grįžę iš tremties ir lagerių. 1958 m. sausio 18 d. Leonas Bistras, buvęs švietimo ministras, Seimo pirmininkas, užsienio reikalų ministras. O jo, kaip ir daugelio, grįžusiųjų iš lagerių ir tremties, laiškas iš tiesų gaudus. Jis rašė: „Išdirbęs įvairiose pareigose 30 su virš metų norėčiau gauti bent kokią pensiją, kuri leistų man, 68 metų seniui, ir mano 70 metų senelei žmonai kukliai baigti savo amžių. Socialinio aprūpinimo skyrius Kaune visą mano darbo stažą suveda į 12 metų ir 10 mėn. Neskiria nei senatvės, nei invalidumo, nei dalinos... Prašiau Respublikos prokuratūros Vilniuje mane reabilituoti, kad būtų galima visą kalinio ir ištremimo laiką įskaityti į darbo stažą, bet gavau neigiamą atsakymą..." (LYA, F. 17541, Ap. 1, B. 5, L. 7)

Suprantama, jog J. Paleckis tikrai negalėjo šiuo klausimu jam padėti, nes už tokių žmonių globą jam pačiam teko ne vieną kartą nukentėti. Štai Maskvos „gubernatorius" Lietuvoje – LKP CK sekretorius A. Trofimovas 1950 m. spalį VKP (b) CK sekretoriui G. M. Malenkoviui išsiuntė pranešimą „apie drg. Gedvilo ir Paleckio nacionalistinio pobūdžio klaidas", padarytas LKP (b) CK biure svarstant klausimą „Dėl priemonių pagerinti darbą tarp Lietuvos TSR lenkų gyventojų". Drg. Gedvilas reikalavo iš nutarimo projekto išbraukti žodžius „lenkų gyventojai" ir pakeisti juos žodžiais „gyventojai, kalbantys lenkiškai". Šios drg. Gedvilo ir drg. Paleckio nuostatos sutampa su lietuvių buržuazinių nacionalistų koncepcija, neigiančių lenkų buvimą Vilniaus srityje... **Nacionalistinio pobūdžio klaidos, daromos drg. Paleckio ir kitais klausimais (dėl kadų, dėl kultūrinio palikimo vertinimo, neigiamai veikia kai kurias grupes senosios inteligentijos, kuri laiko drg. Paleckį savo senų pažiūrų rėmėju.** Tai sudaro Lietuvos LKP (b) CK biurui tam tikrų sunkumų vykdant VKP (b) CK nutarimus dėl kovos su buržuazinio nacionalizmo įtakos liekanomis". (LYA, F. 1771, Ap. 92, . 1, L. 10 a, b, c) Iš šio Maskvos statybinio pranešimo matyti, kad J. Paleckis jiems trukdė vykdyti Maskvos direktivąs Lietuvai, nes nekovojo su „buržuaziniais nacionalistais". O ant šio arkliuko Maskvos veikėjai jodinėjo per visus 50 okupacijos metų. Dabar galima suprasti, kodėl J. Paleckis šiuos prašymus gaudavo tiesiogiai iš rankų į rankas, o per savo bendraminčius stengėsi kiek galėdamas padėti. Pravartu priminti, jog visose įstaigose sėdėjo slapsti Maskvos informatoriai, kurie budriai sekė svarbiausių įstaigų vadovų darbą.

Pabaiga

Rytų Lietuvos švietimas

Šalčininkų krašto Eišiškių valsčiaus lietuviškos mokyklos (1939–1944 m.)

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Antanas LESYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžią Nr. 11

Jurgis Greblikas su žmona

m²). Prie mokyklos buvo aikštė (1167 m²), kiemas (323 m²), nuosavas žemės sklypas (2 ha 6514 m²), sandėlys.

1941-1942 mokslo metais Tetėnų (iki Eišiškių pašto stoties - 16 km; iki Valkininkų geležinkelio stoties - 20 km) lietuviškos mokyklos I - IV skyrių mokiniai savo mokykliniame pastate turėjo dvi klases.

Mokytojais dirbo: Vincas Minkūnas ir Ričardas Bareika.

V. Minkūnas dirbo šioje mokykloje ir mokytoju, ir vedėju. Mokytojavo 14 metų (dirbo nuo 1925 metų rugsėjo 1 dienos). Turėjo 33-us metus, buvo vedęs, baigęs Aukštadvario mokytojų kursų. Mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų, vokiečių, anglų kalbas. Buvo dirbęs Vievio pradžios mokykloje (Vievio valsčius, Trakų apskritis).

Vaidagų pradžios mokykla

Vaidagų lietuviška pradžios mokykla (iki Kalesninkų autobusų stoties - 5 km; iki Varėnos II geležinkelio stoties - 17 km) tikrinta ir lankyta 1940-1941 metų rudenį. Mokyklinis namas buvo medinis, nuomojamas, statytas 1929 metais. Buvo keturi skyriai. Mokiniai mokėsi vienoje klasėje (grindų plotas - 36 m²). Lauko aikštės dydis - 720 m².

1941-1942 mokslo metais Vaidagų (Kalesninkų pašto agentūra; iki Kalesninkų autobusų stoties - 6 km) lietuviškos pradžios mokyklos I-IV skyrių mokiniai taip pat mokėsi vienoje, nuomojamoje klasėje.

Juozas Bujanauskas Vaidagų mokyklos vedėjas ir mokytojo pareigas ėjo nuo 1939 metų gruodžio 1 dienos, mokytojavo penktus metus, buvo etatiniu darbuotoju, turėjo 29-ius metus. Mokslo cenzas - 8 gimnazijos klases. Jis mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų, vokiečių kalbas.

J. Bujanauskas Leliušių kaime (Rodūnios valsčius, Lydos apskritis) dirbo vedėju „Ryto“ draugijos mokykloje nuo 1935 metų. 1936 metais birželio 3 dieną skaitykla buvo uždaryta.

Versekos pradžios mokykla

Versekos kaime - 26 gyventojai (2001 m.). Gyvenvietė priklauso Kalesninkų seniūnijai. Kaimo išmokybė - plačialapis ažuolas 15 metrų aukščio, jo skersmuo - 1,2 metrai, ažuolui daugiau kaip 500 metų ir jis, turbūt, mena Vytauto laikus.

Versekos mokykla (iki Kalesninkų

pašto stoties - 4,5 km; iki Varėnos II geležinkelio stoties - 24 km) lankyta ir tikrinta 1940 metais gegužės 3 dieną. Mokyklą laikė Eišiškių valsčiaus savivaldybė. Mokytojai algą mokėjo Švietimo ministerija. Mokykla turėjo savus mūrinius pastatus, statytus 1930 metais, kurių buvo geras stovis. Prie mokyklos buvo kitas trobesys - sargo būstas, lauko išvietės, šulinys, žaidimų ir sporto aikštė (2800 m²), kiemelis (180 m²), savos žemės sklypas (1,14 ha). Mokykloje buvo drabužinė, ventiliacija, spjaudyklės, boseliai virintam vandeniui laikyti, išėsinamosios vietos ir kt. Mokykla turėjo daug mokslo priemonių. Ji buvo I laipsnio 3 - jų komplektu, turėjo tris klases (klasių grindų plotai: 54,44 m²; 42,56 m²; 42,56 m²). I - IV skyrių mokiniai mokėsi dviejose klasėse, o V-VI skyrių mokiniai - vienoje klasėje. Mokytojavo du lietuviai ir lenkai: Alfonsas Markevičius, Mykolas Galatolis, Genovaitė Beržinskienė.

Mokykloje tam tikru laiku dirbo ir kiti mokytojai: laisvai samdomos mokytojos - Janina Mireckienė (nuo 1939 metų gruodžio 1 dienos), Emilija Antiporavičienė (nuo 1940 metų spalio 1 dienos), Alfonsas Mickevičius (nuo 1940 metų), Mykolas Galatolis, Genovaitė Beržinskienė.

Darbas mokykloje buvo pradedamas ir baigiamas lietuviška malda. Versekos mokyklą lankė ir tikrino apskrities inspektoriai - J. Mudenas, J. Miškinis ir raštvedys J. Sava.

„Dabar Versekos istorijoje atsivertė naujas lapas. Vadinamoji „Sumurokų“, arba kaip kiti ją dažniausiai vadina „Stanevičiaus“ lenkiškoji mokykla su savo politine „Swietlica“ nustojo tarnauti vietos žmonių mulkinimui. Prasideda suklaidintų žmonių dvasinis atgimimas ir su tuo atgimimu - naujas gyvenimas. Kaip greit tas procesas įvyks, daug pareis ir nuo to, kiek parodys sveikos iniciatyvos naujieji Versekos mokyklos vadovai“ (Liaudies balsas. 1940, nr. 10.).

1941-1942 mokslo metais Versekos (Kalesninkų pašto agentūra; iki Kalesninkų autobusų stoties - 5 km) lietuviškos pradžios mokyklos mokiniai mokėsi savo mokyklos pastate. Joje buvo 5 klasės (I-IV skyrių mokiniai mokėsi dviejose klasėse, o V-VI skyrių mokiniai - trijose klasėse).

Alfonsas Markevičius buvo ne tik mokytojas, bet ir mokyklos vedėjas. Jis III skyriuje dėstė lietuvių kalbą, istoriją, geografiją, dailės dalykus, rankų darbus ir kūno kultūrą. A. Markevičius buvo 22

metų amžiaus, mokytojavo antrus metus, nevedęs. Buvo baigęs Kauno „Aušros“ berniukų gimnaziją ir pedagoginius kursus. Jam buvo suteiktas jaunesniojo pradžios mokyklos mokytojo vardas Ukmergėje. A. Markevičius mokėjo ne tik lietuvių, bet ir rusų, lenkų, vokiečių kalbas.

Mykolas Galatelis II skyriuje dėstė lietuvių kalbą, tėvynės ir aplinkos pažinimą; III skyriuje - tėvynės ir aplinkos pažinimą, visuose skyriuose - dainavimą. Mokytojas buvo atvykęs iš Petrapilio miesto. Turėjo 42 metus, jau buvo mokytojavęs 15 metų, vedęs. M. Galatelis buvo baigęs Petrapilyje 7 gimnazijos klases ir 1926 metais pedagoginius mokytojų kursus Vilniuje. Jis mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų, rusų kalbas.

Versekėlės pradžios mokykla

Versekėlės kaimas priklauso Butrimonių seniūnijai. Jame - 75 gyventojai (2001 m.).

Versekėlės lietuviška pradžios mokykla (iki Eišiškių autobusų stoties - 9 km) lankyta ir tikrinta 1940 metais balandžio 29 dieną. Ją laikė Eišiškių valsčiaus savivaldybė, o algą mokytojui mokėjo Švietimo ministerija. Mokyklinis medinis pastatas buvo nuomojamas, statytas prieš 30 metų. Trobos stovis buvo blogas. Prie jos buvo 500 m² dydžio aikštelė. Mokykloje mokėsi 32 mokiniai (II skyriuje - 10 mokinių, III skyriuje - 9 mokiniai, IV skyriuje - 13 mokinių). Vaikai mokėsi vienoje klasėje (grindų plotas - 39 m²). Mokslo metai prasidėjo 1939 metais gruodžio 6 dieną.

Mokykloje mokytojavo ir vedėjas pareigas ėjo Feliksas Miškinis.

1941-1942 mokslo metais Versekėlės (Kalesninkų pašto agentūra; iki Kalesninkų autobusų stoties - 5 km) lietuviškos mokyklos I-IV skyrių mokiniai samdomame name turėjo vieną klasę.

Feliksas Miškinis vedėjas ir mokytojo pareigas ėjo nuo 1939 metų gruodžio 1 dienos. Jis turėjo laisvai samdomo mokytojo teises. F. Miškinui buvo 23 metai, mokytojavo pirmus metus, nevedęs. Jis buvo baigęs Vytauto Didžiojo gimnaziją ir mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų, vokiečių kalbas.

Vėžonių pradžios mokykla

Vėžonių kaime 95 gyventojai (1942 m. - 352 žm.). Jis priklauso Dainavos seniūnijai.

1915 metais Vėžonyse buvo įsteigta lietuviška mokykla. Jos vedėju buvo Kazys Simanavičius. Gyvenvietė išlaikė lietuviybę iki pat 1939 metų.

Vėžonių lietuviška pradžios mokykla (iki Eišiškių pašto stoties - 11 km; iki Varėnos geležinkelio stoties - 24 km) lankyta ir tikrinta 1940 metais balandžio 16 dieną. Ją laikė Švietimo ministerija, o mokytojui algą mokėjo Trakų apskrities Pradžios Mokslo inspektorius. Mokyklinis namas buvo medinis, nuomojamas, statytas 1923 metais. Mokyklinės aikštės dydis - 160 m². Mokėsi 45 vaikai (II skyriuje - 9 mokiniai, III skyriuje - 17 mokinių, IV skyriuje - 19 mokinių). Buvo viena klasė (grindų plotas - 36 m²). Mokslo metai Vėžonių mokykloje prasidėjo 1939 metais gruodžio 2 dieną. Tuo metu mokyklą lankė lietuvių tautybės vaikai, bet sugudėję, sulenkėję.

Mokytojavo Julius Žiegždrinis.

1941-1942 mokslo metais Vėžonių (Eišiškių paštas; iki Eišiškių autobusų stoties - 6 km) lietuviškos pradžios mokyklos

I-IV skyrių mokiniai mokėsi samdomame name, kuriame buvo viena klasė.

J. Žiegždrinis Vėžonių mokyklos vedėjas ir mokytojo pareigas ėjo nuo 1939 metų gruodžio 1 dienos. Jis turėjo laisvai samdomo mokytojo teises. Buvo 38 metų, baigęs 6 gimnazijos klases, mokytojavo 14-us metus, vedęs. J. Žiegždrinis mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų, gudų, dalinai rusų, vokiečių kalbas.

Lenkų laikais J. Žiegždrinis dirbo lietuvių švietimo „Ryto“ draugijos įsteigtose mokyklose ir skaityklose.

1924-1925 metais J. Žiegždrinis mokytojavo Plikų kaimo (Rodūnios valsčius, Lydos apskritis) „Ryto“ draugijos mokykloje. Ji buvo įsteigta 1923 metais.

1927 metais jis mokytojavo ir Piliakalnio kaimo (Rodūnios valsčius, Lydos apskritis) „Ryto“ draugijos mokykloje. Mokė apie 30 vaikų, bet 1927 metais spalio 4 dieną valdžia mokyklą uždarė.

1927 metais J. Žiegždrinis dirbo kartu su broliu Juozu Žiegždriniu Galčiūnų kaimo (Gervėčių valsčius, Vilniaus - Trakų apskritis) „Ryto“ skaitykloje.

1930 metais J. Žiegždrinis dirbo Dubinių kaimo (Rodūnios valsčius, Lydos apskritis) „Ryto“ draugijos mokykloje.

1932-1933 metais J. Žiegždrinis Pavalakės kaime (Rodūnios valsčius, Lydos apskritis) dirbo kaip namų mokytojas (daktorius), suskirstęs vaikus grupėmis po 7. 1933 m. valdžia ėmė reikalauti iš tėvų, kad vaikus leistų į Piliūnų valdišką mokyklą. 1933 metais rugsėjo 3 dieną kaime įsikūrė „Ryto“ skaitykla. Buvęs mokytojas J. Žiegždrinis kreipėsi į draugiją „Rytas“, prašydamas, kad jam leistų vadovauti skaityklai, nes tada jis galėsias slaptai mokyti ir vaikus. Kurį laiką J. Žiegždrinis dirbo skaityklos vedėju.

Kai Leliušių kaime (Rodūnios valsčius, Lydos apskritis) 1933 metais spalio 12 dieną įsikūrė „Ryto“ draugijos skaitykla, J. Žiegždrinis čia dirbo vedėju.

Lietuviai mokytojai, Sibiro tremtiniai

Negrįš kareivis į namus,
Motulės nepriglaus
Ir tiktai vėjas neramus
Varteliuose dar siaus.
Gandrai virš stogo suplasnos,
Liūdnei snapu kalens
Ir ramunėlė suvaitos
Prašydus prie obels...
(A. Lesys)

Emilija Antiporavičienė buvo Versekos kaimo lietuviškos pradžios mokyklos vedėja ir mokytoja. Ištremta 1941 metais.

Jurgis Greblikas, Baltramiejaus gimė 1905 metais balandžio 21 dieną Narto kaime, Kvietiškių valsčiuje, Marijampolės apskrityje. Motina - Ona Vaitkevičiūtė. Vaikas buvo krikštytas Marijampolės Romos katalikų bažnyčioje. Jo tėvas turėjo 20 ha žemės.

1925 metais J. Greblikas baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją, 1927 metais - Lazdijų 2 metų mokytojų kursus. 1927 m. lapkričio 6 dieną pašauktas į karinę tarnybą, pasiūstas į karo mokyklą. 1929 metais vasario 19 dieną ją baigė (III aspirantūros laida), suteiktas atsargos leitenanto laipsnis (vėliau pakeistas į atsargos jaunesniojo leitenanto). Nuo 1923 metų tapo Šaulių sąjungos nariu, nuo 1936 metų - Tautininkų partijos narys, nuo 1940

Tęsinys kitame numeryje

Atkurtas Šv. Didako altorius

Žilvinas RADAVIČIUS, Vilnius

Aktorius Tomas Vaisieta kreipėsi į susirinkusiuosius

Altoriaus šventinimo ceremonijos dalyviai

Radavičių (Rodovičių) giminė Vilniaus Pranciškaus Asyžiečio Bernardinų bažnyčioje (Maironio g. 10). atstatė XVIII a. II p. barokinį Šv. Didako altorių. Jo šventinimo ir pristatymo visuomenei ceremonija įvyko 2009 m. rugpjūčio 13 d. Pirmą kartą po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo tokio masto idėją įgyvendino kilminga giminė, kuri tapo pavyzdžiu kitoms, nebūtinai kilmingoms giminėms puošti Lietuvą.

Projektas skiriamas Lietuvos tūkstantmečiui ir Mažesniųjų brolių ordino (pranciškonų) 800-mečiui paminėti. Projekto vadovas – istorijos ir pilietiškumo pagrindų mokytojas Žilvinas Radavičius, koordinatorius Lenkijoje – Janas Rodovičius.

Renginyje dalyvavo garsi Lenkijos dainininkė Maryla Rodovič su šeima, Jo Ekscelencija Lenkijos Respublikos ambasadorius Janušas Skolimovskis, Lietuvos nusipelnęs aktorius Tomas Vaisieta, intelektualė Inga Krukauskienė, Lietuvai pagražinti draugijos valdybos pirmininkas Juozas Dingelis, kiti garbingi svečiai.

Altorių pašventino brolis pranciškonas, gvardijonas Algirdas Malakauskis, OFM. Bažnyčios choras giedojo Grigališkojo choralo giesmes.

Maryla Rodovič pasakojo, kad jos tėvai, seneliai meldėsi Bernardinų bažnyčioje, o netoliese esančiose Bernardinų kapinėse palaidotas dainininkės senelis.

Galimas Radavičių ir Rodovičių gimi-

naitis Juozapas Radavičius šioje bažnyčioje statė vargonus.

Garsi Lenkijos portretistė Vanda Rodovič savo giminaičiams Marylai Rodovič ir Žilvinui Radavičiui įteikė nutapytus jų portretus, kurie beveik nesiskiria nuo nuotraukos.

Jo Ekscelencija Lenkijos Respublikos ambasadorius Janušas Skolimovskis pasveikino renginio organizatorius, Janui Rodovičiui įteikė Lenkijos Respublikos Liaudies gynybos ministro pasirašytą dokumentą dėl jo senelio, Katynės kankinio – Stanislovo Rodovičiaus karinio laipsnio pakėlimo.

Po iškilmų įvyko Radavičių ir Rodovičių giminės susitikimas. Jo metu buvo ne tik vaišinamasi cepelinais bei koldūnais, bet ir maloniai bendraujama, džiaugtasi abipusiu sėkmingu bendradarbiavimu ir aptartos tolesnės šios giminės projektinės veiklos galimybės.

1949 m. uždarius bažnyčią buvo suniokotas jos interjeras, išgrobstyta inventorių. Todėl Šv. Didako altorius buvo atstatytas tik su vienu angeliuku vietoj dviejų, altoriaus nepuošia ir paslaptinai dingęs šio šventojo paveikslas. varstoma, kaip bent simboliškai sugrąžinti prarastas vertybes. Džiaugiamės, kad broliai pranciškonai rado meistrą, kuris atkurs angeliuką, o prarastą paveikslą simboliškai sugrąžins portretistė Vanda Rodovič, jeigu nebus surastas originalas.

Autoriaus nuotr.

Jurgio Jankaus gimtadienis

Jurgis Jankus, Vermachto kareivis

Jurgis Jankus – vyriausias Martyno Jankaus jaunesniojo (Martyno Jankaus, Lietuvos Valstybės Tarybos nario sūnaus) sūnus gimė 1921 m. rugsėjo 8 d. Bitėnuose. Be jo, dar yra Andrius (dabar gyvena Tasmanijoje) ir jauniausioji dukra Ieva Jankute, gyvena Klaipėdoje.

Mokėsi Drevernos pradžios mokykloje, kaip sako Ieva Jankute, mėgo tapyti ir rašyti i lietuviškus laikraščius, sportavo

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui pašauktas i Vermachtą ir išsiųstas i Stalingrado frontą, kur pateko i rusų nelaisvę. Spėjama, kad mirė iš bado rusų belaisvių stovykloje Kijeve 1947–1948 metais.

Tikimės išspausdinti išsamų rašinį.

„Vorutos“ inform.

Tūkstantmetis ir Radviliada

Kęstutis MILKERAITIS, Vilnius

Atkelta iš 10 p.

po Jonušo mirties pati unija nebeteko atramos. Abu kunigaikščiai Lenkijoje paskelbti išdavikais, jų turtai nusavinti. Tačiau Boguslavas dar dalyvavo įvairiuose anų dienų mūšiuose su savo samdyta kariuomene, tarp jų – ir rusų išvareme iš Vilniaus. Brandenburgo–Prūsijos elektorius jį priėmė i tarnybą skirdamas vietininku Prūsijos kunigaikštystėje. Gal tai buvo susiję su Boguslavo talka derybose, per kurias nusimesta Prūsijos priesaikos Lenkijai? Kunigaikščio veikla buvo nepaprastai intensyvi. Remiantis šaltiniais yra sudaryta jo kelionių ir karinių žygių išsklotinė. I ją žvelgdamas supranti, kad tas žmogus neturėjo laiko asmeniniam gyvenimui.

Boguslavas yra minėtinas ir kaip Lietuvos memuaristikos pradininkas. Savo rašyta autobiografija padarė svarbų įnašą nušviesdamas gyvento laikotarpio Lietuvos ir kaimyninių kraštų įvykius. Iš autobiografijos matyti, jog netgi reziduodamas Karaliaučiuje jis stengėsi neleisti sunykti tam, ką ilgus amžius kūrė jo lietuviškieji protėviai. Nors turėjo galimybių i žmonas imti moteris iš turtingiausių didikų šeimų, vedė pusbrolio Jonušo dukrą Oną Mariją susituokdamas žygio metu Liepojoje. Santuokinis gyvenimas tęsėsi neilgai. Pagimdžiusi dukrą Liudviką Karoliną Radvilienė po mėnesio mirė.

Lenkų istoriografijoje teigiama, kad rašydamas autobiografiją kunigaikštis Boguslavas siekė reabilituotis dėl ATR išdavimo. Tačiau kažin, ar jis turėjo reabilituotis prieš anuometę Lietuvą. Tad mūsų šalyje Radviloms turi būti skirtas toks dėmesys, kokio jie yra nusipelnę.

Mirė kunigaikštis panašiai kaip gyveno. Grįždamas iš Brandenburgo (miestelio prie Aistmarų) i Karaliaučių. Kaip geras šaulys, mėgstantis paukščių medžioklę, generalgubernatorius, palikęs karietą, traukė šalikėle medžiodamas kurapkas. Širdies smūgis sustabdė medžioklio žingsnius.

Su Boguslavu baigėsi didelis etapas Lietuvos istorijoje, brėžtas Dubingių–Biržų šakos Radvilų.

„Voruta“

parduodama

- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K190 Vilnius, Gedimino pr. 7
- K200 Vilnius, Gedimino pr. 13
- K26 Vilnius, Sodų g. 22
- K44 Vilnius, J.Lelevelio g. 2
- K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
- K48 Vilnius, Gedimino pr. 2
- K5 Vilnius, Sodų g. 22
- K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
- K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
- K78 **Trakai**, Vytauto g. 90
- K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
- K85 **Trakai**, Vytauto g. 37
- K9 **Grigiškės** Kovo 11-osios g. 25a
- K91 Vilnius, Geležinkelio g. 4
- K369 **Klaipėda**, Taikos pr. 101
- K236 **Kaunas**, Laisvės al./Ožėskienės g.
- K466 **Panevėžys**, Savanorių g. 5
- K558 **Šiauliai**, Tilžės g. 109
- K436 Marijampolė**, Stoties g. 2
- K400 Alytus**, Jotvingių g. 10
- K562 Palanga**, Vytauto g. 94

Voruta Visos prekių ženklų teisės saugomos 9 771392 067018	Prenumeratos indeksas 0135	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius). © Voruta, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvicienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt. Spausdino AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1200 egz.	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt. Interneto svetainė: http://www.voruta.lt Redakcija: Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Daiva Sedlikovska (buhalterė), Birutė Bemaitaitytė, Gražina Zaleckytė, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius)
--	-----------------------------------	--	--